

BRUKARMEDVERKAN I FÖRVALTNING AV TÄTORTSNÄRA NATURMARK

Community Involvement in urban forestry

Citat av boende, delgivna under intervjuer angående samverkan.

Bild: Mari Nilsson

MARI NILSDOTTER

Examensarbete för Landskapsarkitektprogrammet
Institutionen landskaps- och trädgårdsteknik, SLU, Alnarp
2005:15

Handledare: Tim Delshammar

Examinatorer: Mark Huisman & Anna Ranger

TILLKÄNNAGIVANDEN

Jag vill framföra min tacksamhet till alla som backat upp och frikostigt delgivit mig erfarenheter under resans gång.

Det första tacket riktas till alla representanter från förvaltningar och instanser runt om i landet som delgivit mig erfarenheter om avtal och brukarmedverkan i praktiken.

Det andra adresseras Göran Forss. Tack för att du kunde förvandla juridikens fikonspråk till pedagogik och svenska.

Mark Huisman och Anna Ranger, tack för era goda synpunkter angående uppsatsens disposition. Tack Tim Delshammar för att du stod ut med utkast på utkast.

Tack Lena Palenius för korrigerering av engelska krumbukter och för att du tillsammans med Helena Mellqvist och Dana Hladikova bidrog med energitillskott och glada hejarop vid slutspurten för målgången. Tack tjejer!

Ett mycket speciellt och innerligt tack riktas till "mina förvaltare och boende". Utan ert varma bemötande och engagemang hade detta arbete inte blivit vad det blev. Mötet med er var den bästa biten under examensarbetet. Må förslag och handlingar bidra till en framgångsrik samverkan. Lycka till!

Till familj och vänner, ni som alla sett mig förtvivlat slita mitt hår, stöttat, uthärdat mina eviga frågor om hur och vad, kommenterat och givit mig tid och rum att försvinna in i examensarbetets värld, till er vill jag säga; Jag är tillbaka, gråhårig och rynkig, men TACK för att ni väntat, väntat och väntat.

Slutligen vill jag betona att samverkansformen som presenteras i arbetet inte gör anspråk på att förevisa en slutgiltig eller allmänt gällande lösning utan enbart bygger på förutsättningar givna i just denna specifika situation. Men förhoppningen är att mina erfarenheter ska bidra med inspiration och vägledning till läsare som är speciellt intresserade av att utveckla en ömsesidig form av samverkan vid naturmarksskötsel.

SAMMANFATTNING

Flera kommunala förvaltningar och andra instanser efterfrågar idag former för hur brukare aktivt kan involveras i skötsel av tätortsnära skog- och naturmarker. Erfarenheter finns, men delgivning av goda exempel och bra referenser är en bristvara.

Genom detta examensarbete presenteras en form för hur skötsel av en tätortsnära skogs- och naturmiljö praktiskt kan genomföras tillsammans med de boende i närområdet. Förslaget för samarbetet har utformats via en fallstudie och baseras på intervjuer med boende och förvaltare inom ett avgränsat villaområde i Huskvarna.

Studien redogör även för synpunkter och de krav som lyftes fram av respektive part inför samverkanssituationen, dvs. samverkanspotentialen och själva ramen för samverkan. En definierad plats och ett delat intresse av att ingå samarbete är visserligen villkor, men ingalunda de enda pusselbitarna.

Krav som fördes fram av boende rörde fortsatt kontinuerlig kommunal skötsel, en garanti om stöd och vägledning och en försäkran om att deltagandet byggdes kring frivillighet. Kommunens krav avsåg att förhindra risk för privatisering, ökad administrationsbörda och juridiska svårigheter. Skötselns inriktning för bevarande av naturkaraktär och samverkans behov av reglering och dokumentation var ömsesidiga krav som framfördes.

Avgörande för utformningen av samverkansformen var kommunens krav att parterna ställdes juridiskt ansvariga och skadeståndsskyldiga för eget utförande av skötseln.

Ett krav som dels medförde att regleringshandlingar, som avtal och skötselplan, måste utformas och anpassas annorlunda än brukligt och dels medförde ett stopp för möjlighet att kommunalt bistå med såväl ekonomiska som materiella resurser.

I den föreslagna samverkansformen deltar boende i skötseln med egna verktyg och egna ekonomiska satsningar, dessutom med skadeståndsansvar för skada mot sig själva och tredje man. Kommunen har varken möjlighet att utöva kontroll eller ge direktiv. Skötselåtagandena uppdelas mellan parterna efter vegetationsfaktorer som vegetationsgrovlek och vegetationstyp.

De inblandade fann en tillförsikt om en framtid i samverkan. En framtid med gemensam konstruktiv dialog och förhöjd skötselkvalitet som vinst.

Studien visar att närboende till tätortsnära naturmarker är intresserade av ett aktivt deltagande i skötseln. Studien ger inga belägg för eventuella farhågor om att brukarmedverkan ska medföra risk för privatisering eller risk för omfattande omgestaltning av de tätortsnära naturmarkerna.

ABSTRACT

Many municipal administrators and other authorities are working at finding ways for the public to participate in the practical maintenance of city-close urban natural areas. Although there are examples of successful public maintenance of outdoor areas there are very few published works available for inspiration in planning community involvement in maintaining city-close natural areas.

This master thesis presents a case study showing one form for how those areas concrete and mutually can be maintained in collaboration with the residents in the closest neighbourhood.

The proposal is based on interviews with both residents and municipal administrators responsible for a housing area in the city of Huskvarna in the south of Sweden.

The study also discusses different viewpoints and demands illuminated by both residents and administrators. Demands that in fact frame the fundamental conditions in a united maintenance agreement.

Demands emphasised by the residents were concerned with the assurance of continued municipal maintenance, an assurance for information and supervision in the collaboration and a guarantee that the participation was based on voluntary participation. The demands from the administrators were often related to preventing things e.g. the risk of privatisation, increased administration and juridical difficulties.

The administrators demand; a divided juridical responsibility were of vital importance for the shaping of the collaborative form. A demand that led to that the collaborative documents, as contract and plan for operating instructions, had to be worked out in a another way than normally, and that the municipal support of funds and materials was completely blocked.

In this proposed form for collaboration the residents participate contributing with their own tools and financial investments. They are liable to pay damages against them selves and others in a situation of injury. The municipality has no opportunity to exercise control or put directives to the maintaining residents.

The undertakings of maintenance are divided among the two parts based on factors as vegetation thickness and vegetation type.

The two actors were positive about a future in collaboration and saw the benefits of improved constructive dialogues and maintenance.

The study shows that the neighbourhood are interested in participating in the maintenance of their urban nature environment. And that this participation does not necessarily must lead to privatisation or extensive transformation of natural environments.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

PROLOG	10
INLEDNING	10
BAKGRUND	10
SYFTE OCH MÅL	12
 AVGRÄNSNING	 12
<i>Begreppsdefinition</i>	12
 METOD OCH URVAL	 13
<i>Fysisk begränsning</i>	13
<i>Platskännedom</i>	13
<i>Intervjuer och urval</i>	13
<i>Analysmetod</i>	14
<i>Uppföljning och fortsatt dialog</i>	14
<i>Litteraturgranskning</i>	15
<i>Framtida värde</i>	15
 TEORI OCH HITTILLSVARANDE KUNSKAP	 16
Att tänka på inför en samverkan med brukare	16
Att fånga och tolka perspektiv	17
Svenska erfarenheter av brukarskötsel	17
Överlåtande av skötsel	17
Avtalens utförande	18
Kunskap och behov av skötsel föreskrifter	18
Finansiering	18
Kontakt och dialog	18
Förening eller enskild brukare	19
Privatisering	19
Nackdelar och fördelar	19
Utredning av holländska erfarenheter av brukarskötsel	20
Verktyg för brukarmedverkan	20
Verktynet finansiering	21
Verktynet attityd och tilltro	21
Verktynet kommunikation	22
Verktynet information	23
Verktynet planering av tätortsnära mark	23
Verktynet avtal	24
Tätortsnära natur	24
Upplevelse av naturen	24
Skötsel tätortsnära naturmark	25
 PRESENTATION AV FALLSTUDIEOMRÅDET	 26
<i>Lokalisering</i>	26
<i>Boendet och boende</i>	26
<i>Fallstudieområdet</i>	26
<i>Betydelse och funktion</i>	27
<i>Vegetationens förutsättningar</i>	28
<i>Vegetationskaraktärer</i>	29
<i>Utförande av aktuell skötsel</i>	30

REDOVISNING AV INSAMLAT MATERIAL	32
Juridiskt perspektiv på kommunens krav om friskrivning	33
Arbetsgivare eller uppdragsgivare	33
Förvaltarnas och boendes perspektiv på fallområdet och samverkan...	35
... Angående organisation, styrning och reglering av samverkan	36
Kollektivt organiserad samverkanspart	36
Dokument för samverkan	38
Skötselhandling	38
Avtal	39
... Angående resurser, tillgång och behov	40
Avsättning av tid och arbetsinsats	40
Redskap och material	41
Kunskap	41
Finansiering	42
... Angående skötselns genomförande, anpassning och inriktning	43
Inledande kommunal röjningsinsats	43
Fördelning av skötselansvar	43
Skötselns anpassning	44
Skötselinriktning för att uppnå önskvärt uttryck	46
 ANALYS	 47
Sammanfattat resultat av gjorda intervjuer	47
Inställningar angående organisering, styrning och reglering	47
Inställningar angående resurser tillgång och behov	48
Inställningar angående skötselns inriktning och anpassning	48
Förutsättningar för samverkan	50
Förutsättningar för samverkan med delat skötselansvar	50
Förutsättningar för samverkan med delat juridiskt ansvar	51
Förutsättningar som grund till skötselåtgärder	52
Slutkommentar angående samverkans förutsättningar	52
 RESULTAT AV ANALYS	 53
Förslag till samverkansform - Samboskötslorätt	53
Samverkansformen i korthet	54
Samverkansformen i korthet	54
Samverkansformens anpassning till förutsättningarna	55
Utformning av samverkansdokumentets handlingar	57
Avtal	57
Skötselhandling	58
Information och upplysning	59
Realisering av samverkansformen- steg för steg	59
Erbjudan om samverkande skötsel	59
Mobilisering av boende	59
Upptaktssamråd	60
Avtalsingång	60
Inledande skötselinsats och praktisk information	60
Fortlöpande samverkan i dialog	60
 DISKUSSION	 61
Egna erfarenheter	61
Farhågor och funderingar jag vill avfärda i samband med samverkande skötsel	61
av naturmark	61
Resultat som förvånade mig	62
Positivt och negativt med föreslagen samverkansform	63
Delat juridiskt ansvar	63
Förening som samverkanspart	64
Delat skötselansvar	64
Föreslagen form mot traditionell samverkan	65

Samverkande skötsel som strategi	66
<i>Samverkansformens innebörd för verktyget finansiering</i>	67
....Innebörd för verktyget attityd och tilltro	67
....Innebörd för verktyget kommunikation	68
....Innebörd för verktyget information	68
....Innebörd för verktyget avtal	68
<i>Samverkansformen som verktyg</i>	69
<i>Potentiella sidoeffekter till gagn för tätortsnära mark</i>	69
Förslag på åtgärder för underlättande av brukarmedverkan i skötselsammanhang	70
<i>Hantering finansiella medel</i>	70
<i>Kommunikation och kontakt</i>	70
<i>Spridning av information</i>	70
<i>Avtal</i>	71
<i>Organisering av boendes skötselutövande</i>	71
Lite om mitt arbetssätt under examensarbetet	72
<i>Insamlande och tolkning av materialet</i>	72
<i>Problemet att avgränsa</i>	72
Förslag till vidare forskning	73
Studiens frågeställningar	74
<i>Slutsats</i>	75
Slut ord	76

TIPS TILL DIG SOM VILL ARBETA MED SAMVERKANDE SKÖTSEL I UTEMILJÖ **77**

KÄLLOR OCH LITTERATUR **80**

Tryckta källor	80
Elektroniska källor/internet	81
Muntliga källor	82
Diagram-, figur- och tabellkällor	82

BILAGOR **83**

Bilaga 1	Föreslagen avtalshandling för fallstudiens samverkansform	85
Bilaga 2	Föreslagen brukarskötselplan för fallstudieområdet	88
Bilaga 3	Inbjudan till deltagande i fallstudien	110
Bilaga 4	Fallstudieområdet i bilder	113

PROLOG

"Först fick vi bara ett papper, sen kommer du hit och vi diskuterar lite. Så tar det ett tag, så går man tillbaka lite. Allting har en process, det tar sin tid och det måste det få göra. Sen börjar man prata granne och granne emellan, vilket är det bästa. Men någonstans måste det ju poppa upp ifrån från början. Det är väl som med alla förändringar, först är man lite frågande och tvekande, sen när man börjar tänka efter och funderar över det, så förstår man ju att allt faktiskt inte bara är svart eller vitt."

Citat från boende som delgavs under inledande intervju tillfälle, nov 04.

INLEDNING

Examensarbetet påbörjades med ett intresse för den tätortsnära skogens utformning utifrån dess rekreations- och upplevelsevärde för den urbana människan.

Jag var övertygad om att såväl designers som den traditionella skötselpraktikerkåren hade mycket kunskap och innovativa idéer att hämta från dem som vardagligt nyttjar miljön.

Jag trodde även på den positiva mentala och fysiska tillfredsställelse som infinner sig då man som individ tillåts ansvara och aktivt delta i gemensamma aktioner i situationer som påverkar den personliga livsmiljön.

Att som förvaltare ha en allmän uppfattning om hur ett visst område används eller bör användas är en sak, men att veta vad användarna faktiskt tycker om det de upplever och använder är en helt annan sak. Vad säger att jag som projektör/skötselutförare vet vad alla vill ha om jag inte frågar efter det?

BAKGRUND

Gemensamt för de tätortsnära skogs- och naturmiljöerna är att de är många, ofta stora till ytan och att de blir fler och fler i takt med att tätorter växer. Detta sker i samma takt som de kommunala börserna för skötsel av denna typ av mark blir allt skralare. Men behovet av skötsel kvarstår och växer sig bildligt större. Ju mer det växer, desto mer tenderar även klagomål om eftersatthet att öka från närboende i området¹.

Missnöjet resulterar i att boende faktiskt efterfrågar möjligheten, och erbjuder sig, att genom eget deltagande i skötseln medverka till att uppnå den kvalitet som man som boende inbegriper i begreppet "trivsamt omgivning". Ett erbjudande om samverkan som, om det tillvaratas, borde kunna utgöra en betydande resurs för såväl skötsel som utveckling av dessa tätortsnära skogs- och naturmarksområden.

Internationellt är brukarmedverkan vanligt förekommande, främst i planeringsprocesser men även i olika skötselsammanhang. Både i Europa och i Nordamerika är intresset stort för folkligt deltagande i tätortsnära marker.² Brukarmedverkan i kommunal regi, när det gäller grönstruktur, är ingen ny företeelse i Sverige. Brukarmedverkan förekommer främst i planeringssammanhang men även i utförandet av enklare skötsel och då speciellt under mer urbana förhållanden, som parkmiljöer t.ex. Ett folkligt deltagande förekommer inte i samma omfattning när det gäller skötsel av de mer perifera tätortsnära

¹ Muntligt Lars Skutin, trädgårdsmästare i Järfälla kommun, 2005-01-13

² Rydberg 2001, Wenner 2000 och Johnson & McPherson 1987

naturmarkerna. Och definitivt inte i samverkande former där parternas samarbete byggts upp kring en väl organiserad fördelning av såväl skötselåtaganden som ett delat juridiskt ansvar för det egna utövandet.

Vid kontakt med Stellan Gustavsson, ansvarig förvaltare av skog- och naturmarker vid Jönköpings kommun initierades jag examensarbetets tema och innehåll.

Han såg samverkan med boende som en stor framtida potential för den kommunala skötseln av tätortsnära skogar och naturmarker, under förutsättning att man hittade rätt form. För att undersöka vad ett aktivt deltagande av de boende kunde innebära i samband med skötsel av tätortsnära miljöer, och på vilka grunder ett sådant samarbete skulle kunna byggas, rekommenderades jag att utforska ämnet genom en fallstudie.

För detta föreslogs ett väl avgränsat bostadsområde, närområdet kring Stjärnstigen och Aniaravägen i Egna hem, Huskvarna.

Valet av fallstudieområde baserades på flera orsaker, bl.a. beroende på att boende därifrån under årtal framfört en frekvent kritik angående kommunens "bristfälliga" skötsel av deras närmiljö.

Dessutom hade, under lika många år, flera av de boende på eget bevåg varit aktiva i skötselaktiviteter närmast utanför respektive tomt.

Och slutligen för att ett försök till samverkan sedan några år redan inletts genom att ansvarig förvaltare ingått ett muntligt avtal med enstaka boende.

Avtalet gav de boende rätt att legalt utföra vissa insatser och förband samtidigt förvaltaren att utföra åtgärder som motprestation. En motprestation som till dags datum inte utförts i enlighet med överenskommelsen menar de boende. Vilket gör att boendes lätt uppretade sinnesstämning består och växer i takt med att vegetationen växer sig allt högre.

Både förvaltare och boende ser att det nya samverkansförsöket, genom mitt examensarbete, förhoppningsvis ska bidra till en förändring av denna situation.

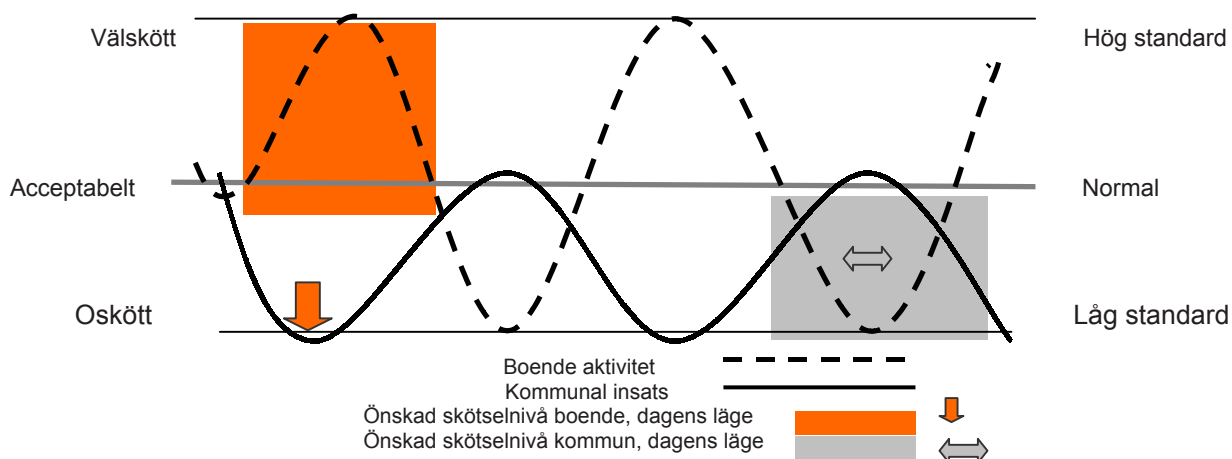

Diagram 1: När den kommunala skötseln sjunker så lågt att de boende upplever området som oskött ökar boendes aktivitet för att uppnå en högre skötselstandard. Denna aktivitet kan antingen innebära fysiskt utövande av skötsel, ökade klagomål eller en kombination av dessa. Kommunens intention för skötsel av tätortsnära marker ligger i intervallet normal- låg skötselnivå. Boende önskar en skötselnivå av betydligt högre standard.

Enligt boendes åsikt befinner sig dagens skötelsituation i den nedre delen av kurvan, kommunen erkänner att området är något eftersatt för vad som kan räknas upplevas som god boendenäramiljö. Förvaltarna menar dock att dagens situation ligger någonstans mitt emellan nivåerna acceptabelt och oskött.

SYFTE OCH MÅL

Det övergripande syftet med examensarbetet var att studera brukarmedverkan i förvaltning av tätortsnära skogs- och naturmiljö. Målen med examensarbetet var följande;

- ❖ Att göra en analys av förutsättningarna för brukarmedverkan i förvaltning av tätortsnära skogs- och naturmiljö i ett bostadsområde i Jönköpings kommun, utifrån såväl skogs- och naturmarksförvaltningens perspektiv som brukarnas.
- ❖ Att med utgångspunkt från analysen utforma ett förslag till samverkan mellan förvaltningen och brukarna i det aktuella området.
- ❖ Att jämföra mina erfarenheter med tidigare gjord forskning inom liknande områden.

De frågor som studien ämnade finna svar på var följande;

Har boende och kommunal förvaltning en ömsesidig uppfattning om vad samverkan och skötsel ska uppnå, eller går åsikterna isär? Vilka krav ställer parterna på varandra och på samverkan? I vilken omfattning och i vilken typ av aktivt utövande är boende beredda att delta? Hur kan det juridiska ansvaret fördelas mellan parterna?

Och hur utformar man, med kännedom om ovanstående, en samverkan som ömsesidigt gagnar såväl ingående parter som område i fråga?

AVGRÄNSNING

Även om detta arbete snuddar vid såväl processen för hur man skapar ett aktivt brukardeltagande och vad ett sådant deltagande kan innebära rent gestaltningsmässigt ur ett landskapsarkitektsperspektiv, har detta inte varit huvudsaklig inriktning. Fokus har istället legat på hur en samverkan, med såväl delat juridiskt ansvar som delat skötselansvar, mellan två parter kan byggas upp. Koncentration har därför också riktats mot administrativa rutiner och juridiska handlingar och deras funktion som verktyg för uppbyggnaden. Förutsättningar i anpassning av reglerverk eller studier av förutsättning för brukarmedverkan på myndighetsplanet ingår inte i detta arbete.

BEGREPPSDEFINITION

Begreppet samverkan används i betydelse av att utföra något fysiskt tillsammans, ett gemensamt uppträdande.

I redovisningen av förutsättningarna och samverkansförslaget använder jag mig av begreppet boendemedverkan för boendes delaktighet. I teoriavsnittet använder jag stundtals istället begreppet brukarmedverkan som motsvarande innebörd då det inte nödvändigtvis är säkert att de refererade texterna avser närboende medborgare. Brukarmedverkan förkortas i texten som BM.

Med tätortsnära mark avses den mark som ligger i anslutning till bostäder eller används av dem som bor i närheten. Marken kan vara antingen privatägd eller kommunal.

METOD OCH URVAL

Nedan redovisar de metoder som använts för att uppfylla examensarbetets mål; att genom samtal med de berörda parterna och studier av teoretiskt material ta fram förutsättningarna för uppbyggnad av en ömsesidig samverkan.

FYSISK BEGRÄNSNING

Avgränsningen av fallområdets yta beslutades gemensamt med ansvarig förvaltare, se figur 1. Avgränsningen gjordes med anledning av att vegetationen däri hade en struktur och ålder som ansågs lämplig för oprofessionella insatser i skötselhantering. Men också områdets naturliga avgränsningar i form av t.ex. tomtgränser och grusväg låg till grund för ytans begränsning.

PLATSKÄNNEDOM

För att inledningsvis skapa mig en personlig uppfattning och känsla för området, samt för att ingående registrera den fakta som jag kunde utläsa direkt i fält, t.ex. klimat, skötselnivå och besöksfrekvens mm. besöktes fallområdet flertalet gånger. Parallellt studerades historiska flygfoton och övrigt kartmaterial för att fånga en bild av områdets utveckling. Dokumentation skedde genom anteckningar och kamera.

INTERVJUER OCH URVAL

För att förutsättningslöst synliggöra fallstudiens förutsättningar och fånga förvaltarnas respektive boendes syn på område, aktuell skötsel och eventuell samverkan valdes inledningsvis enskilda semikvalitativa³ intervjuer som metod.

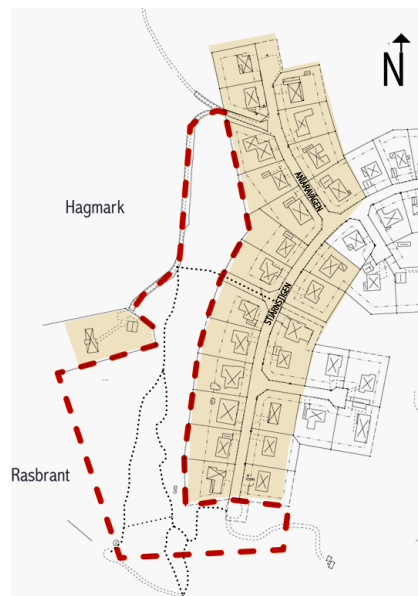
Intervjuerna föregicks av ett två veckor tidigare utskick⁴ med inbjudan till deltagande. För att minska risken för att som boende känna sig utpekad eller igenkänd utlovades anonymitet.

Tjugosex stycken fastighetsägare inbjöds att ta del i examensarbetet. Begränsningen av antalet inbjudna brukare gjordes beroende på fastigheternas placering gentemot fallstudieområdet, se figur 1. Alla med tomt direkt eller med en mellanliggande fastighetstomt i anslutning till fallstudieområdet bjöds att delta i undersökningen. Fastigheter på ett avstånd större än två mellanliggande tomter ingick alltså inte i denna studie.

Urvalet av de kommunala representanterna skedde på inrådan från ansvarig förvaltare. Tjänstemännen som valdes ut var de med bredast erfarenhet av både kontakter med medborgare och av frågor rörande planering och skötsel av grönstruktur. För att få en konkret platsanknytning intervjuades även de arbetsledare som praktiskt utför skötseln inom det aktuella området.

Ingen representation av "allmänheten" har ingått i undersökningen.

Intervjuerna skedde under en period av 3 veckor och varje intervju, dokumenterad med diktafon, tog i genomsnitt 1 timme att genomföra. Samtal hölls med boende i hemmet och med förvaltare både i fält och på kontor. I samtliga fall använde jag mig av ett uppförstorat färgflygfoto i A3-format, med inlagda strukturer som fastighetsgränser, stigar och bestandsgränser, som

Figur 1: Den streckade linjen visar områdesavgränsningen för fallstudieområdet, den tonade ytan markerar de fastigheter som deltagit i studien.

Bild: Mari Nilsson

³ Kvale, 1997. En delvis informell konversationsmetod som syftar till att avslöja och identifiera icke kända eller otillfredsställande kända företeelser, egenskaper eller innebörder, vilka inte skulle komma fram vid användandet av en ordinär frågeenkät.

⁴ Se bilaga 3 Inbjudan till deltagande i fallstudien, inbjudan förvaltare. I inbjudan informerades parterna om att detta var ett examensarbete och vad dess syfte och tema var. I inbjudan ställdes även ett par korta frågor för intresserade att ta ställning till och fundera kring inför mitt besök.

”pekunderlag” och orienteringshjälp. Genom endast några få hållpunkter, med följdfrågor på svaren, försökte jag fokusera och fånga specifika förhållanden, samband och motiven bakom svaren utifrån intervjupersonens perspektiv. Målet var att skaffa mig en bred bild av intervjupersonens uppfattning angående såväl behov, användning och skötsel av fallstudieområdet som hans/hennes tankar kring samverkan, oberoende av perspektiv i form av förvaltare eller boende. I de allra flesta fall deltog både herrn och frun i intervjun, endast i en fastighet framförde även barnen sina åsikter.

Målet var även att vinna de parternas tilltro till mig personligen, examensarbetet och processen.

ANALYSMETOD

Vid redigering och analys av intervjumaterial grovklippades materialet på partier med totalt ovidkommande fakta, varefter materialet delades in i översiktliga kategorier beroende på vad som diskuterats. Materialet förkortades därefter ytterligare, och de mest uttryckande och relevanta fraserna och partierna grupperades i teman som motsvarar de som redovisas i examensarbetet.⁵

För att sortera ut substansen av vad som kunde anses motsvara majoritetens syn på förutsättningar och krav sorterades genomgående likställiga åsikter upp i punktform. En enkelt och översiktligt sammanställd första redovisning av intervjumaterialet delgavs skriftligt till såväl boende som representanter från förvaltningen.

Ändamålet var att informera om vilka åsikter som kommit fram rörande uppfattning om fallstudieområdets funktion, önskemål och behov för utveckling, synpunkter angående vegetation och skötsel och parternas inställning till samverkan, dess innehåll och struktur. I detta utskick inbjöds även intresserade boende till ett boendemöte med syfte att fortsätta diskussionen kring introducerad samverkansidé.

UPPFÖLJNING AV INTERVJUER OCH FORTSATT DIALOG

Synpunkter angående förutsättningar fångades därefter även in via fortlöpande kommunikation med parterna. Med boende skedde detta i form av samlingsmöte, deltagande vid arbetsgruppsmöte och gemensam rundvandring i fält. Tre månader efter intervjutillfället, när tankarna mognat hos inblandade, samlades jag och de boende i ett möte. Syftet var att fortsätta den individuellt uppstartade diskussionen kring samverkan, men nu i grupp. Flera ”nya” intresserade boende tillkom, dvs. sådana som inte erbjudits deltagande i examensarbetet men som informerats av sina grannar om vad som var i görningen.

De boende hade själva arrangerat mötet och förde själva mötets agenda. Jag redogjorde kort för förutsättningar framkomna under intervjuerna, samt de förutsättningar som förändrats. Jag svarade på frågor, men intog annars en nertonad position som åhörare. På mötet fördes diskussioner om allt från intresseinventering, skötselinriktning, skötselåtaganden, konkreta sakfrågor angående utsikt, vikt av solidaritet och samsyn, till krav på kommunen. Vid mötet informerades de boende om att jag senare, via en rundvandring i fallområdet, ämnade presentera mitt utkast för skötselplan och tankar om hur skötseln skulle kunna fördelas. Boendemötet resulterade på boendes initiativ i start av en arbetsgrupp med syfte att ta fram olika förslag för boendes nivå av delaktighet och övriga krav i en eventuell samverkan.

Jag deltog vid arbetsgruppens första möte. För arbetsgruppens 5 medlemmar redogjorde jag för detaljer kring förutsättningarna samt presenterade mina

⁵ En enkelt och översiktligt sammanställd första redovisning av intervjumaterialet delgavs skriftligt till såväl boende som representanter från förvaltningen.

Ändamålet var att informera om vilka åsikter som kommit fram rörande uppfattning om fallstudieområdets funktion, önskemål och behov för utveckling, synpunkter angående vegetation och skötsel och parternas inställning till samverkan, dess innehåll och struktur. I detta utskick inbjöds även intresserade boende till ett boendemöte med syfte att fortsätta diskussionen kring introducerad samverkansidé.

egna tankar inför samverkan. Introduktionen följdes av en rundvandring, med fortsatt diskussion kring förutsättningarna, direkt i fält.

Ytterligare två månader senare genomfördes en förmiddagslång gemensam gruppvandring i fallområdet som verkligen var förlösande för att förstå och rättmätigt kunna tolka boendes bild av önskad struktur och rumslighet. I fält kunde de exemplifiera viktiga platser, viktiga arter och vegetationselement och täthet, rumslighet genom att använda vegetationen som referens, samtidigt kunde jag presentera mina idéer på ett pedagogiskt sätt. De närvarande boende⁶ delades upp i två grupper. Vi passerade genom fallområdet som jag indelat i ytor. Syftet var att för varje yta, inom vardera grupp gemensamt diskutera kring skötselns inriktning, vilken vegetation, solitärt eller bestånd som skulle sparas eller hur ytan skulle kunna förändras. Dessutom diskutera vilka åtaganden boende skulle tänkas kunna vidta för att uppnå diskuterade mål. För varje yta presenterade först varje grupp sina tankar innan jag presenterade mitt förslag. Förslagen diskuterades sen gemensamt innan nästa yta introducerades osv.

Rundvandringen avslutades med en diskussion angående upplägg för nästa steg, boendes egenhändiga kontakt med representanter från kommunförvaltningen för realisering av samverkan.

Mitt "utkast för skötsel" antogs som underlag till kommande förhandlingar.

Den fortsatta kontakten med de kommunala representanterna begränsades till tjänstemännen. Främst var det samverkansförslagets uppbyggnad som konsulterades angående relevans och verklighetsförankring. För att utreda de juridiska förutsättningarna fördes även samtal med kommunens jurist.

LITTERATURGRANSKNING

För att få en översikt över forskning inom ämnet gjordes en litteratursökning av nationella och internationella studier.

Det visade sig svårt att finna detaljerad litteratur som jag ansåg reflekterade eller kunde ställas som jämförelse mot mitt arbete för att diskutera de frågeställningar som studien ställt och de resultat som framkom. Jag var fast besluten att jämföra arbetet mot andra typer av administrativa strukturuppbyggnader av samverkansformer. Då jag inte fann några specifika teorier eller modeller för brukarmedverkan i vare sig naturmarksskötsel eller under former med ett delat juridiskt- och skötselansvar, har teorin sammanställts av litteratur som generellt behandlar brukarmedverkan i skötselsammanhang av grönstruktur.

För att få en uppfattning om den svenska erfarenheten kring brukarmedverkan och reglerande handlingar konsulterades även en del kommuner och stadsdelar med praktisk erfarenhet av brukarmedverkan i skötsel. Genom sökning på Internet valde jag slumpmässigt ut 3 förvaltningar för telefonkontakt. Ytterligare en förvaltning, som jag via egen kännedom visste arbetade med brukarmedverkan, kontaktades. Från dessa fick jag även kontakt med 2 brukare med brukaravtal. I teoriavsnittet behandlas även de anonymt. Anledning är att jag vid kontakterna inte hade för avsikt, och därför inte informerade om, att deras synpunkter skulle delges offentligt.

För synpunkter på tätortsnära skogar/markar utifrån skogs- och rekreationsmässigt perspektiv kontaktades även representanter från Skogsvårdstyrelsen.

FRAMTIDA VÄRDE

Med anledning av såväl det stora intresset för brukarmedverkan i skötselåtgärder som den bristande redovisningen av goda exempel och erfarenheter i litteraturen, är min förhoppning den;

Att studien ska utgöra ett bidrag till den efterfrågade spridningen av referenser och erfarenheter kring skötselsamverkan i tätortsnära naturmiljöer.

⁶ Ca 30-35 personer, gammal som ung, slöt upp med fikakorgarna i högsta hugg en solig vårdag i slutet av maj.

TEORI OCH HITTILLSVARANDE KUNSKAP

Idag börjar fler instanser i Sverige intressera sig för frågan om lokalt deltagande i tätortsnära naturmiljöer. Skogsstyrelsen har precis avslutat ett internationellt LIFE projekt⁷ vars syfte var att finna nya sätt att öka den tätortsnära skogens rekreationsvärden. Projektet ämnade även diskutera hur det folkliga deltagandet kan öka under mer aktiva förhållanden som genom skötselinsatser. Att ta in de boende i den konkreta skötseln anses vara ett steg i rätt riktning⁸. Även forskare vid SLU menar att vi står i en brytpunkt när det gäller skötseln av tätortsnära skogar. En situation där den traditionella skötseln möts av nya attityder och behov av koncept för framtiden. Koncept där bl.a. folkligt deltagande kan ingå som möjlig och betydelsefull resurs⁹.

Samverkan har blivit något av en "modeaktivitet och ett modeord",¹⁰ men trots att intresset att inkorporera medborgare i skötselaktiviteter är stort är den delgivna erfarenheten inom ämnet begränsat, speciellt i litteraturen. Därför efterfrågas vetenskapliga penetrerande studier av arbetsmetoder och uppbyggnader för spridning av erfarenheter och lämpliga "metodverktyg".¹¹ Trots brist av redovisningar så förekommer ändå denna aktivitet i verkligheten både nationellt och internationellt.

ATT TÄNKA PÅ INFÖR EN SAMVERKAN MED BRUKARE

Samverkan med brukare bör inte ses som ett projekt utan snarare som en process med många faser.¹² Denna process är inte självgående, utan kräver kompetens i såväl uppstart, vägledning som i uppföljning.¹³

Brukarmedverkan (BM) måste baseras på en ömsesidig tillit, kommunikation och samarbete mellan samtliga inblandade i processen.¹⁴

För att motivera boende att delta i en samverkansprocess är det viktigt att de känner att processen har stöd från dem som bär det formella ansvaret.¹⁵

Det är också viktigt att deltagarna i samverkan känner att de ges möjlighet att delta i processen baserat på deras tillgängliga resurser som tid, kunskap och ekonomi etc.¹⁶

Som initiator måste man vara medveten om risken att konflikter av olika form kan komma utlösas. För att minimera den risken är det viktigt att syfte, fördelning av ansvar, förutsättningar och roller dryftas tidigt i processen. Det samma gäller för attityder och förväntningar, de kan svänga väldigt fort. Därför är det viktigt att varken fördunkla eller försköna, istället vara tydlig och kontinuerligt kontrollera att förväntningar överensstämmer och befinner sig på samma nivå hos alla inblandade.¹⁷

⁷ LIFE ENV/S/000868 Urban woods for people. Rapporten publiceras till hösten.

⁸ Muntligt Dan Rydberg Skogsvårdsstyrelsen Södra Götaland, 2005-06-16

⁹ Gustavsson, Jönsson & Ode 2002

¹⁰ Hallgren & Ljung 2005

¹¹ Beer, Delshammar & Schildwacht 2003, Wenner 2000 och Daniels & Walker 1999

¹² Ranger & Westerberg 2004

¹³ Sanoff 2000

¹⁴ Wenner 2000

¹⁵ Naturvårdsverket 2003

¹⁶ Ranger och Westerberg 2004

¹⁷ Sanoff 2000

ATT FÅNGA OCH TOLKA PERSPEKTIV

Att se saker ur olika perspektiv är något som inte alls är förvånansvärt då vi människor ju alla ser saker ur olika perspektiv. Samma sak kan uppfattas olika beroende på vilket perspektiv som används och vilka värderingar och utgångspunkter vi tar och hur vi känner platsen.¹⁸

En studie om holländska brukare och planerares olika sätt att angripa och se på objekt, menar att boende ser sitt område utifrån och in och hur området har betydelse för andra än dem själva.

Professionella däremot fokuserar direkt objekten, för att senare placera dem i relation till omgivningen.¹⁹

Att låta medborgare delta i fältobservationer är ett sätt att stimulera intresset att engagera sig i sin omgivning.²⁰ Men det kan vara svårt att fånga alla. Ofta framhålls det som vara svårt att engagera medborgare från lägre sociala förhållanden, t.ex. invandrare och boende i hyresrätt.²¹

För att tillgodogöra sig boendes kunskaper om natur framhåller flera forskare rundvandringar i området som lämpligt tillvägagångssätt²². Att använda referensbilder i möten med brukare, för att skapa en ömsesidig förståelse för förslag, kan ge en liknande förlösande effekt.²³

Metoderna är många för att fånga boendes tankar, intervjuer är en metod.²⁴ Men man måste vara medveten om att ett litet intervjuunderlag och det påföljande tolkningsförfarande kan riskera att ge en snedvriden bild²⁵. Forskare menar att just tolkningsförfarandet är ett problem i sammanhang med brukarmedverkan därför att det råder brist på "interpretative frameworks, available to planners to help them to better understand the different forms of nonexpert knowledge and views"²⁶. Tolkningen försvåras även av parternas olika perspektiv och olika "språk" som används för att förklara situationen. Olika professioner använder sig av olika språk. Dessa olika språk kan innebära att förståelsen dem emellan försvåras.²⁷

SVENSKA ERFARENHETER AV BRUKARSKÖTSEL

Följande sammanställning bygger på samtal med både representanter från kommuner och stadsdelsnämnder med erfarenhet av brukardeltagande i skötsel, och aktiva brukare med brukaravtal.²⁸

ÖVERLÅTANDE AV SKÖTSEL

BM i skötsel av grönstruktur handlar i de flesta fall om ett kommunalt överlåtande, dvs. medborgarna ges tillåtelse att utföra skötsel av en yta, ofta under vissa restriktioner.

Skötseldeltagandet sker i samtliga fall utan parallellt skötselutövande med den kommunala förvaltningen i det avseendet att också förvaltningens skötselåtagande omnämns i avtalet. Oftast handlar det om mindre ytor där förvaltningen av resursmässiga skäl avvecklat skötseln. Däremot, även om omfattningen varierar, bistår alla utom en av förvaltningarna sina

¹⁸ Hallgren & Ljung 2005 och Brandenburg et al. 1995 i Gustavsson, Jönsson & Ode 2002

¹⁹ Van Herzele 2004

²⁰ Kohl & Yli-Peikonen 2005

²¹ Dunnett, Swanwick & Woolley 2002

²² Berkes, Folke & Olsson 2003 och Kaplan, Kaplan & Ryan 1993

²³ Kaplan, Kaplan & Ryan 1993

²⁴ Ranger och Westerberg 2004

²⁵ Kohl & Yli-Peikonen 2005

²⁶ Van Herzele 2004

²⁷ Gustavsson & Jönsson 2002

²⁸ Kommuner Järfälla och Lomma. Stadsdelsnämnder i Älvsjö, Skarpnäck och Maria gamla stan, Brukare med skötselavtal i Lomma och Skarpnäck

skötselaktiva medborgare med redskap, material och borttransportering av vegetationsmaterial för att underlätta deras utövande.

AVTALENS UTFÖRANDE

Förbehållen för brukarna anges i avtal mellan brukaren och den kommunala förvaltningen. Avtalens syfte är att fördela ansvar, reglera insatser och fungera som underlag vid eventuella oklarheter. Avtalen är ofta utformade med paragrafer där direktiv om sysslor som brukaren ska eller får göra är uppställda. Gemensam hållning bland praktikerna är att brukare räds deltagande om avtalet är allt för detaljerat och juridiskt stolpat.

På frågan om samverkan skulle kunna ske utan avtal var det unisona svaret NEJ. Alla framhöll dock att avtal inte var ett framkommet behov pga. tidigare dåliga erfarenheter utan mer följde gängse praxis.

En av förvaltningarna använder sig av avtal som totalt saknar paragrafer gällande juridiskt skadeståndsansvar, med den anledningen att om förvaltaren bedömer att risk för skada föreligger så ingås överhuvudtaget inte brukaravtal. Öriga praktiker använder avtal med paragrafer om att förvaltningen avsäger sig allt skadeståndsansvar för skador uppkomna pga. brukarens utövande. Endast en av praktikerna säger sig ha belägg för att avtalet de nyttjar faktiskt är juridiskt hållbart. Detta avtal är betingat med att brukaren har skyldighet att teckna egen försäkring angående skadestånd. Den skyldigheten har dock medfört att boende avstått från att engagera sig i skötsel, även pga. att det innebär en stor premie för försäkring. Stadsdelsförvaltningen har därför inget sådant avtal realiserat.

Resterande praktiker ställer sig tvekan till att de avtal de nyttjar är att anse som juridiskt hållbara, men säger att skadeansvarsparagraferna borde kontrolleras, och på sikt standardiseras för att ingå i alla typer av avtal med brukare.

KUNSKAP OCH BEHOV AV SKÖSELFÖRESKRIFTER

Endast i några fall följs direktiven i avtalet av sköselföreskrifter, dessa är dock av väldigt enkel karaktär med mycket knapphändiga anvisningar. Syftet med skötselplan är att försäkra att åtgärder blir genomförda på ett korrekt sätt, på rätt plats och under rätt period, mer än för att informera och sprida kunskap. Den allmänna uppfattningen bland praktikerna är att sysslorna är av så enkel karaktär att detaljerade sköselföreskrifter därför är onödigt. Man utgår från att brukare som efterfrågar möjligheten att ta hand om skötseln har ett genuint intresse och därigenom också tillräcklig kunskap. Information om utförandets betydelse och hur det ska utföras delgivs vanligtvis vid besök på plats.

Att beskära träd och fälla träd är åtgärder som brukaren inte tillåts att utföra eftersom det anses kräva kompetens och special kunskap.

FINANSIERING

Finansieringen av bistånd med redskap och material sker med medel från budgeten för övrig skötsel. Vissa av Stockholms förvaltningarna har dock medel öronmärkta för BM, de medlen är dock så små och sällan räcker till vilket gör att övrig skötselbudget belastas ändå.

KONTAKT OCH DIALOG

Möjligheten att ingå brukaravtal presenteras för medborgarna via den kommunala hemsidan eller via erbjudande/förfrågan vid kontakt, ofta i samband med klagomål.

Kontaktfrekvensen mellan avtalets parter varierar från fall till fall och ofta är det brukarna som står för att kontakten blir tät. Förvaltarna kontakter kontrakterade brukare åtminstone en gång per år. Då sker en diskussion om hur

arbetet löpt eller bör löpa. Ofta sker även besök på platsen för uppföljning om brukaren uppfyllt och förhållit sig till det som avtalats. Om inte, eller om brukaren så önskar, sägs avtalet upp vid detta tillfälle.

En av förvaltningarna anordnar årligen en brukarträff för alla med brukaravtal för utbyte av erfarenheter och övrig allmän diskussion.

FÖRENING ELLER ENSKILD BRUKARE

Centralt avgörande är att kommunikationen med kontaktpersonen fungerar. Den enda fördelen med att ingå avtal mot förening gentemot enskild brukare anses vara att tidsåtgången för administration och för kommunikation effektiviseras i arbetet mot en föreningsform. De föreningar som är knutna till avtal består normalt av 2-4 medlemmar, i något fall förekommer upp till 10 medlemmar.

PRIVATISERING

En av praktikerna tillåter inte sina medborgare att utöva skötsel på ytor där förvaltningen befarar att skötseln endast ska inriktas på åtgärder som gynnar individuella vinningar, t.ex. utsikt. Ingen av praktikerna säger sig ha problem med privatisering av övrig naturmark, det räcker att vid ingåendet av avtalet informera brukarna om att inga utövanden eller åtgärder får inkräkta på allmänhetens rörelse. Brukare, med erfarenhet av skötseldeltagande, intygar likväl att avtalsbelagda områden inte på något sätt har privatiserats, snarare blivit mer tillgängliga, och välbesöka.

NACKDELAR OCH FÖRDELAR

Kontakter och dialog som följer med BM är tidskrävande, vilket innebär problem i ett övrigt ofta fullt och uppbokat arbetsschema. Avtalen och skriftlig dokumentation gör även att förvaltarna upplever att de vårdar mer papper än marker. De nämner också svårighet att redovisa ekonomiska resurser.

Kontinuiteten är avhängig engagerade eldsjälar. Försvinner de, försvinner även intresset hos andra aktiva är den allmänna erfarenheten bland förvaltarna. Garantin för att upprätthålla brukaravtal är också avhängigt en kompetent och engagerad såväl kommunal ledning som personal på fältet.

Ett problem som kan uppstå i samband med uppföljningen är bekymmer att nå kontaktpersonen. Denne kan ha bytt telefonnummer eller t.o.m. flyttat utan att säga upp avtalet. Därför kräver fler förvaltare att det ska finnas två brukare som kontaktpersoner per avtal.

Kontakter och dialog med brukarna beskrivs ändå som positiv i flera avseenden, det ger inte bara en förbättrad dialog utan också en "vikänsla" vilket förvaltarna betonar är viktigt att stödja.

Brukarmedverkan erkänns som räddningen för att hålla kvalitet och finish på dessa mer perifera marker.

UTREDNING AV HOLLÄNDSKA ERFARENHETER AV BRUKARSKÖTSEL

En holländsk fallstudie, *Contacts through contracts*²⁹, som har utvärderat staden Utrechts 25-åriga erfarenhet av strategisk kontrakterad brukarskötsel i den offentliga gröna miljön. De holländska medborgarna deltar inte under en gemensamt strukturerad samverkan tillsammans med myndigheten, utan deltagandet bygger på överlåtelse av skötsel.

En kombination av politiska påtryckningar och minskade skötselresurser gjorde att tjänstemännen i Utrecht i början av 80-talet erbjöd brukarna att överta skötseln på de ytor förvaltaren hade för avsikt att lägga ner. Ville medborgarna behålla en högre kvalitet var de själva tvungna att sköta marken.

Såväl kontraktens innehåll, som de holländska tjänstemännens och brukares inställning till kontrakt och BM, har förändrats under perioden. Kommunens roll har förändrats från kontrollutövande myndighet till informatör och handledande instans. Brukarnas roll har förändrats från utförare av direktiv till en förhandlande, påverkande och utförande part med krav. Kontrakten anses indirekt, genom ökad dialog, etablerade kontakter och en stor insikt i varandras olika förutsättningar, även ha minskat medborgarnas nedlåtande syn och tappade förtroende för kommunen.

Anpassningar av förordningar och finansieringar, nya verktyg, utveckling av informationsformer etc. har medfört att de holländska medborgarnas förslag och önskemål, i dagsläget, ges betydligt större hänsyn, både vid kontraktsförfattande och i planeringssituationer.

Förändringar och åtgärder har gjorts, inte bara för att gagna ett myndighetsperspektiv, utan även för att underlätta och skapa bättre förutsättningar för aktiva medborgare.

Genom tillmötesgåendet och genom att den holländska samverkanskostymen skräddarsytts utifrån medborgarnas krav har det medfört ett ökat intresse att delta även inom andra områden inom grönstrukturen.

Privatiseringen av mark och utestängning av allmänhet har ökat i Holland i samma takt som kontrakten ökat i antal. Denna negativa sida anses dock av underordnad betydelse i förhållande till projektets positiva vinningar, i form av hållbarhet, kontinuitet och en "levande stad" med engagemangslystna medborgare. Med tiden har även kraven på myndigheten ökat, främst gäller det krav på hänsynstagande och resursbestånd.

Medborgarnas deltagande i grönstrukturssammanhanget hanteras med hjälp av ett utvecklat set av "verktyg". Verktyg som förutom kontraktet utgörs av planer, ekonomisk finansiering, tillgängliga och kunniga tjänstemän och information.

VERKTYG FÖR BRUKARMEDVERKAN

Dessa "verktyg" diskuteras även i andra texter rörande brukarmedverkan som avgörande för en lyckad framgång med brukarmedverkan, därför presenteras de enskilt ett och ett.

Det går inte att blunda för att avtal är ett avgörande verktyg i samband med skötselmedverkan. Men för att få en väl fungerande struktur kring samarbete med medborgare krävs det mer än avtal. En förvaltningsorganisation med tradition har mycket kunskap men är strukturuppbyggnaden lämpad eller beredd för brukarmedverkan(BM) som skötselstrategi? Att anpassa administrationen kan vara svårt men helt nödvändigt, annars kan det som var succé ena dagen nästa dag

²⁹ Aalbers 2002

vara dess fall visar en studie med fokus på utveckling av BM i strategisk skötselaktivitet.³⁰

VERKTYGET FINANSIERING

Pengar kanaliseras ofta via politiska direktiv och tätortsnära naturmarker sällan prioriterade vid fördelning av grönstrukturspotten. Men tilldelning av skötselpengar för tätortsnära skogar kan öka om politiker ser ett engagemang hos berörda medborgare. En amerikansk studie visar att skog och naturmark som ligger bostadsnära, är av så stor betydelse att boende faktiskt kan tänka sig att bidra ekonomiskt till en förbättrad närmiljö.³¹

Naturupplevelse och skogspromenader har stor betydelse för människors välbefinnande och Naturskyddsföreningen i Stockholm menar att det därför inte vore orimligt att kommuner omdirigerar en del av "parkmedlen" och istället avsätter dessa för skötseln av de områden där denna aktivitet utövas, dvs till tätortsnära naturmarker.³²

I Holland står myndigheten för alla kostnader förknippade med brukares skötselåtgärder, det gäller försäkringskostnader såväl eventuella anläggningskostnader som driftskostnader, t.ex. drivmedel, redskap och material. Den intresserade medborgaren bistår bara med oavlönat arbetsutövande.

Trots att brukarskötsel inte direkt innebär kostnadsfri aktivitet framgår det i den holländska studien att varje euro spenderad på brukarmedverkan ändå ger mångfalt tillbaka, om inte i pengar så i besparingar i sociala och hälsosektorer och förhöjda fastighetspriser.³³

Anpassning av finansiella bistånd är nödvändigt för att BM ska fungera som samhällsstrategi.³⁴

VERKTYGET ATTITYD OCH TILLTRO

Tilltro är en viktig beståndsdel i samverkan. Infinner sig inte denna tilltro är det svårt att få till både en harmonisk dialog och lyckad samverkan och man kan t.o.m. riskera hela samarbetet³⁵.

Att våga ge förtroendet och överlämna ansvar till boende kan vara en stor barriär att övervinna för politiker och tjänstemän.³⁶

Enligt den holländska studien har attityderna bland de inblandade förändrats med tiden. Dessa förändringar har varit nödvändiga och bidragit till att samverkan idag har en positiv funktion.

För att samverkan ska vara framgångsrik är det viktigt att samtliga inblandade har en positiv attityd, både till samverkan och till varandra. Tyvärr är det sällan så, åtminstone inledningsvis eftersom det ofta handlar om medborgare som i frustration tar sig an en nedlagd kommunal skötselyta. Författarna till den holländska studien menar att samverkan av den anledningen allt för ofta startar i ett snedvridet förhållande och ur en situation med förlorat förtroende. De menar också att det är snedvridet att myndigheten kan bestämma vem eller vilka medborgare man väljer att teckna kontrakt med, medan medborgarna inte kan välja sin samarbetspart. I dessa avseenden kan det snudd på bli till utnyttjande från myndighetens sida.

³⁰ Carr, Selin & Schuett 1998

³¹ Johnson & McPherson 1987

³² Möllersten 2001

³³ Vid resonemang kring brukarmedverkan framhålls ofta konkret erhållna vinsteffekter i form av både förhöjda ekologiska och naturmiljöeffekter och ovärderligt förbättrade social- och hälsoaspekter. Dessa vinster debatteras vidlyftigt i flera texter om brukarmedverkan (t.ex. Wenner 2000 och Johnson & McPherson 1987) men har uteslutits här.

³⁴ Aalbers 2002, Beer, Delshammar & Schildwacht 2003, Berkes, Folke & Olsson 2003 och Wenner 2000

³⁵ Berkes, Folke & Olsson 2003

³⁶ Carr, Selin & Schuett 1998 och muntligt Dan Rydberg, Skogsvårdstyrelsen Södra Götaland, 2005-06-16

Om boende känner sig utnyttjade försvinner viljan att delta vilket kan riskera att stjälpas hela samverkan.³⁷

VERKTYGET KOMMUNIKATION

Att skapa och bevara en förtroendeingivande dialog tillhör det centralaste i en BM situation. Kan dessutom en personlig kontakt upprätthållas med en och samma person på myndigheten är det långt mer fördelaktigt än om kontaktpersonen skiftar från gång till gång.³⁸

Ansvar för de tätortsnära markerna kan dessvärre vara uppdelat bland olika tjänstemän, kanske t.o.m. på olika förvaltningar eller avdelningar, vilket kan försvåra kontakter.³⁹

Samverkan är mest framgångsrik i de fall där en person utsätts att sköta all handläggning av brukarmedverkan.⁴⁰

Viktiga egenskaper och kunskaper denne person bör ha är att vara en god kommunikatör med stor erfarenhet av att möta och förstå människor. Att ha kunskap om skogs och naturmarksfrågor är nödvändigt, men räcker inte.⁴¹ Skötsel av tätortsnära skog kräver lika god kunskap om människor som växter, djur och mark.⁴² Därför är det viktigt att utbilda och förbereda myndighetens anställda när det gäller samverkan med brukare.⁴³

Kontaktpersonen bör vara 100 procentigt seriös och engagerad, väl insatt i platsspecifika förutsättningar och kunnig att föreslå och realisera en lämplig aktionshandling. Har personen också god kännedom om referensfall utöver goda sociala nätverk och tillit till eldsjälar så har förvaltningen en god grund för självskötsel och skapande av nya intressegrupper av brukare.⁴⁴

Holland arbetar med ett väl utvecklat kommunikationsverktyg som består av olika nivåer, district bureau, - popular council, - committee och district aldermen. Alla med syfte att kommunicera direkt med, eller representera, brukarna på olika myndighetsnivåer.⁴⁵

Erfarenheten av verktyget visar att det ökar sektoriellt tvärgående och har stor betydelse för både planering och skötsel av grönstruktur. Den nära kontakten mellan kontaktpersonen och boende skapar en relation baserad på tillit och förtroende.

Genom ömsesidigt dialogutbyte får tjänstemän kunskap och kännedom om specifika platsförhållanden, brukarna får insikt i tekniker och planeringsproblematik. Insikter som medför att förändringsprocesser i medborgarnas miljö görs både lättare och snabbare att genomföra.⁴⁶

För att upprätthålla förtroendet är det viktigt att medborgarna ges respons och snabbt ser bevis på aktivitet samt kontinuerligt informeras om förändringar.⁴⁷ De inblandade vill veta vad deras synpunkter haft för påverkan och vad det gett för resultat. Genom att ge feedback skapar man god förutsättning för att bibehålla entusiasmen och hålla lågan vid liv hos involverade.⁴⁸

³⁷ Carr, Selin & Schuett 1998

³⁸ Eriksson 2005

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Carr, Selin & Schuett 1998

⁴¹ Ibid. och Duinker & Niles 2002

⁴² Aronsson & Rydberg 2004

⁴³ Hallgren & Ljung 2005

⁴⁴ Berkes, Folke & Olsson 2003

⁴⁵ Aalbers 2002

⁴⁶ Daniels & Walker 1999 och Ranger & Westerberg 2004

⁴⁷ Berkes, Folke & Olsson 2003 och Carr, Selin & Schuett 1998

⁴⁸ Ranger & Westerberg 2004

VERKTYGET INFORMATION

Samverkan mellan aktörer handlar också om att gemensamt lära, fatta beslut och handla, något som i sig är starkt förknippat med kommunikation men också med tillgänglig information⁴⁹. Utöver personlig kontakt mellan samverkande parter finns det andra sätt att sprida lättillgängliga råd och skötselinformationer. British Trust for Conservation Volunteers (BTCV)⁵⁰ har 150 kontor som totalt organiserar 130 000 st frivilliga volontärer som deltar i olika aktiviteter. För att sprida kunskap, underlätta situationerna för sina deltagare och för att säkra att det arbete som utförs är av högsta kvalitet, distribuerar de via sin hemsida bl.a. en serie med skötselhandböcker⁵¹.

Lika viktig som att sprida information till deltagande brukare är det att sprida erfarenheter emellan markägare med brukarmedverkan.⁵² Avsaknaden av god referenslitteratur visar tydligt att behovet är stort.⁵³

VERKTYGET PLANERING AV TÄTORTSNÄRA MARK

Att kommunalägda tätortsnära områden endast i undantagsfall har krav att ge ekonomisk avkastning är bidragande orsak till att det sällan finns varken plan, eller vision, som styr när och vilka insatser som ska utföras.

I USA har man studerat hur frivilliga medborgare, utan djupare kunskap eller erfarenhet om stadsskogar och grönstruktur, kan inkorporeras kring processen att ta fram vad som kan motsvaras av ett stadsskogsprogram.

Översiktliga stadsskogsplaner var 1987 mer undantag än regel i USA. De bristande resurserna ansågs vara hindret för en planlagd utveckling och skötsel av amerikanska stadsskogar. De resurser som fanns lades på akuta åtgärder istället för att förebygga problemen, genom bland annat en bättre planering. Grönstruktur och stadsskogar låg långt ner på listan vid tilldelning av kommunala bidrag.

Genom utvecklandet av planer lyckades amerikanerna inte bara få en förhöjd kvalitet, en stolt och delaktig befolkning utan även påverka den ekonomiska situationen till det bättre.⁵⁴

Behovet av strategier och plan som skydd och utveckling för de svenska tätortsnära miljöerna har diskuterats på riksdagsnivå. Utfallet blev att kommunala avdelningar för fysisk planering och samhällsbyggande borde rekommenderas att ta fram program för hur deras tätortsnära områden skall bevaras och utvecklas.⁵⁵

Framtagandet av ett sådana program börjar nu trevande söka sin form ute i kommunerna⁵⁶.

I planläggningen av mark kan skötselsamverkan vara ett av flera strategiska verktyg menar en amerikansk studie, inriktad på utvecklande av BM som skötselstrategi.⁵⁷ Den holländska studien framhåller att myndigheten blivit betydligt försiktigare att exploatera mark som brukas av kontrakterade medborgare.

⁴⁹ Hallgren & Ljung 2005

⁵⁰ Den största organisationen i England när det gäller bevarande och utvecklande skötsel av naturmarksmiljöer. En inarbetad organisation för frivilliga medborgare som önskar delta i bevarande, utveckling och skötsel av naturmiljöer.

⁵¹ För studie av skötselhandböcker se <http://handbooks.btcv.org.uk/handbooks/index>

⁵² Berkes, Folke & Olsson 2003

⁵³ Daniels & Walker 1999

⁵⁴ Johnson & McPherson 1987

⁵⁵ Miljö- och jordbruksutskottet 2001

⁵⁶ Jönköpings kommun har börjat titta på den tätortsnära skogen som begrepp och hur de ska jobba med den mer strategiskt i framtiden. Idag är insatserna helt behovsbaserade och naturvårdsinriktade, där behoven är störst kommer insatserna först. Men för framtiden vill kommunen försöka väga samman olika intressen, förena naturvård med upplevelsemiljö och föra in ett rumstänkande, utan att naturkänslan förgås. Skötselsamverkan med boende är en del av detta strategiska tänkande.

⁵⁷ Carr, Selin & Schuett 1998

En studie, om ekologiska kunskapers betydelse i grön stadsplanering, menar att om boende görs delaktiga och får en ökad kunskap om naturen, leder det till både en djupare samhörighet med, och intresse att engagera sig i, sin absoluta närmiljö.

Studien framhåller också att närboende är betydelsefulla informatörer vid utveckling och planering av områden.⁵⁸

VERKTYGET AVTAL

Den holländska studien menar att avtalen har varit helt avgörande för brukarmedverkans överhuvudtagliga existens och har skapat förutsättningar för förbättrad dialog, underlag för en förhöjd skötselkvalitet och underlättande av administration.

20 års praktiserande har medfört ett stort antal, olik utformade, kontrakt vilket gör att det i Holland nu efterfrågas ett framtagande av ett förenklat ramverk, speciellt anpassat för brukarmedverkan, med konsekventa normer för både kontraktering och samarbete av olika karaktär.

Förloppet vid ett kontrakterande i Holland startar med att den intresserade holländska medborgaren/eller gruppen kontakter tjänstemannen som undersöker om deltagandet är möjligt på grund av planer etc. Tjänstemannen informerar den intresserade om för- och nackdelar förbundet till kontrakterandet. Om det är OK från myndighetens perspektiv hindrar bara grannars eventuella synpunkter att kontraktet tecknas. I Holland måste den intresserade få sina grannars eller andra berörda godkännande. Förutom stödet från grannar måste han även organisera minst 25 intresserade deltagare i aktiviteten innan kontrakt slutligen kan bli realitet.

TÄTORTSNÄRA NATUR

Den tätortsnära skogen utgörs av drygt 1% av den totala svenska skogsmarksarealen och har mer än 250 gånger fler besökare än vanlig skogsmark.⁵⁹

UPPLEVELSE AV NATUREN

Tillgänglighet och framkomlighet är av stor betydelse. Skogspromenader hör till svenskarnas allra mest utbredda fritidssysselsättningar⁶⁰.

De flesta besökare väljer att ta sig fram på stigar men även möjligheten att på egen hand vika av i skogen uppskattas av många. Därför värderas den öppna fullvuxna, "städade" skogen högre än den slutna, täta ungsbogen.⁶¹ Barn utgör dock ett undantag då de uppskattar snåriga miljöer med god tillgång på kojbyggnadsmaterial⁶².

Att man "upplever" natur beror på att det finns egenskaper i miljön som "kommunicerar" med betraktaren.⁶³

Dessa egenskaper är trivsel värde, komplexitet, helhet, rumslighet, social status, kraftfullhet, affektionsvärde och originalitet.⁶⁴

Men upplevelsen av en plats varierar även från person till person beroende på vad personen som värderar platsen, har för tankar om den och hur personen känner platsen⁶⁵. Generellt uppskattas en naturmiljö som ger möjlighet till

⁵⁸ Kohl & Yli-Peikonen 2005

⁵⁹ Håkansson 1994

⁶⁰ Möllersten 2001

⁶¹ Almgren, Jarnemo & Rydberg 2003

⁶² Aronsson & Rydberg 2004

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Bååth, M, Piga, C, Säfström, Å, 1993

⁶⁵ Gustavsson, R, Jönsson, A, Ode, Å

flera olika upplevelser inom ett och samma område. En betydelsefull egenskap i sammanhang med tätortsnära naturmark är variation. Variation kan upplevas på olika nivåer, inom ett bestånd, eller inom ett område, landskap. En variation kan även bestå av en förändring av trädslag, trädstorlek, rumslig fördelning, trädantal per ytenhet och sammansättning av arter.⁶⁶ Inslag av vatten, en varierad artsammansättning med hög förekomst av blommande örter och träd, och mark som rymmer bär och svamp är viktiga faktorer.⁶⁷

Många av våra nya svenskar kommer från kulturer där känslan för och värnandet om naturen inte har samma självklara plats som i dagens Sverige. En del kan till och med vara rädda för skogen och naturen.⁶⁸ Svenskarnas fascination inför naturen, och upplevelsen av den som vacker, är i väsentlig utsträckning en kulturprodukt. Att älska naturen är alltså åtminstone delvis något som man lär sig. Att bevara natur där människorna bor är troligen det bästa sättet att ge nya svenskar chansen att upptäcka att naturupplevelsen rymmer mycken glädje och tillför livet något väsentligt.⁶⁹

SKÖTSEL TÄTORTSNÄRA NATURMARK

Alla de egenskaper som presenterats är avhängiga skötselinsatser, blir skötseln eftersatt förloras egenskapernas värde. Trots att skötselansvariga har ett generellt stort utrymme att kreativt bevara och utveckla skogens biologiska och sociala värden så utförs slentrianmässigt samma skötsel oberoende av områdeslokalisering, omgivning och behov.⁷⁰

En uppskattad förvaltning av den tätortsnära marken handlar i princip om att efter naturens förutsättningar och närboendes behov, skapa en rekreativ miljö som är så väl anpassad efter behoven som möjligt.⁷¹

En tätortsnära miljö som tillfredställer alla är omöjligt. Försöker man tillfredställa "medelpersonen" så tillfredsställs bara några få, för att tillmötesgå så många önskemål som möjligt är det bättre att skapa olika miljöer som samspelar till en enhet.⁷²

Skötseln måste bedrivas med medkänsla och hänsyn till den lokala befolkningen, vilket kräver en bra kommunikation mellan allmänheten och de som utför skötseln.⁷³

Skötselråd för skötsel av tätortsnära natur⁷⁴

1. Skapa och säkerställ en stor variationsrikedom
2. Sträva efter att bevara eventuell ängsmark och naturmarksbete
3. Utnyttja spontana föryngringar och öka andelen lövträd
4. Skapa karaktärer, gläntor och vattendrag
5. Anpassa skötsel efter brukarna
6. Sök kostnadseffektiva skötselmetoder
7. Använd skötseln som ett sätt att öka allmänhetens kunskap om skog och natur

I tätortsnära skogar bör skötseln vara individanpassad, udda träd och buskar bör friställas och bärande buskar vårdas.⁷⁵ Variation inom områden kan förstärkas genom förekomst av olika typer av karaktärsområden. Genom att arbeta med skiftande arter och olika vegetationsskiktningar inom dessa karaktärsområden, variera både diffusa och skarpa övergångar dem emellan och framhäva topografi kan ytterligare variation uppnås.⁷⁶

⁶⁶ Aronsson & Rydberg 2004

⁶⁷ Falck & Rydberg 1999

⁶⁸ Möllersten 2001

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Möllersten 2001

⁷¹ Skogstyrelsen 2005

⁷² Søndergaard Jensen 1995

⁷³ Falck & Rydberg 1999

⁷⁴ Sammanställning av tips delgivna i Aronsson & Rydberg 2004

⁷⁵ Aronsson & Rydberg 2004

⁷⁶ Gustavsson & Ingelög 1994

PRESENTATION AV FALLSTUDIEOMRÅDET

Figur 2: Fallstudieområdet (inringat) ligger ca 3 km norr om Huskvarnas centrum i bostadsområdet Egna hem. Egna hems området trafikeras med kollektivtrafik och hållplats finns vid Stjärnstigens mynning. Bild: Jönköpings kommun

LOKALISERING

Examensarbetets arena, fortsättningsvis kallat fallstudieområdet, utgörs av Stjärnstigens och Aniaravägens absoluta närområde. Gatorna bildar en liten friliggande enklav, väl gömd i sköna naturförhållanden, högst upp på platån i bostadsområdet Egna Hem i nordvästra Huskvarna.

BOENDET OCH BOENDE

Gatornas bägges sidor kantas av villor, totalt 36st, vilka alla är byggda runt åren 1965-1967. Ca en fjärdedel av de boende har själva byggt huset de bor i. Andra har bott där "i flera decennier" som en boende själv uttryckte det. Detta medför att många av de boende nu är pensionärer eller i den högre medelåldern. Ett generationsskifte börjar dock komma till och flera yngre och barnfamiljer har redan flyttat in. Idag finns det ca 10 barn i åldrarna 2-14 i området.

FALLSTUDIEOMRÅDET

Det är gatornas angränsande närområde i väst som utgör den egentliga spelplanen för studien, se figur 4 nästa sida. Fallstudieområdet uppvisar både natur- och kulturmarkkaraktärer med en dynamisk vegetation med tämligen varierad sammansättning både på art- och generationsnivå. Ytan är ca 325m

lång och i väst-östlig riktning varierar bredden mellan 50-100m. Förutom villorna omges området av en hagmark som under sommartid betas av får, en rasbrant beklädd med vackert formade ekar och en äldre grandominerad skog. De två sistnämnda övergår något längre norrut i ett större sammanhängande naturskyddsområde.

Figur 3: Fallstudieområdet ligger mycket vackert beläget, högt upp på kanten av Vätterns östra strandbrant, och erbjuder därmed vida vyer över hela Jönköping, Vättern och dess omgivning. Utsikten är påfallande. Bild: Mari Nilsdotter

Figur 4: Flygfoto över fallstudieområdet och dess närmaste omgivning. Fallområdet omgärdas av hagmark, bergsbrant och större skogspartier.

Stjärnstigen och Aniaravägen kantas av villor med symmetriskt likvärdigt stora tomter, ca 900-1000m², som karaktäriseras av traditionella, relativt sparsmakade men väl uppvuxna villaträdgårdar.

Före uppförandet av villaområdet på mitten av 60-talet utgjorde marken del av en större gårds ägor. I det omgivande landskapet finns spår av denna tid i form av odlingsrösen och syrenbersåer.

I samband med projekteringen av området 1965 utfördes en gallring för att gynna utsikt. För att behålla kontakt till naturen sparades dungar och ridåer av ek och björk i anslutning till tomterna. Dessa småbestånd finns i dagsläget kvar men är betydligt utglesade.

Bild: Jönköpings kommun

BETYDELSE OCH FUNKTION

Fallområdet utgör platsen för de närboendes vardagsrekreation, men anses för litet för att uppfylla de boendes totala behov av rörelse och motion. Drygt 70 % av de boende uppger att de minst rör sig i området 1-2 gånger per vecka. Här rastar man sin hund, genar mot skola och centrum eller bara flanerar omkring och insuper naturen, vyn och luften. Atmosfären är trevlig och man hälsar på den man möter.

Området har ingen direkt funktion utifrån den meningen att de boende aktivt utför eller brukar någon yta för speciella återkommande verksamheter såsom gemensamma fester eller aktiviteter. All aktivitet som förekommer är i huvudsak knuten till stigsystemet, undantaget barns lek.

För barnen är detta platsen för lek trots att det inte finns lekplatser av traditionell karaktär inom området. Föräldrarna ser det som positivt och en kvalitet att barnen har förmånen att ta del av de förutsättningar och "lekredskap" som naturen själv tillhandahåller.

De boende framhåller att området dessutom har en funktion av mer passiv karaktär, nämligen som kuliss för beskådning. Speciellt säsongens olika skepnader, från skiraste vårflor, via sommarens ängsörtsmattor och höstens färger till krattekens arkitektonik i vinterskrud, kommenteras av de boende. Synintrycket av närmiljöns speglingar är viktigt och anses ge lika stor tillfredsställelse för upplevelsen som att fysiskt aktivt ta del av den.

Fallområdet utnyttjas även av många andra Huskvarnabor då det ansluts av stråk från omgivning. Stråk som leder besökaren vidare ut mot bl.a. Idrottsklubben Håkarpspojkar (IKHP) friluftsanläggning och de större skogarna i naturvårdsområdet. Angränsande till fallstudieområdet finns även en markerad utkiksplats med en liten paviljong som lockar många besökare, turist som Huskvarnabo.

Varken allmänhetens besök, vare sig det rör sig om skolklasser som vistas i området för fårens, utsiktens eller naturens skull, eller flanörer och motionärer som passerar området, upplevs påfrestande av de boende.

VEGETATIONENS FÖRUTSÄTTNINGAR

Fallstudieområdet är topografiskt väldigt utmärkande. Den högsta punkten i öster är belägen 240m öh för att falla mot väster där höjden över havet endast är 219m där rasbranten tar vid. I den södra delen faller marken i naturligt formade terrasser medan den norra delen är betydligt mer flack. På flera ställen inom fallområdet går berg i dagen.

Berggrunden består av lättvittrade basiska bergarter såsom diorit och gabbro vilket bidrar till, i kombination med det solbelysta läget, en mycket stark tillväxt och förutsättningar för en varierad kalkgynnad flora.⁷⁷

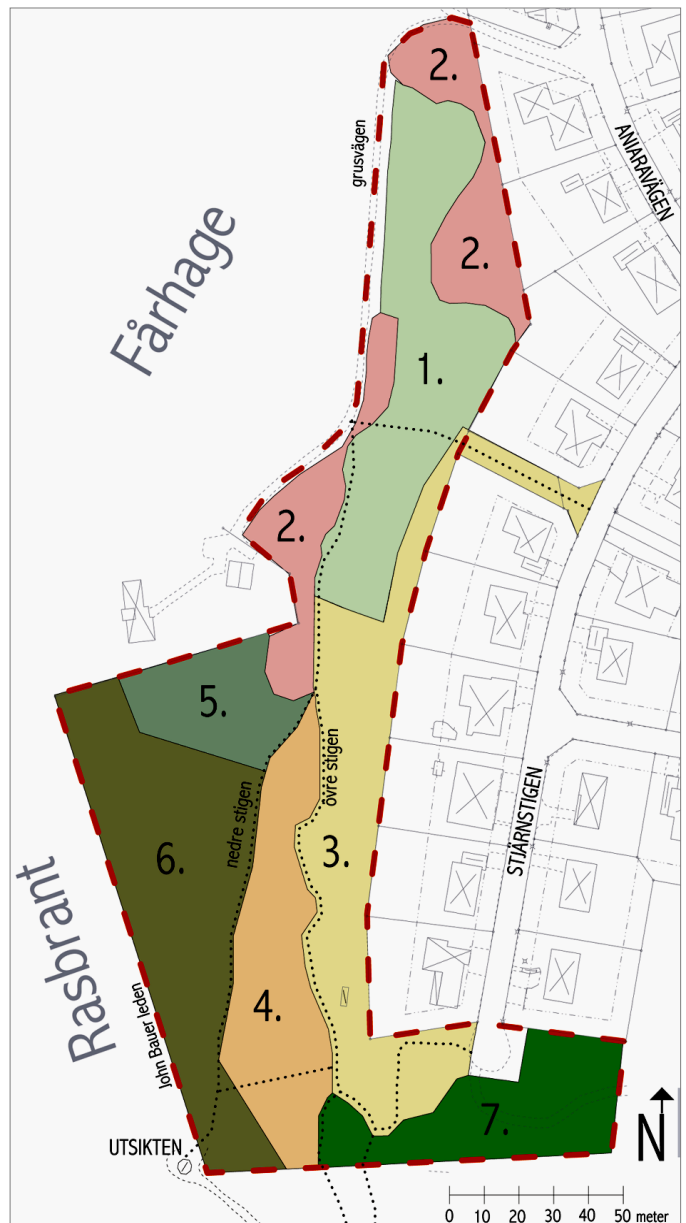
Området är vindutsatt, speciellt vid de dominerande vindriktningarna från syd - sydväst- väst, men exponerat av sol från middag till kväll. Klimatzonen är 3-4.

⁷⁷ Anon 1999b

VEGETATIONSKARAKTÄRER

Grovt indelat uppvisar den södra delen skogskaraktär medan den norra delen exponerar en mer öppen gräsvegetation.

1. Det flacka området i norr utgörs av äng. Ytan var för 30 år sedan åker och är därför ingen historiskt riktig äng, men har ändå haft en kontinuerlig slåtterhävd.
2. Björkdungar, på sina ställen med berg i dagen. Ytorna är beklädda med vuxna exemplar av björk, apel, enstaka körsbär och ek. Även flera en- och rosbuskar förekommer.
3. Närmast tomterna, speciellt i den södra delen är topografin mer framträdande och en synlig bergskam löper centralt i ytan och utgör den första "terrassen". Norra delen av ytan är mer flack. "Spår" av boendes åtgärder syns tydligt, t.ex. är träd och buskar beskurna och sly har röjts. Ytan har en öppen karaktär med endast ett fåtal högre solitära träd av arterna björk och ek. Även buskskiktet är glest. I främst den södra delen står utspridda individer av hassel, olvon, apel, en och rosor insprängda bland sly av ask, säl, ek, körsbär och björk. Ett fuktigare parti återfinns i den mittersta delen vilket ger upphov till en förekomst av för ytan annorlunda flora, t.ex. björnlöka, tistel, ormbunkar och bestånd av älggräs, i övrigt dominerat av grässkik.
4. Ett tätt parti som domineras av 3-4 m hög slyvegetation av ek, ask, rönn och körsbär med inslag av buskar av hassel, olvon, måbär, krusbär, hägg och ros i de översta delarna. En bitvis synlig bergskam med större stenblock löper längsgående i ytan och utgör den andra "terrassen" med en höjdskillnad av 5-6m mellan högsta och lägsta punkten. Nedanför bergskammen finns ett 12-15m högt bestånd av träd som ask, ek, säl, och asp.
5. Ett 3m högt mycket tätt slybestånd dominerat av ask. Det förekommer även slyuppslag av körsbär, hägg, olvon, ett mindre antal rosor, hagtorn, try och ek. Ytan innehåller även arter som inte förekommer på annan plats inom området, t.ex. arter som kaprifol, oxbär, och berberis. I fältskiktet förekommer förutom glesare tunnbladigt gräs även vitsippa, svalört och getrams.

Figur 5: Fallområdet uppvisar flera små, relativt distinkta ytor med skiftande vegetationskaraktärer t.ex. äng och ett lundartat parti. Ytorna har sinsemellan en varierad artsammansättning men också en varierad strukturell uppbyggnad. Siffrorna hänvisar till beskrivning i den löpande texten. De prickade linjerna visar de befintliga huvudstigarna inom området.
Bild Mari Nilsson

6. Här finner man den grövre vegetationen i ett bestånd som ger skogskänsla av lundkaraktär. Ytan domineras i det översta 11-13m höga trädskiktet av grövre ek, även ask och enstaka oxel. Mellanskiktet utgörs av främst ask, ek, lönn, apel, enstammig hassel och rönn. Buskskiktet består av olvon, hagtorn, hassel, skogstry och ros. I fältskiktet finns lungört, tandrot, vitsippa, skogsbingel, ramslök, ormbunkar och smalbladigt gräs. Sly uppslag av främst ask, en del körsbär, lönn, rönn, hallon och hägg.
7. Vackra exemplar av 6-8m hög krattek som trängs med uppslag av sly och mer smalformiga och högre exemplar av ek och ask. Det finns även inslag av enstaka aplar, hagtorn, ros samt olvon. Fältskiktet skiljer sig inte från omgivningen.

Figur 6: Områdets mest tilltalande och karaktäristiska vegetationselement utgörs av en äng, omgärdad av björkdungar, och en yta med frodig lundkaraktär på rasbrantens översta del i den sydvästra delen av fallområdet.

Bild: Mari Nilsdotter

UTFÖRANDE AV AKTUELL SKÖTSEL

Fallstudieområdet har en traditionell kommunal skötsel. I fråga om intensitet och frekvens av skötselinsatser skiljer sig inte området från andra jämförbara områden i den tätortsnära randen enligt kommunen.

Skötseln initieras primärt av ansvarig förvaltningen för Arrende, jakt och skogs- och naturmark och utförs av med hjälp av arbetslag bestående av OSA anställda (offentligt skyddat arbete). I kommunen finns både skogsbruksplan och grönstrukturplan men planerna styr inte specifikt olika åtgärders inriktning, omfång eller tidsintervall.

Gallringsinsatser på den grövre vegetationen har endast gjorts vid enstaka tillfällen. Rövning av underskikt och öppna partier genomförs vid intervaller

om 6-8 år. De till dags dato kontinuerliga insatserna har främst inriktats på skötsel av ängsmarken, hittilldags slåttrad via entreprenör eftersom förvaltningen saknar denna typ av redskap. Denna verksamhet kommer från och med innevarande år inte att fortsätta i kommunal regi.

Ca 9-10st boende utför idag på eget bevåg bekämpning av sly och gräshantering i den närmaste miljön i anslutning till respektive tomt. Inget utvecklat arbetslag finns, utan arbetet sker mer eller mindre individuellt. Insatsen drivs av deras önskemål om en vacker övergång från tomt till natur och säkerställande av utsikt och vyer. I vissa delar är ingreppen väl anpassade till den naturkaraktär som avspeglas i omgivningarna. I andra delar har insatserna skapat ett mer uttalat trädgårdsuttryck.

Figur 7: Avgränsningar mellan tomterna eller mot den omkringliggande marken förekommer sällan. I bakgrunden anses den vanligaste övergången mellan tomt och omgivande mark – en glidande osynlig övergång. I förgrunden ses några exemplar av formklippta "bollekar" som boende i området formgett. "Bollarna växer på allmän mark." Bild: Mari Nilsdotter

Fler bilder från området visas i bilaga 4, *Fallstudieområdet i bilder*.

REDOVISNING AV INSAMLAT MATERIAL

Den viktigaste punkten för boendemedverkan i skötselaktivitet utgörs självklart av att det finns ett intresse för denna form, både från förvaltersidan som bland boende. I denna fallstudie var samtliga tillfrågade kommunala representanter intresserade att låta boende delta under förutsättning att:

- ❖ rätt form för deltagande utarbetades
- ❖ de boende organiserades kollektivt
- ❖ kommunen friskrivs skadeansvar för boendes aktivitet i utövandet
- ❖ ett skriftligt avtal ersatte muntliga existerande avtal

Av de 26 inbjudna fastighetsägarna var det 18 som sade sig intresserade att aktivt ta del i ett skötselutövande under förutsättning att⁷⁸:

- ❖ det innebar delad skötsel med utövande både av boende och kommun
- ❖ boendedeltagandet var frivilligt

*"Ska vi utföra skötsel så ska även de utföra åtgärder, det får inte innebära att kommunen tar sin hand ifrån området"*⁷⁹

*"Det är inte meningen att de boende, varken nu eller i framtiden, ensamma ska ta hand om skötseln över hela området"*⁸⁰

Att parterna gemensamt, såväl mellan boende och förvaltare som boende emellan, skulle finna konsensus kring sakfrågor och inte fastna i detaljer sågs som den största svårigheten med ett delat skötselutövande. Men fördelarna med vad som kunde uppnås tycktes övervinna och grundinställningen till samverkan var överlag mycket positiv bland båda parterna.

Förvaltarnas krav att boende skulle vara juridiskt ansvariga, dvs. ha skadeståndsansvar både mot sig själva och mot tredje man, för det egna skötselutövandet skulle visa sig medföra en del faktorer som i högsta grad påverkade förutsättningar och utformning av samverkan. Innebörden var dock okänd för fallstudiens parter vid tidpunkten då intervjuerna utfördes.

För att tydliggöra dessa omständigheter och deras betydelse för samverkan redovisas först det juridiska perspektivet på innebörden av ett kommunalt friskrivande.

⁷⁸ Tre stycken fastighetsägare fick jag inte kontakt med. Fem stycken fastighetsägare avböjde deltagande av varierande orsak. Antingen trodde man inte på boendemedverkan som strategi eller så ansåg man sig inte ha möjlighet avsätta den tid som man trodde det skulle innebära.

⁷⁹ Intervju med boende Fru Lukasson i bostaden, 2004-11-16

⁸⁰ Intervju med ansvarig förvaltare för skog- och naturmark Stellan Gustavsson Tekniska kontoret Jönköpings kommun, 2004-11-25

JURIDISKT PERSPEKTIV PÅ KOMMUNENS KRAV OM FRISKRIVNING

För att utreda frågan vad juridiskt delat ansvar innebar för en samverkansform kontaktade jag kommunens jurist.

ARBETSGIVARE ELLER UPPDRAGSGIVARE

Kan det juridiska ansvaret fördelas mellan parterna så att vardera parten blir ansvars- och skadeståndsskyldig för det egna respektive utövandet?

Enligt lagen "likställes med arbetstagare vid tillämpning av lagen den som för annans räkning utför arbete under omständigheter liknande dem som förekommer i anställningsförhållande"⁸¹. Enligt samma lag "skall den som har arbetstagare i sin tjänst ersätta person- eller sakskada som arbetstagaren vållar genom fel eller försummelse i tjänsten samt ren förmögenhetsskada som arbetstagaren i tjänsten vållar genom brott"⁸².

*"Till de som enligt 6 kap 5 § skadeståndslagen likställs med arbetstagare räknas exempelvis fastighetsförvaltare, vilken då och då utövar tillsyn över en fastighet vid sidan av sitt vanliga arbete, eller en funktionär i en idrottsförening eller en tillfällig städhjälp eller trädgårdsarbetare. Fastighetsägaren, idrottsföreningen och den som anlitar städhjälpen eller trädgårdsarbetaren svarar sålunda för deras vållande"*⁸³.

Men är de boende automatiskt att likställa med arbetstagare och kommunen som arbetsgivare i en samverkan kring skötsel? Både ja och nej. Det beror på hur samverkan har avtalats och strukturerats.

För att juridiskt tolkas som ett arbetsgivare/arbetstagare förhållande måste vissa omständigheter kring situationen uppfyllas.

De boende bedöms som arbetstagare och kommunen som arbetsgivare om åliggandet enligt avtalet är av sådan karaktär att följande omständigheter uppfylls⁸⁴.

- ❖ De boende underställs kontroll eller bestämda direktiv
- ❖ De boende är skyldiga att utföra uppgiften enligt anvisningar
- ❖ De boende är skyldiga att rätta sig efter regler och arbetstider
- ❖ De boende tillfördelas utrustning för utförandet
- ❖ De boende blir personligt ansvariga för uppgiften
- ❖ De boende utför uppgift av ej avgränsad karaktär, eller inom icke avgränsat område
- ❖ De boende ska utföra uppgiften under varaktigt löpande på obestämd tid

Om en samverkan mellan kommunen och de boende i Egna hem skulle utformas med någon eller några av ovanstående omständigheter realiserade, skulle det innebära att det juridiska ansvaret inte kan delas. Kommunen skulle betraktas som arbetsgivare och därmed ensam bära skadeståndsansvaret för alla inblandade i samverkan.

⁸¹ Enligt 6 kap 5 § skadeståndslagen

⁸² Enligt 3 kap 1 § skadeståndslagen

⁸³ Intervju med kommunjurist Göran Forss Jönköpings kommun, 2005-03-31

⁸⁴ Ibid.

Arbetsgivare kan visserligen under vissa omständigheter avskrivas från arbetsgivaransvar, eller principalansvar som det juridiskt även kallas, genom friskrivningsklausuler.

”Eftersom skadeståndslagen är dispositiv blir en friskrivning från principalansvaret eller från all skadeståndsskyldighet enligt lagen i princip gällande. Det finns emellertid tvingande regler i kontraktsrätten som inkluderar ett vittgående principalansvar”⁸⁵.

Men mot bakgrund av att friskrivningar som berör principalansvaret också kan jämkas menar Jönköpings jurist att det skulle kunna vara vanskligt att ens försöka avskriva sig ansvar i samband med samverkan. Om en skada sker, och hamnar inför domstol, skulle fallet kunna jämkas och kommunen, trots ett friskrivande avtal, göras skadeansvariga. Vilket kan medföra dryga kostnader om olyckan är framme.⁸⁶

En tänkbar lösning för denna situation är om markägaren, i detta fall kommunen, kan skaffa sig en försäkring som täcker skador uppkomna i samband med boendemedverkan. Detta utforskas dock inte i denna uppsats.

En annan lösning för kommunal friskrivning är utformning av ett avtal där arbetsgivaren ses som uppdragsgivare och boende som uppdragstagare istället för arbetstagare. Formuleras avtalet så att boende kan sägas vara uppdragstagare och markägaren uppdragsgivare innebär det att kommunen kan friskrivas ett juridiskt ansvar. Uppdragstagaren blir ansvarig för uppkomna skador.

Det finns liksom för en arbetsgivare/arbetstagar-situation sakförhållanden som bedöms tala för en uppdragsgivare/uppdragstagare situation.

För att en förening eller enskild boende ska bedömas vara uppdragstagare innebär det att⁸⁷:

- ❖ Denne inte är underkastad vare sig kontroll eller direktiv från den som gett uppdraget
- ❖ Uppdraget inte ger upphov till en regelbunden inkomst
- ❖ Denne inte tidigare varit anställd hos uppdragsgivaren
- ❖ Denne har möjlighet att tacka nej till uppdraget och inte har skyldighet att utföra uppdraget
- ❖ Denne använder redskap inskaffade av honom/henne själv
- ❖ Åtagandet gäller en avgränsad uppgift
- ❖ Uppdragstagaren fritt kan överlåta arbetet till annan person
- ❖ Avtalet är av tidsbegränsad karaktär

Nyckeln till friskrivning ligger i skillnaden mellan samverkan i arbetsgivare/arbetstagare- eller uppdragsgivare/uppdragstagar-situation. Det handlar alltså om en avtalsformulering och på vilka premisser arbetet utförs. Kommer ett fall upp till domstolen görs där en bedömning av hur arbetet utförs. Har skadan uppkommit under ett arbetstagarförhållande eller ett uppdragsförhållande?

⁸⁵ Intervju med kommunjurist Göran Forss Jönköpings kommun, 2005-03-31

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Ibid.

Ovanstående premisser är inte förbundna med typen av samverkanspartner, utan gäller i alla situationer där markägaren önskar förskjuta det juridiska ansvaret, oberoende om samverkanspartnern är en kollektiv grupp eller enskild.

FÖRVALTARNAS OCH BOENDES PERSPEKTIV PÅ FALLOMRÅDET OCH SAMVERKAN...

För att ge stöd till det som jag i slutet av denna del sammanställer som förutsättningarna för samverkan redogörs för de åsikter som kom fram under intervjuerna och åsikter som tillkom under arbetes gång. Åsikterna delgavs av 4 tjänstemän och 2 utövande skötselpraktiker från tekniska kontoret och 21 av de tillfrågade fastighetsägarna boende i anslutning till fallområdet.⁸⁸

I den löpande texten benämns representanterna för Jönköpings kommunen tillsammans under samlingsnamn som *förvaltarna*, *den kommunala förvaltningen* eller *kommunen*.

Kommentarer från boende redovisas under samlingsnamnet *de boende*. På grund av den utlovade anonymiteten har fiktiva namn har använts vid redovisningen av boendes citat.

Att redovisa alla detaljer och komplexa nät av synpunkter som framkommit vid intervjuerna vore fullständigt orealistiskt.

Jag har valt att redovisa intervjumaterialet under övergripande rubrikkategorier som *Organisering, styrning och reglering, Resurser, tillgångar och behov, Skötselinriktning och Förutsättning för juridiskt delat ansvar*. Dels beroende på att jag tolkat att diskussionerna kretsat runt detta och dels för att det, enligt min mening, utgör hörnstenarna i upprättandet av en gemensam samverkan.

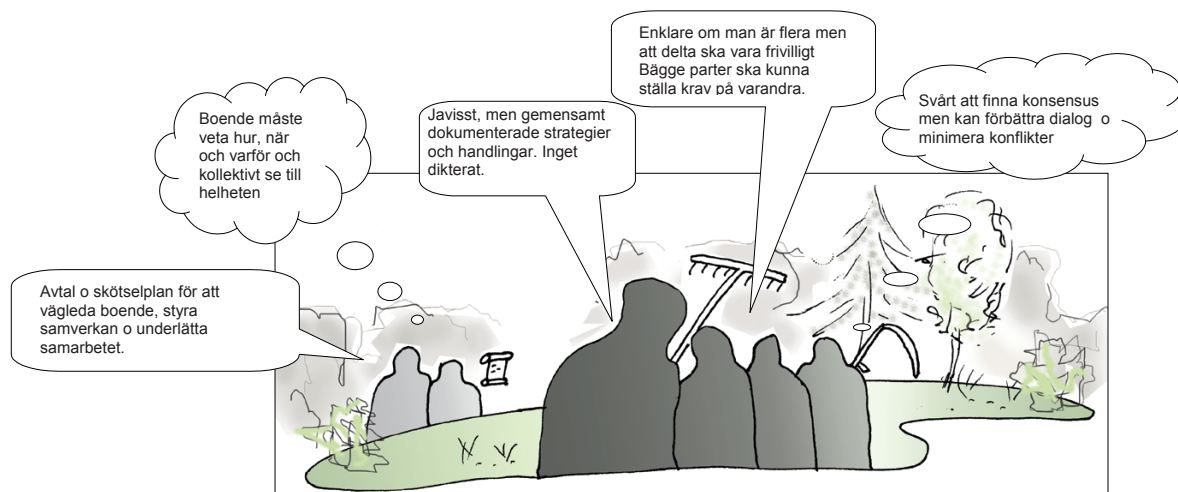
Varje kategori är indelad i underrubriker utifrån åsikter som parterna förde fram i anknytning till rubrikkategorierna.

Det betonas att redovisningen redogör för vad som, enligt uppfattning och tolkning, kan anses representera majoritetens åsikter.

⁸⁸ Intervjuer fördes med ansvarig förvaltare för Arrende, jakt, skogs- och naturmark, Stellan Gustavsson, samt hans föregångare på posten Leif Johansson. Båda dessa intervjupersoner gav främst svar på frågor av översiktlig karaktär, t.ex. planering av skoglig-, social- och naturmiljö samt erfarenheter av kontakter med allmänheten. Med de två utförarna, dvs. de som aktivt utför skötseln inom det aktuella området, Bindberg och Magnusson, diskuterades gjorda skötselinsatser, problematik kring hantering av vegetation och förslag för kommande skötsel. Båda var arbetsledare för de arbetslag som utför skötseln. Dessutom intervjuades Bengt Carlsson, ansvarig för lantbruksfrågor, angående de öppna markerna, EU-stöd och djurhållning. Generell problematik kring brukarmedverkan och kontakter med allmänheten diskuterades med park- och gatuingenjör Weine Modigh.

Redovisningen av boendes åsikter bygger på de 18 som var positiva till samverkan och 3 som avböjde men som ändå ville delge mig åsikter. Under arbetets gång tillkom dessutom ytterliggare intresserade, dvs. boende som inte ingått i intervjuurvalet men som hört talas om fallstudien. Dessa anslöt både under boendemötet och den gemensamma rundvandringen.

... ANGÅENDE ORGANISATION, STYRNING OCH REGLERING AV SAMVERKAN

Exemplifiering och sammanfattning av utmärkande drag redovisade under denna rubrik. Ej citat.

KOLLEKTIVT ORGANISERAD SAMVERKANSPART

Det kommunala förespråkandet av att samverkan endast kan ske mot en kollektivt organiserad samverkanspart bottnar bl.a. i att:

- ❖ samarbetet ska vara administrativt och realistiskt genomförbart
- ❖ öka möjligheten till en bred helhetssyn
- ❖ säkra att även ytor närmast fastigheter, vars ägare inte är aktiva, blir skötta.
- ❖ motverka insats som bara gynnar individuella önskemål
- ❖ gynna långsiktighet och kontinuitet

*"Samägd mark måste samskötas och får inte leda till en förlängning av tomter enligt enskilda viljor."*⁸⁹

Att organisera sig kollektivt möter inga större hinder från boendes sida det anses t.o.m. positivt för att utveckla en bredare gemenskap grannar emellan. Men organiseringen får inte innebära krav på 100-procentig uppslutning, varken från förvaltning eller från förening. Flera boende har erfarenhet från föreningsliv, men endast ett fåtal har erfarenhet av samverkan kring skötsel.

De boende är villiga att engagera sig i en förening om:

- ❖ deltagandet baseras på frivillighet efter tid och förmåga
- ❖ tillräckligt många boende engageras eller sysslor och arbetsområdets yta anpassas så att inte arbetsbördan blir för stor
- ❖ det sker form av intresseförening utan krav på ekonomiska redovisningar

*"Visserligen är det lättare att göra åtgärder på det man har närmast tomten, men kan man byta tjänster och hjälpas åt över hela området så vinner ju fler på det och det blir inte så tungt för enskilda aktiva."*⁹⁰

⁸⁹ Intervju med ansvarig förvaltare för skog- och naturmark Stellan Gustavsson Tekniska kontoret Jönköpings kommun, 2004-11-25

⁹⁰ Intervju med boende Herr Svantesson i bostaden, 2004-11-10

*"För oss som har varit aktiva i skötseln länge känns det inte främmande med den här situationen men för andra som inte varit med kan det kanske vara de. Samverkansåtagandena ska inte ligga som en belastning utan istället som en förmån och försäkran om en fastighet i trivsamt miljö"*⁹¹.

Parterna var överens om att både mobiliseringen av de boende och samsyn dem emellan måste vara klar vid ingång av samverkan. Omgående efter intervjuerna uppstartade boende en arbetsgrupp i syfte att ta fram både förslag att enas kring och grunder för förening.

Konsensus i sakfrågor sågs som den största svårigheten gällande kommunikation, både mellan parterna och inom föreningen, men med dialog, solidaritet och tillmötesgående skulle detta bekämpas. Dagens dialog ansågs fungerande men om den kanaliseras skulle den vara mer effektiv. Även om inte någon klar kontaktperson utkristalliserats bland de boende var parternas resonemang kring kontakter, kommunikation och medlemsrepresentation följande:

- ❖ eventuella konflikter mellan boende löses inom föreningen
- ❖ all kommunikation sker frekvent mellan ansvarig förvaltare och en av föreningen utsedd kontaktperson.
- ❖ sträva efter en spridd åldersfördelning och spridd geografisk representation inom föreningen

*"Vi måste försöka få en spridning av olika åldrar och en representation av både "uppbör" och "nerbör" och den person som står för kontakten med kommunen bör vara en som är hemma dagtid."*⁹²

*"Vi kan ha olika syn i frågor men att alla kommer till tals är det viktigaste och helt nödvändigt om man vill ha en samsyn. Sen får man jämkas emellan vad vi som boende vill. Men vi måste vara överens om förväntningarna och hitta en grundsyn så man hittar rätt för alla."*⁹³

*"Kan de boende enas så ska det nog gå att lösa. Sen kan vi ta en diskussion innan vi gör några insatser."*⁹⁴

Därutöver är den ömsesidiga ståndpunkten att medlemskapet, varken i förening eller i samverkan, ska vara bundet till enskild fastighet för att automatiskt överskrivas till näste ägare vid en eventuell försäljning.

⁹¹ Intervju med boende Fru Johansson i bostaden, 2004-11-12

⁹² Kommentar från det första boendemötet 2005-04-28

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Intervju med ansvarig förvaltare för skog- och naturmark Stellan Gustavsson Tekniska kontoret Jönköpings kommun, 2005-03-31

DOKUMENT FÖR SAMVERKAN

I diskussionerna kring frågan om hur samverkan och skötsel ska styras är parterna överlag eniga. Båda menar att samarbetet måste dokumenteras i någon form av handling, eller plan, innehållandes både föreskrifter för genomförandet och målsättningar för samarbetet.

Dokumentationen ses också ha stor betydelse för att gynna och underlätta dialogen, såväl mellan boende och förvaltare som boende sinsemellan. Vid eventuella konflikter, eller för annan diskussion, kan t.ex. parterna hänvisa till och ta avstamp från planen.

Ändamålet med dokumentationen är att:

- ❖ styra själva samverkan
- ❖ vägleda boende
- ❖ underlätta samarbetet
- ❖ gynna långsiktighet
- ❖ fungera som diskussionsunderlag

*"Dokumentationen måste tas fram gemensamt för man vill inte bli någon indirekt kommunal skötselgubbe med direkta direktiv från kontoret."*⁹⁵

*"Utarbetas en plan blir det ju skött får man hoppas. Finns det gemensamt överenskomna nertecknat så slipper vi tjata på att kommunen ska komma hit."*⁹⁶

SKÖTSELHANDLING

En skötselhandling anses som en viktig del i samverkansdokumentationen och absolut nödvändig för att vägleda vid skötselåtaganden. Av den anledningen är det viktigt att handlingen är beskrivande, utförlig och anpassad till vad de boende vill, kan och har kunskap och redskap till att utföra. Bägge parter menar att det är viktigt att man tillsammans diskuterar fram en gemensamt accepterad syn på:

- ❖ vilka åtgärder som ska utföras
- ❖ av vem dessa ska utföras
- ❖ hur och när insatser ska utföras

*"Skötselplanen bör vara välbeskrivande för att de boende ska veta vad de gör och varför."*⁹⁷

Kommunen betonar att det är mycket viktigt att skötselhandlingen upprättas med sikte på ett helhetsperspektiv. Hela ytan måste ges en övergripande skötsel, där varje del karaktärsmissigt hänger väl ihop. Inga delar får lämnas utan insats, eller insatser utföras för att gynna enskilda perspektiv. De boende diskuterar inte kring ordet helhet i samma omfattning som kommunen, men att hela området inbegrips och måste skötas är de boende överens om.

*"När en duttar här på ett sätt och en annan duttar där på ett annat sätt, då blir det inte bra, inte för helheten"*⁹⁸

*"Det måste tas tag i de bitar som idag inte blir skötta"*⁹⁹

⁹⁵ Intervju med boende Herr Davidsson i bostaden, 2004-11-16

⁹⁶ Intervju med boende Herr Ivarsson i bostaden, 2004-11-12

⁹⁷ Intervju med utförare Magnusson i fallområdet, 2004-11-11

⁹⁸ Intervju med park och gatuingenjör Weine Modigh på Tekniska kontoret Jönköpings kommun, 2005-03-31

⁹⁹ Intervju med boende Herr Niklasson i bostaden, 2004-11-12

AVTAL

Ett samarbete utan avtal såg parterna som mer eller mindre omöjligt för en samverkan med delade åtaganden och delat skötselansvar. Avtalet var dokumentationens reglerande handling och måste:

- ❖ vara skriftligt
- ❖ fördela juridiskt skadeansvar
- ❖ fördela skötselåtaganden

*"En överenskommelse, som träffas genom ingång av ett eventuellt samverkansavtal, kommer att ersätta de katastrofala muntliga avtal som idag existerar."*¹⁰⁰

Bägge parter diskuterar avtal först och främst utifrån behovet av att reglera respektive motpart. Kommunen är mer reserverad att avtalsreglera sina egna åtaganden med avseende på att det kan innebära en svårighet att hinna med dessa inom utsatt tid och därmed försvåra eller t.o.m. riskera samverkan. För boende är den viktigaste punkten att även kommunens åtaganden regleras i avtalet. De boende visar däremot ingen tveksamhet till att regleras, utan anser tvärt om att ett avtal skulle ge legitimitet till det redan nu existerande utövandet av åtgärder både mot kommunen och mot förbipasserande allmänhet. För att säkra att boendes önskemål verkligen ges uttryck vill de boende ta del av avtalsförslaget innan det slutligt undertecknas och ingås.

*"Det funkar redan idag som om det fanns ett avtal mellan kommunen och oss fast det inte finns det."*¹⁰¹

Att de boende, enligt kommunens perspektiv på ansvar, skulle göras skadeståndsansvariga för det egna utövandena i skötseln är inget som nämnvärt bekymrar de boende. Speciellt männen menar att boendes utövande av skötsel skulle vara av så enkel karaktär att risken för skada är liten och att man av sunt förnuft varken utsätter sig själv eller andra för risken att skadas. Kvinnorna är mer oroliga och efterfrågar försäkringar.

*"Vad menar du skulle kunna inträffa? Att någon snubblar på en gren eller skär sig i fingrarna?"*¹⁰²

Enligt förvaltarna bör avtalet vara tidsbegränsat, uppsägbart och omförhandlas 1 ggr/år. De boende diskuterar avtalsperioder upp till 3 år. I samband med förnyelse av avtalet föreslås gemensamt en uppföljande diskussion parterna emellan om hur samarbetet framskridit och behov av eventuella förändringar etc.

¹⁰⁰ Intervju med ansvarig förvaltare för skog- och naturmark Stellan Gustavsson Tekniska kontoret Jönköpings kommun, 2004-11-25

¹⁰¹ Intervju med boende Fru Haraldsson i bostaden, 2004-11-16

¹⁰² Kommentar från boende på det första boendemötet 2005-04-28

... ANGÅENDE RESURSER, TILLGÅNG OCH BEHOV

Exemplifiering och sammanfattning av utmärkande drag redovisade under denna rubrik. Ej citat.

AVSÄTTNING AV TID OCH ARBETSINSATS

Kommunen betonar att syftet med ett boendedeltagande inte är att minska den tid som från kommunens sida nu läggs ner på området. Snarare handlar det om en omstrukturering av resurser och insatser.

Den tid som boende är villiga att avsätta är i hög grad beroende av ålder och arbetsförmåga. Äldre säger sig ha gott om tid, men ser arbetsförmågan som begränsande faktor. Yngre är beredda på en tyngre arbetsinsats, men begränsas tidsmässigt på grund av förvärvsarbete.

De boende betonar dock att skötselåtagandena inte får vara i den omfattningen att det leder till orimliga krav på avsättning av tid.

Den tid som parterna anser rimlig att avsätta i en samverkanssituation är:

- ❖ kommunal återkommande insats var 5 år
- ❖ 2 gemensamma arbetshelger/år för boende därutöver frivilliga insatser

*"Tar boende del av den mer löpande kontinuerliga skötseln så friställer vi ju resurser som vi istället kan lägga på att hugga och gallra lite mer i den tyngre och grövre vegetationen. Realistiskt är att vi kan återkomma tidigast vart 5 år."*¹⁰³

*"Utöver gemensamma arbetstillfällen ska det vara frivilligt att utföra ytterliggare insatser, så länge de utförs i linje med samverkansplanen."*¹⁰⁴

Det starkaste intresset att medverka i frekventa skötselinsatser fanns hos fastighetsägare med tomt angränsande till fallområdet. Det är samma personer som redan i dag är aktiva i skötseln, vilket tyder på att även fastighetens läge till området har betydelse för hur mycket tid och hur stor arbetsinsats som är beredd att nerläggas.

¹⁰³ Intervju med ansvarig förvaltare för skog- och naturmark Stellan Gustavsson Tekniska kontoret Jönköpings kommun, 2004-11-25

¹⁰⁴ Intervju med boende Fru Haraldsson i bostaden, 2004-11-16

REDSKAP OCH MATERIAL

Innan kännedomen om det juridiska friskrivandets innebörd var kommunens tanke att bistå boende med material som t.ex. bistånd med virke, målarfärg, mark- och växtmaterial etc. Att bistå med redskap var aldrig aktuellt.

*"De boende har oftast själva den typ av lättare redskap som krävs för att kunna utföra enklare åtaganden Om inte, kan föreningen göra de inköp som krävs."*¹⁰⁵

Alla boende ansåg att kommunalt bistånd med växtmaterial och övrigt material som mycket positivt. Bistår de med materialet så utför vi jobbet menade de man. De som efterfrågade att kommunen också skulle bistå med redskap var de som inte redan var aktiva skötselutövare. De redan aktiva var redo att använda sina egna men, vid behov, få hjälp med eventuella tyngre maskiner. Då kännedomen om avtalets följd blev känd drog diskussioner igång för att finna egna lösningar. De fastnade inte i problemet med redskapsfrågan utan såg möjligheter att:

- ❖ använda egna redskap
- ❖ ordna med företagssponsring
- ❖ utnyttja privata kontakter, dvs. vänner med tillgång till tyngre redskap

*"Det borde finnas en god tillgänglighet och arsenal av privatägda handverktyg och lättare maskinredskap inom området, allt från sekator till motorsåg."*¹⁰⁶

*"Min arbetsplats kan nog sponsra med redskap, det kan ju t.o.m. bli framtida affärer om detta blir framgångsrikt. Då kan vi skriva avtal med kommunen för redskapssponsring i andra stadsdelar."*¹⁰⁷

Utöver att utföra konkret fysiskt arbete eller bistå med redskap framhöll flera boende exempel på vad de kunde bidra med, exempelvis stå för "fikaservice", social gemenskap, bidra med erfarenheter och kunskap eller stå för kontakter med olika organisationer.

KUNSKAP

Att skötsel av naturmark kräver en viss nivå av kunskap förs fram från bägge parter, därför anses information vara ett viktigt inslag i samarbetet. Risker finns för att både personskador vid utförandet och felaktig hantering av vegetationen uppstår på grund av bristande kunskap menar förvaltarna och ser själva ett ansvar att minska den risken genom förmedling av information till de boende. Kommunen tror att det finns tillräcklig kunskap bland vissa av de boende medan andra kan behöva uppbackning. Kännedomen om redskapshandtering tycks tillräcklig, åtminstone bland boende som idag är aktiva. Men de flesta av de boende tyckte/erkände sig ha bristande kunskap beträffande vegetation och skötsel av naturmark. Förmedlingen av tips för skötsel skulle lämpligen kunna ske genom:

- ❖ instruktioner i skötselplanen
- ❖ genom förevisning i fält.
- ❖ genom information från andra naturinsatser

*"Även skogsvårdsstyrelsen, ornitologförening eller andra naturvårdsföreningar, kan vara till stor hjälp för att öka kunskapen om naturen och skötseln."*¹⁰⁸

*"Någon eller några kunde vara med som representant för oss ute i fält och se och lära för att sen vidareförmedla kunskapen till oss övriga."*¹⁰⁹

¹⁰⁵ Intervju med ansvarig förvaltare för skog- och naturmark Stellan Gustavsson Tekniska kontoret Jönköpings kommun, 2004-11-25

¹⁰⁶ Intervju med boende Fru Haraldsson i bostaden, 2004-11-16

¹⁰⁷ Boende arbetande på företaget Huskvarna

¹⁰⁸ Intervju med jordbruksansvarig Bengt Carlsson på Tekniska kontoret Jönköpings kommun, 2004-11-11

¹⁰⁹ Kommentar från boende vid rundvandringen i området, 2005-05-22

Den skötselinformation som parterna efterfrågade skulle innehålla lättförståelig information om:

- ❖ hur och när det är mest lämpligt att göra åtgärder
- ❖ hur man känner igen arter

"Mycket av den skötselaktivitet som idag utförs av boende görs i god tro, men någon kunskap om skötsel finns egentligen inte, t.ex. vad insatser medför och har för betydelse för systemet som helhet."¹¹⁰

"Det blir ännu roligare att jobba när man vet vad det man gör även har för betydelse för växtligheten och djuren".¹¹¹

Under intervjuerna framkom att somliga boende hade en god naturkännedom och ansåg sig villiga att dela med sig av kunskapen till sina grannar genom föreningen genom t.ex. studiecirkelar.

FINANSIERING

Inte heller innan kännedomen om det juridiska friskrivandets innebörd var kommunens avsikt att bistå boende med ekonomisk ersättning. Förvaltarna erkänner dock att den ekonomiska frågan är ett problem som måste lösas för att möjliggöra boendes inköp av gemensamma redskap och bränsle mm. Hur vet de inte men eventuellt skulle det kunna var möjligt att:

- ❖ boende gavs föreningsbidrag
- ❖ boende själva sökte EU-medel för driften

"Det blir lite snett att de boende ska bekosta arbetet själva därför, måste vi undersöka möjligheten för föreningsbidrag."¹¹²

Även om ingen av de boende framförde krav på ekonomisk ersättning för utfört arbete, önskade de ändå helst på något sätt compensation från myndighetens sida för bränslekostnader etc.

Vid de boendes samtal sinsemellan framkommer flera idéer om ekonomiska lösningar. Enligt förslag från en boende skulle inköp av verktyg, material och försäkringspremier till viss rimlighet kunna finansieras genom:

- ❖ medlemsavgift kopplad till förening
- ❖ insamling av bistånd från andra berörda grannar

"Medlemskapet i föreningen eventuellt kunna vara knuten till en mindre avgift, eller att man gick runt bland alla boende och samlade in en mindre summa från var och en."¹¹³

De boende pratar i samband med resurser även om möjligheten att nyttja externa krafter och kontakter i form av vänner som t.ex. är snickarkunniga eller skogsarbetare för att i övrigt hålla nere kostnader.

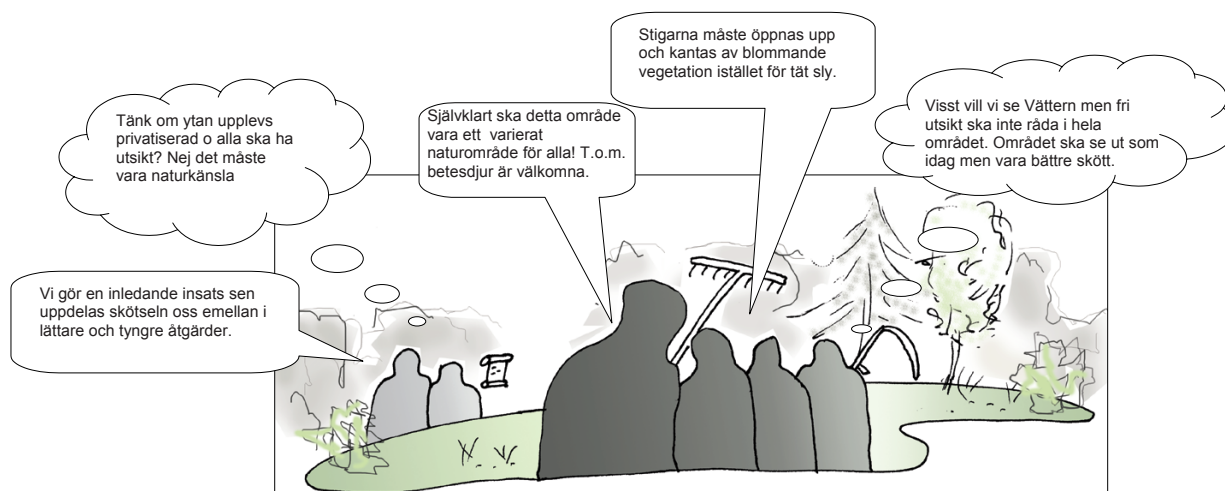
¹¹⁰ Intervju med boende Herr Waltersson i bostaden, 2004-11-10

¹¹¹ Intervju med boende Fru Torwaldsson i bostaden, 2004-11-15

¹¹² Kommentar från förvaltare under möte angående avtalsformulering och utförande på Tekniska kontoret Jönköpings kommun, 2005-03-31

¹¹³ Kommentar från de boende under gemensam rundvandring i fallområdet, 2005-05 -22

... ANGÅENDE SKÖTSELNS GENOMFÖRANDE, ANPASSNING OCH INRIKTNING

Exemplifiering och sammanfattning av utmärkande drag redovisade under denna rubrik. Ej citat.

INLEDANDE KOMMUNAL RÖJNINGSINSATS

För att samarbetet ska få en dräglig start krävs, enligt bägge parter, att kommunen gör inledande röjnings och gallringsinsatser över hela området för att skapa en skötselsituation som boende kan ta över och upprätthålla. Insatsen måste:

- ❖ vara omfattande och ta hänsyn till boendes övergripande önskemål
- ❖ ske så snart samverkan antagits
- ❖ utföras med närvaro av representanter från boende

*"Insatsen måste ske omgående annars tappar de boende tilltro till både oss och planen. På något sätt måste dock vi få veta vad de boende vill. Antingen är de med på platsen eller annars kan de lappa träden de vill ha kvar, men det innebär inte att vi garanterar att allt lappat blir kvar."*¹¹⁴

*"Kommunen har ju kunskapen och redskapsarsenalen att utföra det på det lämpligaste och korrektaste sättet. Och vet dom vad vi vill så kommer de nog att ta hänsyn till det. Dessutom kan vi ju justera det själva efteråt."*¹¹⁵

FÖRDELNING AV SKÖTSELANSVAR

När det gäller hur skötselansvaret för sysslor och åtgärder skulle kunna uppdelas mellan parterna hade de boende och förvaltarna en överensstämmande syn, även om det också förekom förslag på uppdelning i olika ansvarsytor. Den generella uppfattningen var att:

- ❖ boende bör ansvara för åtgärder som kan utföras med handredskap på enklare typ av vegetation, t.ex. öppethålla stigar, åtgärder på sly och skötsel av gräsytor.
- ❖ kommunen ska ansvara för åtgärder på grövre vegetation som kräver tyngre redskapsarsenal.

*"Boende kunde sköta all mark inom synhåll från respektive hus. Mängden eller arbetet är inte skrämmande för oss bara vi vet att man får göra det."*¹¹⁶

¹¹⁴ Intervju med ansvarig förvaltare för skog- och naturmark Stellan Gustavsson Tekniska kontoret Jönköpings kommun, 2004-11-25

¹¹⁵ Samfällid kommentar från de boende under gemensam rundvandring i fallområdet, 2005-05 -22

*"Beroende på hur många medlemmar intresseföreningen slutgiltigt består av kan det totala ansvarsområdet ökas eller minskas i storlek men det ska vara tydligt att de boende har huvudansvaret"*¹¹⁷

Gränsen för handredskap, menar kommunen, går vid röjsåg med snöre. Klinga och motorsåg var man mer skeptisk till. De boende kunde däremot tänka sig att använda allt ifrån motorsåg till sekator.

Kommunen bedömde busk- och trädvegetation med en stamdiameter mindre än 4 cm som ofarlig att hantera för oprofessionella. Möjligtvis skulle cm-antalet kunna ökas något för att öka de boendes motivation till samverkan. Samtidigt betonades att formbeskärning inte fick förekomma.

Grovleksuppdelning accepterades av de boende men det fanns de som inte rädde att även vara med att avverka större träd.

*"Är man lite ovan så är ju olycksrisken minst om man bara kör med handredskap på klenare vegetation."*¹¹⁸

*"Istället för att hamla eller stympa träd är det bättre att ta ner dem helt och hållet. Formklippning kan vi inte tillåta men en riktig beskärning kan skapa riktigt vackra träd med bra höjd."*¹¹⁹

När de boende blev varse om att ängens framtida slätter helt och hållet skulle vila på de boendes ansvar möttes det inledningsvis en misstro och missnöje. Det var enda gången jag upplevde att de boende tvekade angående samverkan och kände sig utnyttjade. Men de boende enade sig om att diskutera den saken vidare, både med kommunen och boende emellan, för att finna en lösning. De uppmanade varandra att se över vilka externa redskapsresurser som kunde mobiliseras.

*"Om vi ska göra allt, vad ska då kommunen göra. Då vet jag inte om jag vill vara med"*¹²⁰

SKÖTSELNS ANPASSNING

Både vad det gäller skötselns inriktning och anpassning kommenteras detta utifrån väldigt platsspecifika vegetations förutsättningar men för att ge en generell bild av vad som fokuserades redovisas även dessa åsikter.

Båda parter menar att med tanke på hur området används idag, av såväl boende som allmänhet, är det viktigt att skötseln anpassas till att:

- ❖ uppfylla och tillgodose dagens funktion och behov
- ❖ gynna rörelsefrihet
- ❖ möjliggöra utsikt

I samband med behov och funktion förde boende under de enskilda intervjuerna fram en hel del förslag om nya element t.ex. yta för lek och spel, kompost, nya bänkar och bord och olika vattenelement.

Under samtal med de boende i grupp var den enade hållningen dock att inledningsvis börja en samverkan kring skötsel av vegetationen och ta dessa "utsmyckande" steg senare.

Att områdets tillgänglighet för allmänheten säkerställs och kvarstår var mycket viktigt ur kommunens perspektiv. Dagens förvaltare var kritisk till att området redan i dagsläget på vissa ställen tenderade att upplevas som en förlängning av tomterna. Att en viss rådvillhet råder angående allmän eller

¹¹⁶ Intervju med boende Herr Pettersson i bostaden, 2004-11-09

¹¹⁷ Intervju med ansvarig förvaltare för skog- och naturmark Stellan Gustavsson Tekniska kontoret Jönköpings kommun, 2004-11-25

¹¹⁸ Intervju med utförare Bindberg i fallområdet, 2004-11-08

¹¹⁹ Intervju med utförare Magnusson i fallområdet, 2004-11-11

¹²⁰ Kommentar från boende på det första boendemötet 2005-04-28

privat mark bekräftas endast av enstaka boende. Att privatisering inte får förekomma, och att åtgärder krävs för att förhindra att området upplevs som privat, var en utbredd åsikt bland de boende.

Lika samstämmigt betonades att allmänhetens tillträde och närvaro inte upplevdes som något negativt. Den ömsesidiga uppfattningen var därför att en samverkande skötsel:

- ❖ inte får leda till privatisering av mark eller utestängning av allmänhet
- ❖ inte får förstärka eller skapa ett trädgårdsaktigt uttryck

*"I kommunalt ägda tätortsnära miljöer där allmänheten förväntas uppehålla och röra sig får det inte ske någon privatisering. Allmänheten ska kunna känna att de rör sig i ett område på sina och naturens villkor."*¹²¹

*"Vi rör oss inte i området så mycket därför att det känns lite som man befinner sig på deras mark och gör intrång eftersom tomtgränserna här verkar lite flytande. Där står en jättefin blåklocka, men står den på ett avstånd från huset som gör att jag törs plocka den".*¹²²

*"Vår önskan med det här området handlar inte om att skrämma bort allmänheten utan snarare göra det mer tillgängligt och samtidigt då ge oss en trivsamt miljö för oss som bor här."*¹²³

De boende omtalar dessutom områdets stora betydelse för handikappade och rörelsehindrade, något som kommunen inte alls diskuterar.

Utsikt var en kontroversiell fråga. Huruvida, och i vilken grad, behovet av utsikt ska tillåtas styra skötselns anpassning är kanske den svåraste punkten att enas kring vid framtagandet av gemensamma mål för skötseln, menar bägge parter.

Kommunen är väl medveten om utsiktens betydelse men menar att det vid skötselinsatser inte endast kan fokuseras på utsikt, även faktorer som synpunkter från allmänheten, övriga natur och miljövärden måste ges hänsyn. I de enskilda intervjuerna framhöll 20 % av de boende önskemål om mer utsikt inom området, 70% ansåg att utsikten är tillräcklig men inte får minska. För 10% var utsikten ovidkommande. Den enade uppfattningen hos boende som grupp var att allas behov av utsikt inte kan tillgodoses vid ett och samma tillfälle och att det inledningsvis därför var bättre att börja med varsamma åtgärder för att se vad effekten blir. För att tillmötesgå varandra uppstod följande situation:

- ❖ kommunen kan tänka sig att gallra och eventuellt öppna upp något parti
- ❖ boende önskar att det från vissa platser utmed stigarna ges möjlighet till utsikt, var och hur får kommunen avgöra

*"Ljus och vidd är viktiga faktorer, men frågan är om de nöjer sig med franska vyer, de vill nog ha fri sikt".*¹²⁴

*"Det som vi boende önskar är ju inte att det ska vara helt kallt och skövlat, men det ska ju åtminstone vara möjligt att även sommartid se Vättern från vissa delar av stigarna".*¹²⁵

¹²¹ Intervju med ansvarig förvaltare för skog- och naturmark Stellan Gustavsson Tekniska kontoret Jönköpings kommun, 2004-11-25

¹²² Intervju med boende Herr Davidsson i bostaden, 2004-11-16

¹²³ Intervju med boende Herr Pettersson i bostaden, 2004-11-09

¹²⁴ Intervju med jordbruksansvarig Bengt Carlsson på Tekniska kontoret Jönköpings kommun, 2004-11-11

¹²⁵ Samfällad kommentar från de boende under gemensam rundvandring i fallområdet, 2005-05 -22

SKÖTSELINRIKTNING FÖR ATT UPPNÅ ÖNSKVÄRT UTTRYCK

Naturkaraktären i området tilltalade alla. Det uttryck som omtalades som önskvärt av förvaltarna och närmare 15 % av de boende utgjordes av en helhetskaraktär innehållande en blandning av öppna och halvöppna ytor med insprängda mer otillgängligt täta träd- och buskområden för att gynna naturens värden. Resterande 85 % förordade i stort sett samma sak men pratade mer i termer om en "väl skött"¹²⁶, öppen och tillgänglig naturmiljö utan att specifikt exemplifiera naturvärden. Den ömsesidiga och övergripande inställningen från bägge parter var därför att framtidens skötsel måste inriktas mot mål att:

- ❖ även framledes bevara och gynna dagens rumslighet och naturkaraktär.
- ❖ nå en högre skötselkvalitet och finish på området men samtidigt gynna en större artrikedom.

"Uttrycket ska vara en hävdad naturmiljö med en bestående naturkänsla som inte tillåts tillrättaläggas och överarbetas".¹²⁷

"Det ska vara natur punkt slut, därmed inte sagt att det bara ska vara sly. Det ska vara naturligt öppet och varierat med äng, buskar och träd i varierad storlek och ålder".¹²⁸

"Alltför intensiva insatser i jakt på utsikt varken gagnar naturmiljöns växter och djur".¹²⁹

Samtliga ansåg att det fanns tillräckligt med stigar inom området men att det var av största vikt att dessa hölls framkomliga. För att skapa en lättillgänglig naturmiljö med mångfald av arter, färger och vegetationsstrukturer och vegetationstexturer, som boende önskade var lika tilltalande som bakgrunds kuliss som för fysisk upplevelse, ansåg parterna att åtgärderna inledningsvis behövdes riktas mot:

- ❖ öppethållande av stigar
- ❖ gallring och röjning av triviala arter (pionjärarter)
- ❖ bevarande av blommande bärande arter
- ❖ gynnande av buskar och lägre träd
- ❖ eventuell etablering nya arter, dock av inhemskt växtmaterial

För att skapa miljöer, mer tilltalande än de skapade av mänsklig hand, menade boende att det kunde vara en variant att hålla betesdjur även inom fallområdet. Ett villkor var dock att fåren inte gavs tillträde ända intill tomtgränserna.

¹²⁶ Det dessa boende åsyftar i begreppet väl skött är ett område utan massuppslag av ogenomträngligt sly.

¹²⁷ Intervju med ansvarig förvaltare för skog- och naturmark Stellan Gustavsson Tekniska kontoret Jönköpings kommun, 2004-11-25

¹²⁸ Intervju med boende Herr Urbansson i bostaden, 2004-11-26

¹²⁹ Intervju med boende Herr Karlsson i bostaden, 2004-11-15

ANALYS

SAMMANFATTAT RESULTAT AV GJORDA INTERVJUER

De genomförda intervjuerna visar att det förekommer såväl likheter som skillnader i åsikter då det gäller förutsättningar för samverkan, både mellan kommun och boende som bland boende och kommunrepresentanterna sinsemellan. Parterna är i högre grad överens i olika sakfrågor än att deras synpunkter står motstridiga mot varandra. De likheter som tydligast framträder gäller i första hand åsikter av mer övergripande karaktär.

Det är om man ställer de boendes enskilda åsikter mot förvaltarnas åsikter som meningsskiljaktigheter mellan parterna egentligen kan uppdagas. De perspektiv eller åsikter som går isär har främst sin grund i vars och ens syn och förväntningar på områdets kommande gestaltning i avseende av utsikt. Hur mycket ska den framtida skötseln anpassas för att gagna utsikt, är den mest brännande frågan? I övrigt är skillnaderna sällan distinkta utan utgörs av varför och i hur hög grad man förordar olika företeelser.

När boende förenas i grupp är det tydligt att åsikterna blir betydligt mer nertonande och mer tillmötesgående. Ställs förvaltarnas syn mot resultatet av denna nertonning är parterna väldigt eniga i de flesta frågorna.

Det är även tydligt att parterna fokuserar skilda faktorer i sammanhanget. Kommunen fokuserade speciellt kring frågor som rörande reglering och skötseltekniker medan boende istället fokuserade kring skötselåtgärder.

INSTÄLLNINGAR ANGÅENDE ORGANISERING, STYRNING OCH REGLERING

GEMENSAM INSTÄLLNING

- ❖ Strategier
- ❖ Avtal
- ❖ Skötselhandling
- ❖ Hänsyn o tillmötesgående
- ❖ Frivillighet

Samarbetet ska innebära ett gemensamt delat ansvar där bägge parter utför sysslor parallellt. Parterna är överlag eniga i frågan hur samverkan och skötsel ska styras och att en samverkande skötsel måste innehålla både avtal och skötselhandling. Båda parter ser det som viktigt att det finns en gemensamt framtagna strategi för hur både samverkan och skötsel ska genomföras, där hänsyn tas till bägge parter förutsättningar och önskemål. Förutom att reglera ansvarsfördelning, både angående skötsel och juridiskt ansvar, framhålls samverkansdokumentet även vara ett positivt verktyg för vägledning och informationsspridning samt som underlag för diskussioner. Hur man ska finna konsensus och nivå, både mellan parterna och mellan de boende, anses vara det största problemet inför samverkanssituationen. Men vinsten med samverkan anses vara betydelsefull så bägge parter är positiva till att vara varandra tillmötesgående för att frågan om samverkande skötsel ska kunna lösas.

Den kollektiva organisationen anses gynna samverkan men måste byggas på frivillighet.

SKILLNADER

De boende poängterar starkare än kommunen styrdokumentets gemensamma framtagande och skötselhandlingens betydelse som hjälpverktyg genom anvisning och instruktion. Skötselhandlingen ses av kommunen främst som en försäkran om

att området ges en skötsel som utgår från ett helhetsperspektiv. Överhuvudtaget använder kommunen ordet helhet mer än de boende. Det kommunala förespråkandet av avtal diskuteras mer i termer om skyldigheter än rättigheter, speciellt angående de boendes del i samverkan. Vid diskussioner med de boende är det tvärtom. De associerar överlag avtal och övrigt samverkansdokument mer med rättigheter än skyldigheter. De boende ser inte skadeståndsskyldigheten som en begränsning även om de hellre talar om ansvar i form av ansvar för skötselåtgärder än juridiskt ansvar. De boende fokuserar även mer i föreningens sociala fördelar än kommunen.

INSTÄLLNINGAR ANGÅENDE RESURSER TILLGÅNG OCH BEHOV

GEMENSAM INSTÄLLNING

- ❖ Delat skötselansvar
- ❖ Informations behov
- ❖ Finansierings behov

Den kommunala insatsen får inte minska i omfattning, men ska regleras i tid och utföras återkommande. De boendes skötselinsatser ska anpassas till den tid som boende är beredda att lägga ner. De boende deltar två gemensamma årliga tillfällen som grundinsats, därutöver kan insatser ske frivilligt beroende på tid och lust.

De boende är mycket måna om sitt område och delar kommunens åsikt att det krävs kunskap för att utföra skötsel av naturmark. För att öka kunskapen bland de boende åligger det kommunen att bistå med den information som de boende efterfrågar. Även boende med specifika kunskaper, andra instanser eller intresseorganisationer ses som möjliga informatörer. Informationen bör innehålla uppgifter om såväl när som hur åtgärder ska utföras och bör kunna delges i skrift eller muntligt vid exkursion i naturen.

Bägge parter ser behovet av finansiering rörande samverkan och disponibla redskap.

SKILLNADER

Kunskapsfrågan och behovet av information ställs från kommunens perspektiv främst för att minimera risken för skador på både vegetation och de utövande brukarna. Brukarna talar inte alls om egen skaderisk, utan istället om den skada de genom ren okunnighet kan åsamka naturen. De betonar också att ökad kunskap och information gör arbetet roligare och mer meningsfullt.

INSTÄLLNINGAR ANGÅENDE SKÖTSELNS INRIKTNING OCH ANPASSNING

GEMENSAM INSTÄLLNING

❖ Allmänhet/privatisering	❖ Artvarierad blommande låg vegetation
❖ Framkomlighet	❖ Inledande insats
❖ Naturuttryck	❖ Fördelade sysslor/ytor

Både förvaltare och boende vill att området ska upplevas som välkommande och tillgänglig för alla och inte upplevas som varande privat tomtmark. Såväl närboende som långväga besökare ska kunna glädjas åt att fritt få röra sig i området.

Av den orsaken är det viktigt att stigar hålls framkomliga och att allmänna bord och bänkar finns.

För att uppnå båda parter ställda intentioner krävs en intensivare och mer frekvent förekommande skötsel som säkerställer och bevarar det naturliga uttryck, den rumsliga fördelning och de karaktärer som området uppvisar redan idag. Skötseln ska enligt parterna syfta till att ge området en högre kvalitet och finish antingen genom mänsklig hand eller via betesdjur.

Utan att specificera mängd eller inbördes rumsliga förhållanden uttalar båda parter önskemål om framtagandet och bevarandet av främst blommande, bärande och fruktgivande arter med mångfald av färg och texturella skillnader i bladverk.

Busk och låg trädvegetation föredras och anpassas så att den gynnar utsikt, reducerar vind, och till viss mån även ljud.

Bägge parter anser att en skötselsamverkan måste föregås av en genomgripande kommunal röjningsinsats. Därefter ansvarar boende för skötselinsatser som kan utföras med lättare redskap, t.ex. slybekämpning och hantering av gräsytor. Ingrepp på vegetation som överstiger en viss stamdiameter ska enligt bådas mening åläggas kommunen.

SKILLNADER

Det visar sig finnas olika uppfattningar om vad en ökad skötsel exakt innebär, omfattar och konkret bör resultera i, mycket beroende på i vilken grad utsikt förespråkas, och även i viss mån hur området nyttjas. Åsikterna i denna fråga varierar och är uppdelad mellan såväl boende sinsemellan som boende och förvaltare. Kommunens och majoriteten av boendes uppfattning är den att tillgång till utsikt inte ska råda i hela området, utan istället koncentreras till några få platser för att förstärka upplevelsen inom området.

Kommunen förordar en mer rumsligt varierad naturmiljö och är positiv till att området även i framtiden bitvis uppvisar partier av tätare vegetation. Denna åsikt skiljer sig mot de flesta boendes önskemål, och speciellt med den gruppering av boende som starkt favoriserar utsikt och talar i termer av ett öppnare område. Generellt fokuserar kommunen den horisontala strukturen medan boende främst uttar sig om den vertikala strukturen.

Förvaltarna ger, i jämförelse med de boende, något fler konkreta förslag på hur området skulle kunna förstärkas rent upplevelsemässigt, framförallt genom inplantering av växtmaterial. De uttrycker sig i generellare ordalag om att det ska vara artvarierat och blommande. De boende är överlag sparsamma med att ge åskådliga och detaljerade exempel på hur de skulle vilja förändra vegetationen. Anledningen skulle vara att de är hemmablinda och förhållandevis nöjda med det man har och därför inte riktigt kan tänka sig, än mindre ge förslag, på hur området kunde se ut om man t ex planterade in nya arter.

Omvänt förhållande gäller för skötselns anpassning till funktion och behov där de boende kommenterar lösa föremåls betydelse och skötselns inriktning för främjande utövande aktiviteter i större omfattning än kommunen.

Åsikter angående det utgångsläge som området bör uppvisa vid ingången för den samverkande skötseln skiljer sig åt. Kommunen och majoriteten av de boende vill utgå från de förutsättningar som vegetationsstrukturen uppvisar idag. Några få boende föreslår istället att samverkan bör starta utifrån de ursprungliga förutsättningar som fanns 40 år tillbaka i tiden.

FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SAMVERKAN

Redovisas genom indelning i tre aspekter, förutsättningen för delat skötselansvar, för juridiskt ansvar och lämpliga egenskaper att grunda skötselåtgärderna på.

FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SAMVERKAN MED DELAT SKÖTSELANSVAR

Förutsättningar Vilka krav ställer då parterna på varandra vid en gemensam samverkan? Om man ser till de synpunkter som framkom vid intervjuerna skulle följande 16 punkter vara att tolka som de direkta förutsättningarna eller om man så vill kraven för samverkan.

Tabell 1: Sammanställning av, vad som i resultatet kan tolkas utgöra, de krav som parterna fört fram som förutsättning för samverkan i fallstudieområdet, Egna hem. Tabellen redovisar även vem som ställt kraven. De krav som inte är ömsesidiga accepteras av motstående part.

Framkomna krav för samverkan i fallstudien Egna hem	Boende krav	Förvaltar krav
Att samverkan leder till en ömsesidig samsyn på helheten i området		✓
Att samarbetet regleras genom avtal som reglerar bägge parter	✓	
Att samverkan sker mot konstellation av förening med kontaktperson och att allt kommunikationsutbyte sker mellan föreningens kontaktperson och utsedd representant från den kommunala förvaltningen		✓
Att kommunen ansvarar för avancerade åtgärder och boende för enklare åtgärder	✓	✓
Att en skötselplan tas fram gemensamt och att tydliga skötselföreskrifter ges	✓	✓
Att skötseln inriktas på att bevara det naturliga uttrycket och dagens funktion	✓	✓
Att förvaltningen inte bistår med redskap eller finansiella medel		✓
Att kommunen tillhandahåller information och utbildning angående skötselutövande av naturmark	✓	
Att kommunen gör en inledande skötselinsats	✓	
Att tillräckligt med boende kan engageras så arbetsbördan inte blir för tung	✓	
Att samverkan inte innebär att kommunen tar sin hand från området	✓	
Att området behålls tillgängligt för allmänheten och inte privatiseras		✓
Att delaktighet i samverkan helt bygger på frivillighet	✓	
Att skötsel inriktas till att områdets kvaliteter och vegetationskaraktärer bibehålls	✓	✓
Att samarbetet dokumenteras	✓	✓
Att samverkan innebär att kommunen kan avskrivas ansvars- och skadeståndsskyldighet för boendes handlingar i skötselutövandet		✓

Vissa av kraven är uttalat ömsesidiga, som skötselns inriktning, den samverkande skötselns behov av dokumentering och fördelning av åtaganden. De övriga kraven accepteras i huvudsak och kan tillmötesgås av den motstående parten utan större diskussioner.

De krav som boende ställer handlar huvudsakligen om att säkra en kommunal skötsel, få stöd och vägledning och en garanti för att samverkan ska bygga på frivillighet.

Kommunens krav bottnar i förutsättningar för att säkra ett helhetstänkande och att förhindra risken för både privatisering och belastande administrationsbörda.

De första 15 kraven skulle mycket väl kunna ligga till grund för en av bägge parterna accepterad samarbetssituation. Men det 16:e och sista kravet, där kommunen kräver ett friskrivande från ansvars- och skadeståndsskyldighet, medför en faktor som i högsta grad påverkar förutsättningar och utformning av samverkan.

FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SAMVERKAN MED DELAT JURIDISKT ANSVAR

För att friskriva kommunen från skadeståndsansvar för skador uppkomna på grund av boendes insatser i en samverkande skötsel måste samverkan byggas upp kring följande grundvillkor.

Tabell 2: Grundvillkor som måste uppfyllas i en samverkan för att de ingående parterna ska anses juridiskt ansvariga och skadeståndsskyldiga för respektive parts utövande.

	Samverkan...
1	måste baseras på frihet och boendes frivillighet att delta och utföra skötselsysslor.
2	får inte inbegripa någon form av bistånd från markägare vare sig ekonomisk ersättning, material eller redskap
3	får inte innebära kommunalt givande av direktiv eller utövande av kontroll
4	måste gälla för en, såväl fysisk som tidsmässig, avgränsning
5	måste innebära att boendes åtaganden är av enklare karaktär

Dessa villkor förändrar, eller åtminstone påverkar, i varierande grad flera av de övriga kravpunkter som parterna förde fram som förutsättningar angående samverkans uppbyggnad. Villkoren har därmed en avgörande betydelse för hur samverkansformen måste utformas.

Genomslagskraften av ett delat juridiskt ansvar avspeglar sig tydligast i kommunens begränsade möjlighet att dels ställa direktiv och utöva kontroll och dels den totala avsaknaden av möjlighet att bistå med av såväl finansiella som materiella resurser. Det förstnämnda innebär bl.a. att regleringshandlingarna för samverkansformen måste utformas och anpassas på ett visst sätt. Det gäller speciellt avtal och eventuell skötselplan. Följder och innebörd av detta diskuteras mer ingående under nästa rubrik i avsnittet *Utformning av samverkansdokumentets handlingar*¹³⁰.

¹³⁰ Se stycken *Avtal* sid. 57 och *Skötselhandling* sid.58

FÖRUTSÄTTNINGAR SOM GRUND TILL SKÖTSELÅTGÄRDER

Uppfattningen är ömsesidig för hur skötseln ska inriktas för att bibehålla områdets kvalitéer och vegetationskaraktärer. Det är bara angående i vilken omfattning t.ex. insatsernas storlek och prioritering som åsikterna, i vissa fall, skiljer mellan parterna. De faktorer som jag tolkar att bägge parter, men speciellt de boende för fram som viktiga för att en närmiljö ska upplevas som uppskattad, kan övergripande sammanställas som följande:

- ❖ mindre förekomst av sly
- ❖ framkomliga stigar
- ❖ tillgängliga bänkar och bord
- ❖ variation
 - arter
 - blommande, bärande träd, buskar
 - löv (barr var inte vanligt förekommande i detta område)
 - ädellöv framför triviala arter
 - karaktärer
 - högt & lågt
 - tätt & öppet
 - olika typer av vegetationssammansättning
 - zonerings
 - öppnare närmast tomten, med ökat avstånd tätare vegetation
- ❖ kompostmöjligheter
- ❖ högre standard för alla
- ❖ ökad kunskap angående naturen i sin närmiljön

SLUTKOMMENTAR ANGÅENDE SAMVERKANS FÖRUTSÄTTNINGAR

Jag bedömer att det finns vissa frågor som parterna gemensamt lämpligen bör diskutera djupare inför ett realiserande av samverkan för att framvaska slutgiltig ömsesidig samsyn.

Jag tolkar att det speciellt gäller:

- ❖ Den exakta nivån för utsiktens betydelse och dess påverkan av skötselinsatser
- ❖ Finansiell kompensation

Jag är övertygad om att förutsättningarna ändå är tillräckligt goda för att inleda en förhandling om en framtida samverkan.

RESULTAT AV ANALYS

Hur utformar man, med kännedom om ovanstående, en samverkan som ömsesidigt gagnar såväl ingående parter som område i fråga?

Eftersom examensarbetet bara är inledningen på en process som tar lång tid, så presenteras mitt förslag till samverkan utifrån vad jag anser skulle kunna vara lämpligt för just detta fall med den kännedom om de förutsättningar jag har just nu. Jag är medveten om att processen i verkligheten har flera varv kvar att gå.

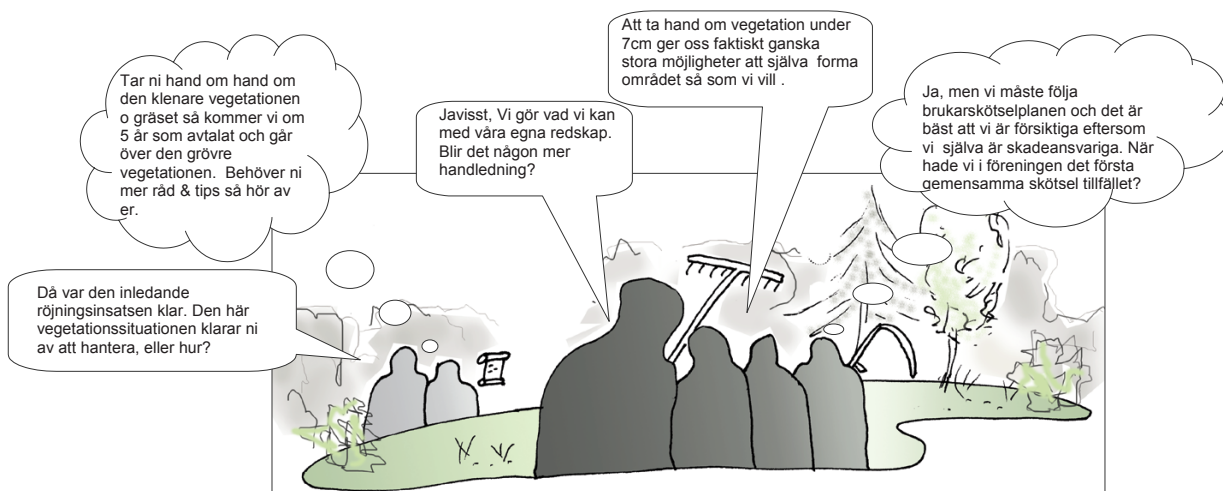
Den samverkansform som föreslås kombinerar och uppfyller de krav som framkommit i just denna situation.

Förutom förslag av samverkansform ingår i detta avsnitt även förslag på handlingarna, avtal och brukarskötselplan. Dessa redovisas som bilagor till examensarbetet.¹³¹

Förslaget, och tillhörande handlingar, har givits till fallstudiens parter som grund att diskutera vidare kring under processen med mål att finna slutgiltig samverkansform för realisering i fallområdet.

Jag betonar att det är boende och förvaltarna som skapat samverkansformen - jag har bara visualiserat dess strukturella form.

FÖRSLAG TILL SAMVERKANSFORM - SAMBOSKÖTSLORÄTT¹³²

Exemplifiering och sammanfattning av de utmärkande dragen i samverkansform som föreslås.

¹³¹ Se bilaga 1 *Föreslagen avtalshandling för fallstudiens samverkansform* och bilaga 2 *Föreslagen brukarskötselplan för fallstudieområdet*.

¹³² Namnet samboskötslorätt var arbetsnamnet på formen under arbetet med framtagning av föreslagen samverkansform och syftar till kombinationen av samverkan, boendes rätt att utföra skötsel, och att formen innebär en delad vårdnad.

SAMVERKANSFORMEN I KORTHET

Formen som föreslås bygger på att de boende engagerar sig kollektivt och, i samverkan med den kommunala förvaltningen, delar på skötseln av de boendes närmiljö.

Åtagandena uppdelas mycket enkelt mellan parterna beroende på vegetationsfaktorer som vegetationsgrovlek och typ av vegetation. Den kommunala förvaltningen ansvarar för alla åtgärder av träd och slyvegetation som överstiger 7 cm i stamdiameter över hela området och de boende för alla åtgärder på klenare sly samt skötsel av gräsytor.

Samverkan inleds med att den kommunala förvaltningen genomför en större röjnings och gallringsinsats och därefter regleras i avtal att utföra återkommande periodiska insatser. Föreningen tar efter den inledande åtgärdsinsatsen över den kontinuerliga skötseln och utför sina åtaganden i linje med en egenhändigt framtagna brukarskötselplan. Handlingarna som ingår och reglerar samverkan består av avtal, brukarskötselplan och information angående skötselutförande.

Var och en av parterna håller själva med de redskap och övrigt material som krävs för respektive åtaganden. Parterna är juridiskt ansvariga och skadeståndsskyldiga för respektive eget utförande av skötsel.

Formen gynnar ömsesidigt ingående parter men ger speciellt de boende stor möjlighet att själva bestämma standard och utveckling av området.

Tabell 3: Visar i korthet formens uppbyggnad och beståndsdelar. Bägge parter gynnas likvärdigt av samverkansformen. De boende har större möjlighet än kommunen att bestämma insatsers inriktning och nivå.

Avtal	✓	reglerar båda parter åtaganden
Parter	✓	markägare - kollektivt org. boende
Medbestämmanderätt	20/80%	(markägare/boende)
Skötselplan		brukarskötselplan uppförd av boende
Skötselföreskrift	-	i form av samråd och informationshandling
Skadeansvar	✓	respektive part för egna utövanden
Hållande av redskap & övrigt material	✓	respektive part
Samrådsskyldighet	✓	bägge parter
Markägares kontrollmöjlighet	-	
Fördelsförhållande	50/50%	(markägare/boende)

SAMVERKANSFORMENS ANPASSNING TILL FÖRUTSÄTTNINGARNA

Samverkansformen är utformad med hänsyn till de synpunkter och krav som framkom under intervjuerna och därpå följande diskussioner med de bägge parterna i fallstudien.

Alla kraven uppfylls, med några mindre justeringar. Kravet på en gemensamt framtagna skötselplan var svårt att uppfylla fullt ut. Anpassningen beror främst på den påverkan och de förbehåll som förskjutet skadeståndsansvar medför.

Tabell 4: Visar den föreslagna samverkansformens uppfyllelse av ställda krav. Att kravet på gemensam skötselplan endast uppfylls delvis beror på de begränsningar som kravet på förskjutet skadeståndsskyldighet medför. En gemensam skötselplan, med bägge parter åtaganden och skötselföreskrifter, kan inte användas.

Krav	Framkomna krav för samverkan i fallstudien Egna hem	Uppfylls
1	Att samverkan leder till en ömsesidig samsyn på helheten i området	Fullt ut
2	Att samverkan innebär att kommunen kan avskrivas ansvars- och skadeståndsskyldighet för boendes handlingar i skötselutförandet	Fullt ut
3	Att samarbetet regleras genom avtal som reglerar bägge parter	Fullt ut
4	Att samverkan sker mot konstellation av förening med kontaktperson och att allt kommunikationsutbyte sker mellan föreningens kontaktperson och utsedd representant från den kommunala förvaltningen	Fullt ut
5	Att kommunen ansvarar för avancerade åtgärder och boende för enklare åtgärder	Fullt ut
6	Att en skötselplan tas fram gemensamt och att tydliga skötselföreskrifter ges	Delvis
7	Att skötseln inriktas på att bevara det naturliga uttrycket och dagens funktion	Fullt ut
8	Att förvaltningen inte bistår med redskap	Fullt ut
9	Att kommunen tillhandahåller information och utbildning ang. skötselutövande	Fullt ut
10	Att kommunen gör en inledande insats	Fullt ut
11	Att tillräckligt med boende kan engageras så arbetsbördan inte blir för tung	Fullt ut
12	Att samverkan inte innebär att kommunen tar sin hand ifrån området	Fullt ut
13	Att området behålls tillgängligt för allmänheten	Fullt ut
14	Att delaktighet i samverkan helt bygger på frivillighet	Fullt ut
15	Att samarbetet dokumenteras	Fullt ut

Nedan följer korta kommentarer till förslagets anpassning till vart och ett av de ställda kraven på samverkan, redovisade i ovanstående figur.

1. Att samverkan leder till en ömsesidig samsyn på helheten i området uppnås genom att en kollektiv organisering av de boende, deras framtagande av en samfällad brukarskötselplan för området och gemensamma arbetsdagar främjar en helhetssyn och en samsyn mellan boende. Brukarskötselplanen¹³³, likaså kontinuerliga samråd och den delade vårdnaden (skötseln) av området, främjar samsynen mellan parterna.
2. Att samverkan innebär att kommunen kan avskrivas ansvars- och skadeståndsskyldighet för boendes handlingar i skötselutförandet uppnås genom att den administrativa regleringen, som formulering av avtal¹³⁴, skötselhandlingar och samarbetets utbyte av resurser anpassats till vissa premisser.
3. Att samarbetet regleras genom avtal som reglerar bägge parter uppnås genom att bägge parter åtaganden regleras i ett gemensamt skriftligt avtal.

¹³³ Diskuteras senare under stycke *Skötselhandling* sid. 58

¹³⁴ Diskuteras senare under stycke *Avtal* sid. 57

4. Att samverkan sker mot konstellation av förening med kontaktperson och att allt kommunikationsutbyte sker mellan föreningens kontaktperson och utsedd representant från den kommunala förvaltningen uppnås genom att två kontaktpersoner i föreningen utses att sköta all kontakt med 2 representanter för den kommunala förvaltningen.
5. Att kommunen ansvarar för avancerade åtgärder och boende för enklare åtgärder uppnås genom att skötselåtgärderna delats mellan parterna beroende på vegetationsfaktorer som vegetationsgrovlek och typ av vegetation.
6. Att en skötselplan tas fram gemensamt och att tydliga sköselföreskrifter ges är ett krav som omjusterats och bara uppfylls delvis. En gemensam skötselplan med sköselföreskrifter är inte möjlig. Istället ingår en brukarskötselplan, framtagen av boende, som bara avser boendes åtaganden i skötseln. Istället för sköselföreskrift tillhandahåller den kommunala förvaltningen enklare råd och information, muntligt eller dokumenterat.
7. Att skötseln inriktas på att bevara det naturliga uttrycket och dagens funktion uppnås genom att brukarskötselplanen följs.
8. Att förvaltningen inte bistår med redskap självregleras genom att det förskjutna ansvars- och skadeståndsvillkoret inte tillåter att bistånd kan förekomma i någon form.
9. Att kommunen tillhandahåller information och utbildning ang. skötselutövande uppnås genom att den kommunala förvaltningen tillhandahåller enklare råd och information genom kontinuerliga samråd och utbildningstillfällen i fält i samband med dennes genomförande av åtaganden.
10. Att kommunen gör en inledande insats uppnås genom kommunens förberedande röjnings- och gallringsinsats som genomförs omgående när boendeföreningen upprättat en brukarskötselplan och avtal ingåtts. Den kommunala förvaltningens insats anpassas i största mån till brukarskötselplanen.
11. Att tillräckligt med boende kan engageras så arbetsbördan inte blir för tung uppnås genom att de omfattande och resurskrävande insatserna anpassats till att utföras gemensamt vid två tillfällen per år och mindre krävande insatser därutöver. I övrigt är det upp till föreningen att engagera sina grannar eftersom samverkan bygger på frivillighet och inte kan påtvingas.
12. Att samverkan inte innebär att kommunen tar sin hand ifrån området uppnås genom att även den kommunala förvaltningens åtaganden regleras i det gemensamma samverkansavtalet.
13. Att området behålls tillgängligt för allmänheten uppnås genom att klausuler skrivs in i avtalet för att reglera vad som inte är tillåtet.
14. Att delaktighet i samverkan helt bygger på frivillighet självregleras genom det förskjutna ansvars- och skadeståndsvillkoret.
15. Att samarbetet dokumenteras uppnås genom att ett samverkansdokumentet som utgörs av avtal och brukarskötselplan tillhandahålls av bägge parter. Dokumentets främsta funktion är att vägleda samverkan.

UTFORMNING AV SAMVERKANSDOKUMENTETS HANDLINGAR

För att respektive samverkanspart ska bli juridiskt ansvarig för sitt eget skötselutövande måste regleringshandlingarna för samverkansformen utformas och anpassas på ett annorlunda sätt än vad som traditionellt är brukligt.

Tillsammans med övrigt som rör samverkan utgör handlingarna själva samverkansdokumentet.

AVTAL

Ett avtal i en samverkanssituation med ett önskat förskjutet/delat skadeståndsansvar får inte innehålla, eller hänvisa till annan handling som innehåller, direktiv att åtgärder ska utföras eller utföras på visst sätt. Inte heller vara formulerad med krav och skyldigheter.

För att vardera parten ska vara ansvarig för eget utövande måste avtalet formuleras på ett sådant sätt att det omtalar vad som inte får göras av de boende, dvs. endast omtala begränsningar i utförandet. Det handlar om att tona ner, eller helt utesluta ska-formuleringar, och istället formulera dem som får-inte formuleringar.

Avtalet liknar i övrigt, i uppställning och innehåll, ett traditionellt brukaravtal och är i grund och botten ett nyttjanderättsavtal som ger boende rätten att kostnadsfritt nyttja området.

I paragrafer klargörs och omtalas grunderna i samverkan, t.ex. syfte, åtgärdstaganden, samrådstillfällen, ersättnings- och ansvarsförhållanden, giltighetstid etc.

Genom förbehållsklausuler specificeras mer ingående de eventuellt ytterliggare begränsningar som avtalet gäller under, t.ex. angående samrådsskyldighet, skötselplan med mera.

Avtalet behöver heller inte betyda att endast de boendes begränsningar stadgas utan även markägarens åtaganden kan omtalas i avtalet i situationer då så önskas. Markägarens åtagande och åtagandenas periodicitet skrivs då in direkt i avtalet, och behöver inte formuleras i den negativa form som ovan beskrivits för de boende.

Avtalet är arealsoberoende, men måste omtala områdets fysiska avgränsning, vilket lämpligen redovisas genom tydliga och lättlästa bilagda kart- eller områdesskisser. Det ska vara lika lätt att avläsa och förstå ytans avgränsningar både på kartan och i verkligheten.

Avtalet ska dessutom vara tidsbegränsat och omtala uppsägningstid för de boende. Markägarens möjlighet att säga upp samverkan begränsas eftersom ett delat skadeansvar inte ger markägaren rätt till kontrollutövande, därmed inte heller möjlighet att säga upp samverkan med anledning av att boende inte uppföljer sina åtaganden.

En möjlig uppsägningsgrund som kan skrivas in är en paragraf angående klagomål från allmänhet. De boende ges frihet att utföra skötseln enligt eget önskemål, utan kontroll och inblandning av markägaren, men om extremt mycket klagomål kommer in från allmänheten, kan det vara grund för uppsägning. Kontrollen och reglering sker då av allmänheten inte av markägaren.

De boende äger dock rätten att säga upp avtalet med kort varsel, även under pågående avtalsperiod.

Med avtal av denna karaktär blir alltså de boende skadeståndsansvariga för sådana skador som kan härledas till boendes skötselutövande.

För att täcka kostnader i samband med skador mot tredje man kan de boende, om så önskas, teckna en ansvarsförsäkring. Försäkringspremien är ca 2500kr¹³⁵ per år. Försäkringsfrågan utreds dock inte närmare i denna uppsats.

De boende kan också välja att anlita någon annan för uppdraget, ansvarsskyldigheten kvarstår dock.

Avtalet är en frivillig överenskommelse och behöver inte registreras på inskrivningsenhet, i de fall samverkan inte inbegriper någon fastighet, utan tilldelas endast ingående parter.

Jag ger i uppsatsen ett utkast på utformning av avtal så som det skulle kunna se ut för fallstudiens samverkansform.¹³⁶

SKÖTSELHANDLING

Inte heller kan en sedvanlig skötselplan, med sköselföreskrifter innehållande direktiv och riktlinjer, omtalande vad, när, var och hur åtgärder ska utföras, användas i en samverkanssituation med förskjutet/delat skadeståndsansvar.

Varianten är att de boende själva tar fram en plan hur de vill genomföra sin del av skötseln - en brukarskötselplan.

Brukarskötselplanen omtalar endast boendes insatser och ska presenteras även för markägaren. Denne har inte rätt, varken att godkänna planen eller kontrollera att den efterföljs, utan är skyldiga att acceptera det de boende vill och anser lämpligt att utföra.

En brukarskötselplan har fler fördelaktiga funktioner utöver att bara visa de boendes intentioner med genomförandet av sin del av skötseln. Planen utgör även underlag för den kommunala förvaltningens åtgärder.

Markägaren kan i den utläsa och därmed anpassa och planera sina periodiska återkommande insatser och inledande åtgärder för att i möjligaste mån tillmötesgå de boendes önskemål. Planen är även föreningens demokratiska instrument som styr åtgärdernas omfattning, tidpunkter och därmed bildar fundamentet till såväl individuella som gemensamma insatser. I den meningen har planen ytterligare en mycket viktig funktion, att underhålla konsensus inom föreningen.

Brukarskötselplanen behöver inte upprättas av de boende utan kan tas fram av en extern professionell. De boende ansvarar dock för att den kontakten tas och att uppdraget ges. Uppdraget bekostas i sådana fall av de boende själva.

Kravet på uteslutning av föreskrifter och direktiv hindrar inte markägaren från att i stället ge allmänna råd och upplysningar angående vegetationshantering och utförande.

I studien sammanställde jag en brukarskötselplan åt de boende¹³⁷. Den är mer utförlig än vad som generellt är tänkt att krävas, detta eftersom den vänder sig både till de boende och till förvaltarna, och dessutom är en del av mitt examensarbete.

¹³⁵ Enligt uppgift av Folksam, 2005-04-27. Ansvarsförsäkringen täcker skador endast skador på tredjeman. Föreningsmedlemmarna behöver själva kolla upp om de privat har försäkring som täcker personliga skador.

¹³⁶ Se bilaga 1 *Föreslagen avtalshandling för fallstudiens samverkansform*. Avtalet är granskat av Jönköpings kommunjurist, Göran Forss, och är bedömt av denne som hållbart med det juridiska ansvaret uppdelat mellan parterna. Kommunen bär det juridiska ansvaret för sina utövande och vice versa.

¹³⁷ Se bilaga 2 *Föreslagen brukarskötselplan för fallstudieområdet*.

INFORMATION OCH UPPLYSNING

Även om skötseldirektiv inte kan ges genom traditionella skötselföreskrifter, bör det ändå ligga i den kommunala förvaltningens intresse och skyldighet att bistå med information kring utförandet av skötseln. Detta utbyte av upplysningar och information sker lämpligen muntligt vid kontinuerliga samråd med de boende, antingen teoretiskt eller praktiskt via förevisning i fält. En klausul om samrådsskyldighet och handledning i avtalshandlingen säkrar för att så sker.

Det är en fördel om så mycket som möjligt av förevisning och upplysning sker pedagogiskt i fält, lämpligen i samband med den inledande röjnings och gallringsaktionen och i samband med den kommunala förvaltningens återkommande insatstillfälle.

Informationen kan också utbytas mot samrådsanteckningar, överlämnande av en dokumenthandling av karaktären "råd & tips för vegetations- och redskapshandtering" eller genom att markägaren rekommenderar lämplig litteratur i ämnet.

Om en enkel skrifthandling används bör innehållet anpassas efter vad de boende efterfrågar. För att minska risken för missförstånd via dialog eller skrift bör den även innehålla en ordlista över ord och begrepp som används i skötselsammanhang.

REALISERING AV SAMVERKANSFORMEN- STEG FÖR STEG

Om föreslagen form skulle appliceras på annan plats är processen tänkt att genomföras på följande sätt.

ERBJUDAN OM SAMVERKANDE SKÖTSEL

Den kommunala förvaltningen kan vid förfrågningar eller inkomna klagomål erbjuda medborgarna att delta i en samverkande skötsel. Medborgarna måste tydligt informeras angående samverkans innebörd och under vilka premisser ett deltagande kan ske. Information angående t.ex. juridiskt skadeansvar, kollektiv organisering, begränsningar i utövandet, informationsutbyte kring hantering av vegetation och redskap, brukarskötselplan etc. Genom denna upplysning ökas chansen att samverkan ingås med verkligt engagerade och motiverade brukare som gynnar långsiktighet.

MOBILISERING AV BOENDE

Intresserade medborgare måste själva fånga upp eventuellt intresse och inbjuda till ett gemensamt boendemöte med sina grannar. Syftet är att gemensamt skissera utgångspunkter som t.ex. skötselns inriktning, vilka motkrav ska ställas, vilka sysslor man är beredd att åta sig och i vilken omfattning. Syftet är också att organisera och starta upp en förening. För att underlätta organisation och samsyn bör boende tipsas om att starta upp en arbetsgrupp med syfte att ta fram olika förslag för hur denna delaktighet skulle kunna se ut. Innan inledande upptaktssamråd med förvaltningen måste organisering och samsyn emellan boende var klar. Ett krav på ett visst antal organiserade kan gynna demokratisk förankring och långsiktighet.

UPPTAKTSSAMRÅD

Vid samrådet med ansvarig förvaltare presenterar föreningen ett enkelt utkast för vad de samfälligt anser att deras insats ska bestå av, omfatta och hur de menar att området ska utvecklas genom skötsel. I denna "utkastskiss på skötselförslag" ingår också förslag för vad boende anser att förvaltningen ska utföra för åtgärder, både åtgärden för överlämnandet (inledande röjnings- och gallringsinsats) och i återkommande insatser.

Parterna samråder gemensamt kring förslaget med ändamål att finna en ömsesidig samsyn kring såväl området som samverkan. Om parterna överenskommer att en brukarskötselplan ska utarbetas bör handlingen var klar före ingången av samverkan, varefter åtagandena och övriga förutsättningar för samverkan fastställas genom att samverkan ingås genom avtal.

AVTALSINGÅNG

Samråd och genomgång av avtalshandlingen sker vid undertecknandet. I avtalet formuleras vad de boende inte får göra och vad den kommunala förvaltningen ska göra. Eventuella andra specifika förhållanden, eller punkter rörande samverkan, diskuteras och skrivs in som ytterliggare paragrafer. Avtalets giltighetstid fastslås och slutligen undertecknas avtalet av representant från bägge parter.

Dessa representanter är de som i framtiden kanaliserar all kommande dialog.

INLEDANDE SKÖTSELINSATS OCH PRAKTISK INFORMATION

När samverkansavtal tecknats ska förvaltningen omedelbart ansvara för utförandet av en röjning- och gallringsinsats, för att skapa, en för boendeföreningen, hanterlig vegetations situation. Insatsen ska utföras enligt överenskommelse i upptaktssamrådet, och i största mån anpassas till målen i föreningens brukarskötselplan.

I samband med insatsen instrueras även föreningsmedlemmarna angående utförande av enklare vegetations- och redskapshandling vid skötsel av naturmark, t.ex. handleds de i igenkännande av arter och enklare beskärnings och gallringsteknik.

Samverkan är nu redo att igångsättas för praktiskt handlande i skötselutövandet.

FORTLÖPANDE SAMVERKAN I DIALOG

Samverkan fortgår tills avtalet sägs upp. Enligt avtalet förbinder sig båda parterna att samråda kring eventuella problem eller förändringar som kan komma att påverka samverkan. Föreningen har även rättighet att samråda och få råd av kommunen i samband med oklarheter och problematiska vegetationsåtgärder. Kommunens insatser föregås alltid av ett samråd med förening. Dessa paragrafer borgar för att kommunikationen mellan parterna upprätthålls.

DISKUSSION

EGNA ERFARENHETER

Först ett klargörande och en uppmaning:

- ❖ Det är viktigt att inse att samverkan med boende inte innebär ett konkret ekonomiskt sparande, inte heller i det förslag som jag ger. Samverkan handlar mer om effektivisering av resurser och uppnående av arbetsrelaterade vinster utan ökade kostnader.
- ❖ Låt inte svårigheter, problem och förutfattade meningar bli ursäkter för att inte involvera brukare utan se skötselsamverkan som en utmaning, en möjlighet och skapa det bästa möjliga ur förutsättningarna från fall till fall!

FARHÅGOR OCH FUNDERINGAR JAG VILL AVFÄRDA I SAMBAND MED SAMVERKANDE SKÖTSEL AV NATURMARK

I en situation, där man som oerfaren, funderar kring former för hur medborgarna kan göras delaktiga är det lätt att drabbas av farhågor. Det är naturligt, rent av mänskligt och ett sätt att förbereda sig inför situationen.

Om du skulle bjuda in boende till ett deltagande i skötsel tror du då att du skulle...

- ❖ möta bara några få...
- ❖ mötas av boende som bara vill göra enstaka lätta åtgärder...
- ❖ överrumplas av starka och orimliga krav och önskemål...
- ❖ mötas av oresonliga och opåverkbara boende...
- ❖ få se marken privatiseras och allmänheten uteslutas...
- ❖ få se marken skövlas i jakt på t.ex. utsikt...
- ❖ se naturvärden förstöras av okunniga ointresserade...
- ❖ se naturen förvandlas till park...

Besvarar du ovanstående frågor med ja så tror du förmodligen fel, det behöver inte vara så.

Åtminstone ger min studie inga belägg för något av dessa påståenden. Men jag måste ärligen erkänna att även jag var osäker på flera av ovanstående punkter innan jag påbörjade mitt arbete.

Att åsikter av denna typ förekommer kan bero på flera orsaker. En orsak kan självklart böttna i en total avsaknad av vilja till engagemang utanför konservativa normer, men enligt min mening är den främsta orsaken för dessa förutfattade meningar otillräckliga erfarenheter. I varje fall är min erfarenhet den att bristande kunskap också ger upphov till bristande tillit för medborgare som skötselutövare. Av den anledningen har delgivning och spridning av både praktiska erfarenheter och goda referenser en betydande roll.

RESULTAT SOM FÖRVÅNADE MIG

Kanske är ovanstående två sista punkter det som mest förvånar en erfaren tjänsteman, att de boende skulle visa en så stor omsorg för allmänheten och dessutom viljan att lära sig, i omsorg för naturen. Ärligen förvånades jag över flera delar av resultatet i min studie.

När jag startade arbetet var jag ganska övertygad om att inte alla skulle ha samma syn på samverkan. Men att perspektiv och attityder ganska lätt kan förändras genom diskussion och information var märkbart under hela mitt arbete. Bara jag gav "mina parter" en annan infallsvinkel, eller bad dem se situationen ur ett bredare perspektiv, så förändrades attityder. Flera gånger märkte jag att intervjupersonen delgav mig en helt annan åsikt än den ståndpunkt som personen inledningsvis hade förespråkat.

Till det som överraskade mig mest hör, att i stort sett allt som berörde samverkan i någon form relaterades till avtalet. Det gällde både boende som förvaltare. Det är min uppfattning att avtals regleringar sågs som en garanti för att saker och ting verkligen skulle ske, och att det skedde på rätt sätt.

Lika häpen blev jag över de boendes stora entusiasm och intresse för att delta. Inledningsvis trodde de dock att jag skulle presentera en bild av hur samarbetet skulle se ut. De förstod inte att de själva var en del av processen och faktiskt hade i en stor möjlighet att påverka.

Även om jag inte direkt efterfrågade, så blev jag ändå förvånad över kommunens få spontana kommentarer angående eventuell ökad arbetsbelastning i samband med samverkan, t.ex. i avsättning av tid för kontakter. Förvaltarna framförde tidsaspekten i samband med utövandet av skötselinsatsen, de nämnde den även i samband med administration. Men ingen reflekterade över vad samverkan och ökad arbetsbörda, i form av annorlunda rutiner etc., konkret skulle innebära för deras tjänst. Ingen kommenterade heller sin egen eller myndighetens lämplighet och kunskap för denna aktivitet.

Med tanke på att det under intervjuerna med förvaltarna framkom som viktigt att risken för privatisering begränsades, att vegetation inte gavs felaktiga uttryck eller felaktig hantering etc. är det, enligt mitt tycke, förvånansvärt hur mycket förvaltningen offrar för möjligheten att avskriva sig skådeståndsansvar. Den kommunala förvaltningen måste i samverkansformen helt acceptera och lita på att de boende, med sina befogenheter i samverkan, utför de åtgärder som angivits i brukarskötselplanen. Detta är dock ett positivt bevis på att förvaltarna ändå har ett förtroende för brukarna som skötselutövare.

De faktorer, i avseende av vegetation och övriga element, som boende i min studie för fram som avgörande för att en närmiljö ska upplevas som uppskattad, visade sig överensstämma väl med vad som anges i litteratur rörande tätortsnära miljöer. Jag trodde dock att boende skulle utnyttja situationen och att det skulle komma fram rätt drastiska förslag för gestaltningsförändring, men de gjorde inte. Kanske var det bidragande till att jag upplevde det som svårt att få fram en tydlig bild av hur de tänkte sig att området skulle se ut om skötseln förändrades. Det ska vara skog, natur, äng med blommor och öppet. Nästan ingen nämnde hur tätt eller glest det skulle vara mellan träd och buskar, ännu mindre vilken art det borde vara. Likaså hade de mycket svårt att uttala sig om området som en helhet. Inte förrän jag, genom att visa på olika exempel påvisat att skogen kan ha många uttryck, hängde de med. Då kom det genast fram olika synpunkter. Först i fält upplevde jag mig rättmätigt kunna tolka de boendes bild av önskad struktur och rumslighet.

Samma teknik användes med framgång även med de skötselutövande kommunala representanterna. Att diskutera vegetation och skötsel i fält är odiskutabelt det bästa sättet för ömsesidig förståelse.

Även om det fanns tendenser så är jag förvånad över förvaltningsrepresentanternas få förslag på hantering av vegetation ur ett avsiktligt gestaltnings-, rumslighets- eller strukturellt perspektiv. Jag trodde de skulle besitta den kunskapen, och att det definitivt skulle framträda och nyttjas i en boendenära miljö som denna. Istället uppfattade jag förslagen i stor omfattning baserade utifrån naturvård och skogsbrukstraditioner.

POSITIVT OCH NEGATIVT MED FÖRESLAGEN SAMVERKANSFORM

Positiva och negativa aspekter relaterade till den föreslagna formens särdrag, dvs. delat juridiskt ansvar och delat skötselutövande, också till den kollektiva organiseringen av de boende.

DELAT JURIDISKT ANSVAR

Den största fördelen med samverkansformen, sett ur den kommunala förvaltningens perspektiv, var att båda parter blev skadeståndsansvariga för sina egna utövanden. Men i och med den "vinsten" förlorade förvaltningen ganska stora delar av sin auktoritet. Samverkansformen innebär att den kommunala förvaltningen vinner skadeståndsfrihet men förlorar detaljkontroll. För de boende gäller det omvända.

Jag ser därför de boende som vinnarna i denna samverkansform, trots att de görs skadeståndsansvariga för sina egna handlingar. Genom möjligheten att relativt fritt, utan detaljstyrande förpliktelser, ges legitimitet att utföra skötselåtgärder kan de boende påverka och styra utformningsresultat i riktning till vad de själva anser är en tillfredställande och tilltalande närmiljö. Att de själva bestämmer vilken standardnivå de vill uppnå och hur mycket kraft som ska läggas för att uppnå detta sågs av de boende som positivt.

Ett delat juridiskt ansvar medför även andra positiva och negativa faktorer för samverkan. Definitivt är kravet att samverkan måste bygga på frihet och frivillighet att delta och utföra skötselsysslor något som är positivt. Dessvärre kan man inte säga samma sak om villkoret att samverkan inte får förknippas med någon form av bistånd från markägaren. Framför allt skulle bidrag med material som grus, flis, spångvirke till stigar och plantor kunna resultera i en mer effektiv utveckling av både samarbete och område, det var alla överens om. Till den absoluta baksidan hör att de deltagande boende belastas med egna kapitalsatsningar för driften.

Kommunens begränsade möjlighet att säga upp avtalet ger både fördelar och nackdelar för parterna. En fördel är att det ger möjlighet till kontinuitet. En nackdel är att marken "låses" över en längre tid om markägaren skulle vilja använda marken för annat. En "låsning" som däremot är positiv för de boende då de inte riskerar att lägga ut både pengar och arbetskraft på något som kan sägas upp och försvinna med kort varsel. Att boende kan säga upp avtalet under pågående avtalsperiod är positivt vid en eventuell situation där flera av de aktiva samtidigt skulle vilja backa ur. Om inte den ventilen finns skulle det kunna medföra orimliga krav på dem som "blev kvar". Skulle boende som grupp bryta samverkan ser jag inte att det skulle medföra problem för kommunen, eftersom boende egentligen bara gör åtgärder som annars inte skulle bli gjorda inom tidsbestämda ramar.

Att skötseldirektiv inte kan ges genom traditionella sköselföreskrifter är snarare en fördel än nackdel. Att överföra skriven information till realitet kan vara svårt om man har bristande kunskap i ämnet. Genom att boende istället måste informeras på annat sätt, bl.a. via praktisk handledning och förevisande i fält, gör att kunskapsutbytet blir betydligt mer pedagogiskt. Att som novis ges möjlighet att exemplifiera idéer och ställa frågor kring skötseln genom att bokstavligen peka och röra vid vegetationen upplevdes av både mig och de

boende som mycket positivt. Markägaren får i sin tur därigenom även möjlighet att skapa sig en bild av de boendes kunskapsnivå och kan därmed anpassa upplysningar och eventuella övriga informationshandlingar.

Att avtalet bara får omtala vad brukarna inte får göra skulle kunna leda till enormt omfattande avtal, där sak på sak räknas upp för att begränsa boendes utövande. Det är möjligt. Men både praktiker och litteratur säger att *viljan att ingå avtal avtar med antalet paragrafer*. Så det är förstås en fråga om övervägande. I mitt "avtal" begränsas de boende i genom 5 paragrafer med väldigt övergripande formuleringar. De får t.ex. inte utföra; andra åtgärder än vad som angetts i brukarskötselplanen; åtgärd som påverkar negativt på naturmarken eller allmänhetens tillgänglighet. Det å andra sidan är en tolkningssak. Till domare att avgöra den saken har allmänheten utsatts. Vill man ärligen skapa förutsättningar för en tätortsnära naturmark anpassad till vad allmänheten önskar av miljön så menar jag att den juridiska ansvarsfördelningen verkligen bidrar med detta.

FÖRENING SOM SAMVERKANSPART

Den diskuterade organisationsformen är framför allt lämplig för situationer där den aktuella är så stor att det krävs fler utövare för att sköta vegetationen på ett hanterbart sätt. Med stöd av min egen erfarenhet från detta fall vill jag påstå att organisationsformen är speciellt tillämpbar i områden där stora kontroverser råder mellan boende angående närmiljön, som t.ex. i detta fall angående frågan om utsikt. När boende samlas och diskuterar som grupp dämpas starka individuella åsikter för att slutligen hamna på en nivå av unison acceptans. Av den anledningen är formen också fördelaktig för skötsel av områden som i stor omfattning nyttjas av allmänheten och av många omkringboende. Genom att balansgången för att finna rätt skötsel och inriktning överlämnas att avpassas kollektivt, ökar också chansen för att nå en demokratiskt förankrad anpassning.

Genom att engagera brukarna i grupp skapas även en mötesplats där samhörighetskänslan mellan grannar kan förstärkas och utvecklas. Med många engagerade ökar chansen att få kontinuitet i samverkan eftersom samverkan inte enbart byggs upp kring några få drivande eldsjälar. Som grupp har man också lättare att anskaffa material, verktyg och finansiell support. Som grupp är man dessutom starkare och mer effektiv än som enskild, både bildligt och konkret.

Även om de positiva sidorna är många finns det även risker som man bör kalkylera med, t.ex. kan svårighet att nå konsensus inom föreningen innebära en risk för samverkans existens. I värsta fall kan även grannsämjan riskera att spolieras.

Parterna i naturmarksamverkan måste dock vara beredda på att det kan innebära svårighet att samla föreningsmedlemmarna vid den för skötselåtgärden mest lämpliga tidpunkten. Resultatet kan bli att insatserna inte sker vid den, varken för dem själva eller för vegetationen, mest fördelaktiga tidpunkten.

DELAT SKÖTSELANSVAR

Även vid samverkan mellan kommunal förvaltning och boende gäller att tillsammans är man starkare och effektivare. Tillsammans kompletterar man varandra vilket ger förutsättning för att ett stort och komplext område kan ges en hög standard.

Den inledande kommunala röjningsinsatsen för överlämnandet av en hanterbar situation är nästintill ett måste eftersom situationer för gemensam skötsel av naturmark ofta tyvärr föds på grund av just eftersatthet. Handlingen är något som bägge parter har fördel av. Insatsen är förvaltningens främsta möjlighet att påverka och skapa den rumslighet och den sammansättning av arter som de

önskar för området. Genom det föreslagna gemensamma samrådet inför denna åtgärdshandling ges även de boende en chans att utöva påtryckningar angående grövre vegetation, något som de utan samverkansavtal annars inte skulle kunna få samma gehör för. Överlämnandet av en hanterbar situation är också en handling och ett kommunalt tillmötesgående som hos de boende skapar en tro på förändring och tillit till kommunen.

En delad skötsel innebär möjlighet till löpande insikt i och förståelse för varandras förehavanden och förutsättningar. En nära och naturlig dialog som följer med ett parallellt utövande ger också flera fördelar. Parterna vet vem man ska vända sig till i olika frågor och på sikt byggs ett betydande nätverk upp kring allt som rör området. Ett nära samarbete och öppen dialog gör också att eventuella oönskade tendenser, t.ex. felaktig vegetationshantering eller privatisering, kan förhindras i ett tidigt skeende utan att dialogen behöver försämrats. Det delade ansvaret och dialogen medför ett naturligt utbyte av kunskaper och information.

Ur markägarperspektiv innebär samverkansdialogen flera fördelar. Det innebär självklart minskade klagomål, främst från de boende inom området. Det ger även markägaren möjlighet att hänvisa till föreningen vid inkomna klagomål eller övriga förfrågningar angående området från allmänheten. Men den största fördelen är att synpunkter angående den kommunala delen av skötseln grundas på vad en bred folklig massa anser och accepterar. Den informationen ger kunskap som kan appliceras på andra platser och mynna ut i att skötselinsatser effektiviseras. En koncentration på rätt typ av åtgärd kan på sikt leda till en resursbesparing, både i tid och kostnader. En effektivisering som också bör leda till minskade klagomål i allmänhet.

Att arrangera boendes delaktighet i både individuella och gemensamma insatser, samt dela in ytan i prioriteringszoner, ger positiv effekt i form av att det ger frihet till de boende, medlemmarna behöver inte känna pressen att alla ska vara lika aktiva jämt. Gemensamma arbetsdagar är definitivt även fördelaktigt för områden av stor areal där helheten inte får gå förlorad och en jämgod skötsel med hög kvalitetsstandard önskas uppnås. Endast enskilda individers insatser skulle troligtvis inte borge för samma helhetstänkande.

FÖRESLAGEN FORM MOT TRADITIONELL SAMVERKAN

Under min litteratursökning och vid kontakter med praktiserande tjänstemän slogs jag av att samverkan som begrepp tycktes användas synonymt för allt som har med BM att göra. Begreppet används således även i samband med skötselutövande, men utan tydlig koppling till samverkan i betydelsen samarbete och gemensamt uppträdande. Snarare handlar det om överlåtelse av förvaltning, dvs. brukare ges tillstånd att sköta ett område utan något gemensamt strukturerat samarbete med markägaren.

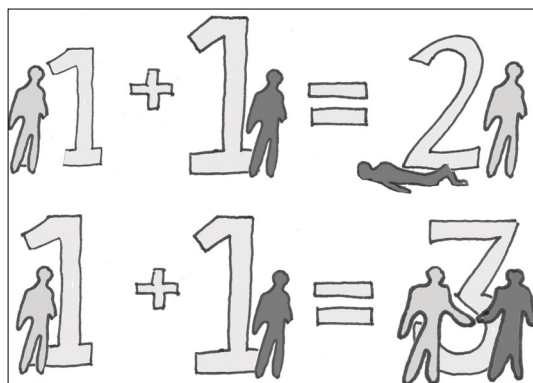
Jag vet inte om det går, eller heller är rätt, att jämföra dessa två sätt att arbeta med brukare, där den kommunala insatsen i ena fallet är nedlagd medan den i det andra fallet fortfarande utövas, om än avtagande. Men jag menar att det, vid en situation, då eventuell avveckling diskuteras, kan vara idé att överväga om gemensamt utövande av skötsel istället kan vara ett alternativ. För det kan leda till t.ex. fördelar som de som nyss diskuterats och andra vinningar.

Samarbete behöver inte nödvändigtvis innebära att aktivitet utförs sida vid sida vid ett och samma tillfälle, utan det kan vara uppdelat enligt överenskommelse att: du gör det och jag gör det. Rent generellt är målet med samarbete att vinna något. Därför är samarbete ofta också förenat med tillägg som; *om du gör du det så hjälper jag dig med det*, eller; *ska jag göra det så får du hjälpa mig*. Tillmötesgående och motkrav i en och samma situation, tjänst och gentjänst.

Så var fallet i min fallstudie och det är just tillmötesgåendet av dessa tillägg som främst skiljer min förslagna samverkansform mot den traditionellt förekommande.

Vinsten som brukarna har i en "överlåtande samverkan" är att de får snyggt omkring sig, men de får utföra allt arbete själva. Med den föreslagna skötselformen utför kommunen i gengäld också uppgifter som brukarna länge efterfrågat.

Frankt påstår jag att den överlåtande formen tyvärr, som också den holländska studien för fram, snudd på handlar om utnyttjande där kommunen vinner mycket med endast liten egen insats. I min form är båda parter vinnare. Visserligen satsar kommunen mer, men får också mer tillbaka, se figur 8.

Figur 8: Ett ömsesidigt samarbete, där bägge parter är utövare av likvärdig insats, kan nå betydande resultat, långt över den fördubblade fysiska insats som investerats. Ett samarbete utan likvärdig insats leder visserligen också till oftast vinning, men inte i samma storleksordning. Det blir ett mer ostabilt och skevt samarbete där den som satsar lite vinner mycket, eventuellt på den andres bekostnad. Det kan gå så illa att den som drar det största lasset känner sig utnyttjad.

Den största fördelen gentemot överlåtande traditionell form är att en samverkansform med delat skötselansvar ger större förutsättning för förbättrade relationer och dialog.

Dessa förutsättningar för förbättrade relationer och dialog har sin bakgrund i att samverkansform med delat skötselansvar ger:

- ❖ en närmare, ömsesidigare och mer naturligt frekvent kontaktflöde (dialog)
- ❖ insikt i och förståelse för varandras förhållanden och förutsättningar
- ❖ ett dubbelriktat utbyte av information (kunskap och erfarenheter)
- ❖ gynnande positiva attityder (betroddhet och förtroende)
- ❖ ömsesidigt givande och tagande (minimerad risk för känsla av utnyttjande)
- ❖ känsla av delaktighet och möjlighet till påverkan

..... vilket också skapar goda förutsättningar för kontinuitet.

Men man måste vara medveten att denna vinst ställer stora krav på kommunikation, engagemang hos tjänstemannen, också betydligt större avsättning av tid. Något som kan upplevas som en nackdel då redan den traditionella formen anses belasta tjänstemannens arbetsbörda. Att använda samverkansformen med delat skötselutövande som strategi kan därför innebära behov av förändrade rutiner och organisering.

SAMVERKANDE SKÖTSEL SOM STRATEGI

Litteraturen visar att myndighetens beredskap och administrativa uppbyggnad är viktig förutsättning för samverkan, detta har dock inte undersökts i denna studie. Förvaltarna i fallstudien var intresserade att använda samverkande skötsel som strategi för sin förvaltning av de tätortsnära markerna. Med anledning av detta förs en mycket övergripande diskussion kring hur den samverkansform som föreslagits relaterar till de verktyg som i litteraturen beskrivs som viktiga för en strategisk skötelsamverkan.

Genom att studera de förändringar som krävts i Holland och begrunda deras erfarenhet av kontrakterad samverkan tycker jag mig se att det kan behövas utveckling och anpassningar på myndighetsplanet om samverkande skötsel ska fungera som en framtida strategi. Det gäller i huvudsak för den här föreslagna formen, men även för existerande "överlåtande" former med brukare aktiva i skötsel. Förändringar och anpassningar berör framförallt finansiering men också attitydförändringar, både för att få en positiv inställning till samverkan som strategi och för att skapa en utbredd positiv tilltro till medborgare som samverkanspart. Även kommunikationen genom kontakter och informationsspridning måste underlättas. Dessa faktorer är alla viktiga verktyg för en framgångsrik samverkansstrategi. Att vifta med ett avtal räcker inte.

SAMVERKANSFORMENS INNEBÖRD FÖR VERKTYGET FINANSIERING

Att driva skötsel av offentliga marker genom oavlönat medborgararbete, där dessa medverkar med egna redskap och egna ekonomiska insatser, är bevisligen en strategi som fungerar om man ser till boendes acceptans i denna aktuella studie.

Men det delade juridiska ansvarets tvärstopp för kommunal support, i form av finansiella medel och tillhandahållande av material och redskap, går stick i stäv mot det som uttrycks om att finansiella bistånd är nödvändigt för att BM ska fungera som samhällsstrategi. Att kommunen inte kan bistå finansiellt och materiellt är därför den föreslagna formens absoluta baksida och svaghet.

Om föreslagen samverkansform ska fungera som långsiktig skötselstrategi måste politiker göras informerade och införstådda i de ekonomiska konsekvenser det medför deltagande brukare i form av utgifter för redskap, material och försäkringspremier.

Vill samhället nå de sociala vinster som ofta framhålls i samband med BM måste samhället också understödja denna aktivitet genom möjlighet till olika finansieringsformer. För även om närboende, som min och andra studier visar, är villiga att skjuta till pengar för att uppnå en högre skötselnivå i närmiljön räcker inte dessa summor.

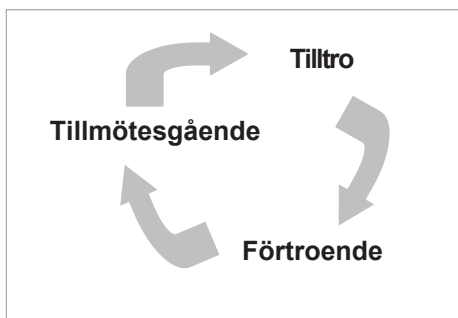
....INNEBÖRD FÖR VERKTYGET ATTITYD OCH TILLTRO

Enligt mitt tycke är tilltro den viktigaste beståndsdel i en samverkan, speciellt i ett samarbete som är uppbyggt kring gemensamt utövande. Det gäller både markägarens tillit till, och erkännande av, vardagsaktören som utförare av skötsel. Det gäller även boendes tillit och förtroende till myndigheten. Kravet på tilltro till varandra kan inte skrivas in som paragrafer i avtal, dessa känslor måste uppstå spontant och ömsesidigt, se figur 7.

Min erfarenhet från arbetet är att det fanns förutfattade meningar angående samverkan, hos bägge parter, men att det under arbetets gång växte fram en gemensam tillförsikt och en positiv tro, både till varandra och för denna typ av strategi. Att detta är avhängigt just formen låter jag vara osagt. Men bestämt påverkar den nära dialogen och det nära samarbetet, både mellan boende och förvaltare och mellan boende sinsemellan, att spridning av tillförsikt gynnas.

Genom tillmötesgående, diskussion, information och givande och tagande kan stora förändringar och förändrade attityder nås. Men från tillförsikt i en fallstudie och till en utvecklad strategi för skötselsamverkan är steget långt. För att skötselsamverkan ska fungera som strategi måste hela samhällsapparaten vara positivt inställd till, och förberedd för, denna form, allt från politiker till medborgare.

Detta är bl.a. en anledning till varför det är så viktigt att goda referenser och framgångsrika erfarenheter kring BM i skötselsamverkan sprids.

Figur 9: Attityd cykel. Litar de inblandade på varandra föder det ett förtroende och förståelse för varandras situationer, vilket i sin tur ökar viljan att tillmötesgå den andre. Smörjoljan för hjulet utgörs utav kommunikation. Fattas smörjolja eller någon av dessa tre ekrar blir samarbetet extremt trögrullat och skevt. Oavsett vart man går in i hjulet gäller detta förhållande. Cykeln kan även exemplifieras genom tillsats av politiker. Får politiker förtroende för formen, ökar chansen till ekonomiskt tillmötesgående vilket i sin tur skapar tilltro hos medborgarna. Får hjulet riktigt fäste kan det innebära betydande resurser för de tätortsnära naturmarkerna.

....INNEBÖRD FÖR VERKTYGET KOMMUNIKATION

Kommunikationsflödet är en faktor som kan regleras via avtalet, men det i sig är ingen garanti för att kommunikationen är lyckad.

Kommunikation hänger mycket på att tjänstemannen går att nå och att det finns tid för kontakt, vilket praktikerna medger är ett problem i dagens situation. Särskilt tjänstemän ansvariga för grönstruktur verkar i stor omfattning ha sin arbetsplats förlagd utanför kontoret, det är åtminstone min erfarenhet efter att flertalet gånger förgäves sökt "mina förvaltare".

Precis som litteratur och praktiker säger är skapandet och bevarandet av förtroendeingivande dialog centralt.

Ett tydligt bevis på den kommunala kontaktpersonens nyckelroll då det gäller att upprätthålla kommunikation, tillgänglighet och förtroende blev tyvärr synligt under mitt arbete. En av "mina förvaltare" försvann, utan att informera mig eller de boende, vilket direkt medförde att arbetet kring samverkan stannade av och förtroendet för samarbetet dalade.¹³⁸

Ska denna form av samverkan, uppbyggd kring frekvent kontakt, användas som strategi är det mycket viktigt att resurser (tid) för dessa åtaganden också avsätts och prioriteras.

....INNEBÖRD FÖR VERKTYGET INFORMATION

Samverkan mellan aktörer handlar om att gemensamt lära, fatta beslut och handla, något som i sig är starkt förknippat med kommunikation men också med tillgänglig information. I samband med samverkande skötsel är informationsutbyte mellan parterna viktigt och måste förekomma i olika utföranden och i olika situationer. Därför måste både information sammanställas och enkla men kraftfulla kanaler för spridning upparbetas.

....INNEBÖRD FÖR VERKTYGET AVTAL

Att praktiskt organisera en samverkan utan avtal verkar vara en omöjlighet. Mina respondenter för fram samma bild av avtalets betydelse och funktion som den som framhålls av litteratur och praktiker, avtal är en nödvändighet.

Hollands erfarenhet av att strategiskt arbeta med brukarmedverkan är att avtalens utveckling från starkt föreskrivande till friare formuleringar, och myndighetens rollomvandling från kontrollör till informatör, har gett ett ökat intresse och ökat förtroende för brukarskötsel. Ska man luta sig mot detta så är det faktiskt följden av det delade juridiska ansvaret som medför att den förslagna formens avtal kan anses som ett lämpligt samverkansstrategiskt verktyg. Det juridiska ansvaret för ju med sig att kommunens roll begränsas

¹³⁸ Förvaltarens vikarie kontaktade mig och frågade vad som var i görningen då han fått flera samtal från förväntansfulla boende om en samverkande skötsel i Egna hem.

till just en rådgivande och handledande funktion, och att boende, utan strama regleringar, ges frihet att utföra skötsel efter egna önskemål.

SAMVERKANSFORMEN SOM VERKTYG

Under förutsättning att man kan lösa de finansiella bekymmer som följer med samarbetsformen, och upparbeta en funktionell beredskap kring de övriga verktyg som nyss diskuterats, tror jag att formen mycket väl kan vara en fungerande strategi för förvaltning av tätortsnära naturmark.

Lämpar sig den föreslagna samarbetsformen för realisering på all tätortsnära naturmark?

Jag skulle svara JA på den frågan, under förutsättning att marken inte står under reservation för speciell ekologisk naturhänsyn eller andra speciella värden av sådan dignitet att inte ens omformuleringar i avtalet skulle tillåta ett brukardeltagande. Den är speciellt lämpad då BM önskas för större ytor, i storleksordningen 1-3 ha.

En förutsättning är dock att det finns ett intresse hos närboende att delta. Därför reserverar jag mig något i denna fråga, i anseende på att det beror på vilken typ av boendeform som finns i anslutning till naturmarken.

Det faktum att min studie utspelade sig i ett villaområde med god social status, kan ha medverkat till det stora intresset att delta, både med finansiella bidrag och med omfattande arbetsinsatser.

POTENTIELLA SIDOEFFEKTER TILL GAGN FÖR TÄTORTSNÄRA MARK

Jag kan också se fördelaktiga bieffekter av samverkan som direkt skulle kunna tillskrivas positiv utveckling av tätortsnära marker, både vid sidan om och genom planerad planläggning. Förhoppningsvis resulterar den pågående planläggningen av tätortsnära marker i ett synliggörande av dessa markernas värde, och därigenom även tilldelning av ökade och direktstyrda finansiella medel som följd. Indirekt kan, precis som litteraturen säger, även samverkan medverka detta genom att engagerade medborgare också sporrar politikerns vilja att tillskjuta medel.

Dessutom kan, om samverkan integreras och ges ett hänsynstagande i denna planering, en samverkansplan med boende utgöra ett instrument som gagnar den tätortsnära marken på flera sätt, t.ex. vid exploatering. Om svenska myndigheter, precis som den holländska, skulle bli försiktiga med att exploatera kontrakterade mark skulle det säkra att tätorters medborgare gavs närhet till ytor speglades naturmark och inte bara till ytor av parkkaraktär eller annan "överbliven" grönstruktur. Samtidigt skulle mycket kunskap, vid planering av utveckling av dessa marker, kunna uthämtas från den källa som engagerade, kunniga brukare utgör. Jag är också övertygad om att skötselsamverkan som planinstrument skulle innebära att vi fick, inte bara en förhöjd kvalitet, utan också se fler variationsuttryck i de tätortsnära markerna.

Ur ett samhälleligt perspektiv ser jag dessutom att samverkan i naturmarkssammanhang kan ha en stor positiv påverkan när det gäller introduktion av natur för medborgare med annat ursprung än svenskt. Att fysisk delta i aktiviteter som skötsel bör verkligen främja lusten att upptäcka och uppleva naturen, på ett annat sätt än som snårig, tät och farlig mörk massa.

FÖRSLAG PÅ ÅTGÄRDER FÖR UNDERLÄTTANDE AV BRUKARMEDVERKAN I SKÖTSELSAMMANHANG

Gäller för, och kan tillämpas i, alla former av brukarmedverkan i samband med skötsel av naturmark.

HANTERING FINANSIELLA MEDEL

För att öka medborgares motivation att delta, är finansieringsstöd till försäkringspremier definitivt en faktor som initialt bör prioriteras eftersom jag tror att fler förvaltare i framtiden kommer att säga; ja du får sköta mark, men under eget ansvar.

Föreningsbidrag nämns av "mina" förvaltare som en möjlig utväg att hjälpa de boende med kostnader betingade av samverkan. Det är en finansiell kanal, men jag menar att man ska gå steget längre och göra som i Holland, och som i några av förvaltningarna i Sverige, öronmärka pengar för boendemedverkan. Ett förslag är att dessa öronmärka pengar placeras i en speciell börs, en fond eller dylikt, ur vilka samtliga brukare eller brukarföreningar får ansöka om medel för i första hand inköp av drivmedel, redskap och täckande av försäkringspremier. Räcker pengarna kan även övrigt material ligga som grund för ansökan.

Kanske bör vi även överväga att, som Naturskyddsföreningen i Stockholm föreslår, omprioritera den finansiella fördelningen av medel för förvaltning av grönstruktur. De tätortsnära markerna är viktiga miljöer för boendes vardagsrekreation och om skötseln av dessa miljöer också utförs av närboende bör det ge ytterligare tyngd för ett övervägande av omdirigering menar jag. "Mina förvaltare" såg det som möjligt att i förlängningen omfördela finansiella medel inom förvaltningen för att prioritera kommunala skötselinsatser till områden med kontrakterad samverkan, dels för att gynna effektiviseringens kontinuitet och dels för att locka till aktivt deltagande.

KOMMUNIKATION OCH KONTAKT

I de fall där samverkan med boende är/blir en kommunal skötselstrategi kan det t.o.m. vara nödvändigt att överväga inrättandet av en speciell samordnande tjänst eftersom tid för kontakter och kommunikation är av så stor dignitet.

Tjänstens huvuduppgift är att fungera som en sambandscentral och praktiskt vara den som alltid (dagtid) är tillgänglig för brukarna. Kontaktpersonen ska också hålla i rådgivning och informationsförmedling, sköta administration av regleringshandlingar och fungerar som koordinator av kontakter mellan olika deltagare/grupper och mellan kommunala avdelningar. I tjänsten skulle även ingå att hjälpa de boende med ansökan till förvaltningsfonden. En jobbannons skulle kanske söka en miljökommunikatör med god kännedom i både naturvård och social beteendevetenskap.

SPRIDNING AV INFORMATION

Information i samband med skötselutövande bör kunna standardiseras och innehålla en enklare skrifthandling om vegetationen och tips om dess skötsel. Skriften bör kunna appliceras på alla fall av samverkande skötsel, kanske t.o.m. vara en nationellt täckande skrift. Det kan vara en fördel om informationshandlingen begränsas till att endast omfatta upplysningar om skötselutförande för sådana vegetationstyper som kräver speciell hantering, t.ex. skötsel av en äng, eller råd angående enklare beskärning. Övrig hantering av vegetation och redskap bör överlåtas till de boende att hantera efter deras tycke, smak och förutsättningar. Jag menar att om boende inbjuds att delta i skötseln under förevändning att de därigenom har möjlighet att påverka sin närmiljö efter eget önskemål, så ska de också få det.

Att en gång per år anordna en samling, av alla brukare med samboskötslorättsavtal, till en gemensam träff kan vara en praktisk variant.¹³⁹ Då kan parterna diskutera eventuella förändringar angående samverkansavtalen och brukarna utbyta erfarenheter sinsemellan.

Även en kommunal hemsida för brukarmedverkan kan vara ett utmärkt sätt att enkelt sprida information. Hemsidan bör rymma råd & rön angående skötsel, men även kompletteras med ett chatrum, ett forum där brukare kan utbyta erfarenheter sinsemellan eller föra en offentlig dialog med ovan diskuterad kontaktperson eller brukarsamordnare. Kombinerat med delgivandet av praktiska erfarenheter finns även andra källor som lämpar sig för presentation på en webbplats, t.ex. kan forskningstexter länkas jämte andra mer allmänna litteraturtips. All information måste dock presenteras med ett språk anpassat till folket.

Jag kan också se att dessa sidor länkar till en nationell "brukarhemsida," rymmande BM inom många olika sektorer. Det kan hjälpa till att sprida efterfrågade erfarenheter och metoder etc., speciellt över sektorgränser och myndigheter sinsemellan. En samverkansform som inte funkar på en plats, kan fungera oklanderligt på en annan plats, oberoende av annorlunda eller liknande förutsättningar. Jag är övertygad om att det finns massor av beprövade situationer och erfarenheter att snegla på, låna uppslag av, men de måste tydliggöras. Samverkan handlar om utbyte av lärande, inte bara ett ömsesidigt lärande mellan brukare och myndighet, utan även emellan myndigheter.

AVTAL

Såväl bland våra svenska praktiker som i Holland förekommer det ett stort antal, olik utformade, kontrakt. Vill man strategiskt arbeta med samverkan ser jag det som lämpligt att initialt utarbeta en konsekvent men enkel norm för samverkans grundstenar, dvs. både regleringsutformning och uppbyggnad av samverkan. En princip som är tillämpningsbar oberoende av skilda samverkanssituationer. Är grundstommen standardiserad minskar man inte bara risken för administrativ förvirring och ökad arbetsbörda utan även onödiga klagomål och avundsjuka från olika aktiva boende. Alla medborgare deltar då under samma premisser. Om flera samverkansavtal är i bruk kan en variant vara att samtliga tecknas att gälla för samma tidsperiod. Nackdelen med förfarandet är att det kan innebära en periodisk topp i arbetsbelastning.

ORGANISERING AV BOENDES SKÖTSELUTÖVANDE

Detta är generella tips för att ge struktur till boendes utövande. För realisering i en situation med juridiskt delat ansvar delges och förklaras tipsen för deltagande boende inför framtagning av brukarskötselplan.

Om boendes deltagande är tänkt att byggas kring både individuella och gemensamma insatser kan det vara idé att dela in boendes utövande av skötsel i en prioriteringshierarki. Speciellt för att inte åtagandena ska upplevas som övermäktiga för de som valt att bara delta vid gemensamma arbetstillfällen. Högt prioriterade ytor innebär gemensam åtgärd varje år, lägre prioriterade ytor gemensam insats kanske vart annat, vart tredje år eller mer obestämt i tid löpande osv.

Därutöver kan de som är villiga att utföra mer frekventa insatser inrikta sig på att utföra åtgärder i de lägre prioriterade ytorna. Vilket i sin tur medför att den gemensamma insatsen inte nödvändigtvis måste innebära en ökad arbetsbelastning under vissa år.

¹³⁹ Samtal med Stadsträdgårdsmästare Kenneth Kempendahl, Maria Gamla stans stadsdelsnämnd, 2005-01-14

Stadsdelsnämnden i Maria Gamla stan anordnar varje år en gemensam träff för sina medborgare med brukaravtal. En företeelse som är uppskattad både bland brukar och tjänstemän.

För att underlätta boendes orientering och förståelse för var åtgärder ska ske är det lämpligt prioriteringsytorna relaterar till befintliga stigsystem och andra välkända, lättlästa element i området. För att underlätta dialogen mellan parterna eller mellan föreningens medlemmar kan ytorna också namnges.

Prioriteringsindelningarna bör grundas på vad för typ av vegetation som berörs och beroende på hur omfattande och intensiv skötsel som krävs för att uppnå den standard som önskas. Prioriteringen bör också anpassas avståndet till fastigheterna, detta för att uppnå högsta möjliga standard i den absoluta närmiljön.

LITE OM MITT ARBETSSÄTT UNDER EXAMENSARBETET

INSAMLANDE OCH TOLKNING AV MATERIALET

Jag valde semikvalitativa intervjuer för att få en så mångfacetterad bild som möjligt. Diskussionerna, framför allt med de boende, blev ofta långa. Trots detta tyckte de boende själva att intervjumetoden att uppsöka dem en och en i hemmet, var rätt förfarande.

Flera boende medgav också att både hembesöket och den utlovade anonymiteten var avgörande för att de vågade framföra åsikter om boendes och kommunala förehavanden, åsikter som de aldrig skulle våga dryfta på ett offentligt möte. Hembesöket bidrog också till att komplexa synpunkter och förhållanden kunde delges.

Att ge en rättvisande bild av vad som framkom under intervjuerna anser jag var bland det svåraste under arbetet. Jag var rädd för att inte behandla materialet rättmätigt då jag inte anser mig speciellt driven i analysering av intervjumaterial. Generellt, och speciellt vid första anblick, uppfattade jag åsikterna som väldigt enhetliga. En anledning till detta var att åsikterna inte var speciellt påtagliga eller starka. Men även i detta avseende kan kommunikationen ha varit avgörande. Med kännedom om att t.o.m. professioner med samma inriktning kan ha svårt att förstå varandra är det inte förvånansvärt att språkförbistring framträder mellan oprofessionella och professionella. Det som jag frågat efter, och som varit glasklart för mig, har inte varit lika klart för de boende eller vice versa.

Under mitt arbete med analysen av intervjumaterialet kände jag att jag kanske ändå valt fel teknik. "Mina boende" pratade lättvindigt på om allt och inget, vilket gjorde att materialet upplevdes omfattande, men inte djupt, snarare "fladdrigt". Hade ett frågeformulär varit en bättre lösning? Ett standardiserat enkätformulär hade absolut förenklat analysen, men jag är inte säker på att jag skulle ha fått fram det jag nu fick genom intervjuerna. Och definitivt inte det jag kunde "läsa in mellan raderna". Jag hade heller inte fått så mycket bakgrundsfakta och platskännedom som jag nu fick med på köpet.

Summa summarum : Genom intervjuerna fick jag ett material som gör att jag nu känner att jag som "professionell" givit ett förslag, baserat på god kännedom om platsen och dess förutsättningar.

PROBLEMET ATT AVGRÄNSA

Med facit i hand blev detta examensarbete nästintill en för övermäktig uppgift för en landskapsarkitektstudent. Det hade varit bättre om jag letat upp, och gjort arbetet med, t.ex. en juridikstudent och en beteendevetarstudent.

Jag har förvirrad deltagit i situationer som jag i sanningens namn varit relativt oförberedd inför. Hur startas och uppföljs en process med brukarmedverkan? Hur behandlas ett intervjuunderlag? Hur utformas handlingar som är juridiskt hållbara? Hur diskuteras ett medborgerligt engagemang utan kunskap och insikt i myndighetsstrukturer och förutsättningar i den

samhälleliga politiska världen? Jag har otvivelaktigt lärt mig massor under denna tid.

Avsiktligt ville jag delge fördjupade detaljer kring samverkan och då blev det så här, allt blev lika viktigt. Mina tre olika "uppdragsgivare", kommunen, de boende och universitet, alla med önskemål om resultathandlingar av olika detaljeringsgrad och nivå, har också bidragit till min förvirring. Försvar? Javisst, men likväl fakta!¹⁴⁰

Jag blev också offer för svårigheten att begränsa mig i ett engagerande ämne. Samverkan och brukarmedverkan är komplexa och vida begrepp med många olika innebörder och användningsområden. Brukarmedverkan i naturmarkssammanhang skulle därför kunna studeras ur många olika perspektiv. Fokus skulle kunna läggas på processen och olika metoder att väcka intresse för ett deltagande. Fokus skulle också kunna läggas på brukarnas syn och önskemål angående vegetationsutformning och uppbyggnad i boendenära miljöer. En annan inriktning skulle kunna vara att studera brukarnas kunskap och beredskap för detta deltagande.

Förutsättningar är likaså ett diffust begrepp. Förutsättningar kan vara allt från myndighetens beredskap för denna typ av skötselstrategi till parternas krav på varandra och på samverkansformens uppbyggnad. Att specifikt avgränsa en vinkel när det gäller förutsättningar för brukarmedverkan var svårt då allt blev väldigt sammanvävt. Jag har väl gjort lite av varje, kanske tyvärr.

Ändå var jag fast besluten att diskutera brukarmedverkan utifrån administrativ uppbyggnad, för mig var det formen som var viktig. Vad var de boende villiga att delta i för sysslor, i vilken omfattning och under vilka premisser? Vad ville kommunen? Det ville jag jämföra med andra fall. Jag letade och letade, blev mer och mer fokuserad, frustrerad och tunnelseende, men hittade inte det jag sökte.

Nu finns det i varje fall en nertecknad källa med ovanstående material.

FÖRSLAG TILL VIDARE FORSKNING

Min svårighet att hitta litterära källor med detaljerad information angående hur och under vilka förhållanden brukare konkret kan och vill delta i olika skötselutövanden gör att jag, precis som andra, efterfrågar mer forskning kring dessa frågor.

Myndighetens beredskap är en viktig förutsättning för samverkan. En inventering av myndigheters beredskap för samverkan angående kunskap, attityd, administration är viktiga faktorer som bör studeras ytterligare i ett samhälle som mer och mer utvecklas åt ett större individansvar. Vilken passande myndighetsstruktur finns tillgänglig för denna strategi, vad brister eller saknas?

Vad skulle den genomgånga situationen ha gett för resultat i en hyresrättsmiljö? Skulle samma saker ha betonats, skulle intresset ha varit lika stort? Jag vidarebefordrar dessa frågor för framtida utredning.

I min studie deltog inga representanter från allmänheten. Men med facit i handen hade det varit intressant att höra deras åsikt angående dagens uttryck. Skulle de ha upplevt delar av fallstudieområdet som privat med ett trädgårdsuttryck? Är det så att allmänheten upplever att mark som sköts av medborgare resulterar i ett "felaktigt uttryck"? Upplever allmänheten brukarskött mark som privatiserad och därmed utestängd för passage eller annat

¹⁴⁰Resumerande tankar Mari Nilsson, eventuellt blivande landskapsarkitekt, 2005-10-13

nyttjande? Eller är det bara helt enkelt något som vi professionella oroar oss för?

Det är min uppfattning att det finns många intressenter kring den tätortsnära marken och att det utkämpas en ganska tyst och fördold kamp om dessa marker. Vilken profession äger rätten till de tätortsnära markerna, landskapsarkitekten eller skogsutbildade? Ingen? Båda? Eller kanske miljö- eller beteendevetarna? Eller alla tillsammans? Jag kan tänka mig en utredning och ett förslag hur dessa professioner, alla med viktiga specialistkunskaper, kan samarbeta för att ömsesidigt gagna denna mark och de som brukar den, oavsett om brukaren är medborgare, djur eller växtlighet?

Det teoretiska samverkansförslag som jag har presenterat har säkert många barnsjukdomar. Någon får därför gärna utröna hur skötselsamverkan på Egna hem gick, och om det blev något av, vilka förändringar och anpassningar som krävts.

STUDIENS FRÅGESTÄLLNINGAR

Slutligen vill jag kortfattat kommentera de frågor jag inledningsvis ställde och som jag genom studien ämnade finna svar på. Den första frågan gällde om boende och kommunal förvaltning hade en ömsesidig uppfattning om vad samverkan och skötsel skulle uppnå, eller om åsikterna gick isär? Som jag bedömer det fanns aldrig några starka motsättningar i synen på vad samverkan skulle resultera i, men det fanns smärre skillnader i uppfattning hur man skulle nå dit.

Förvisso börjar sällan en samverkanssituation med att parterna innehar en ömsesidig uppfattning angående mål, handlingsförfarande etc., det växer fram, och det ska växa fram. Olika perspektiv och värderingar föder ett lärande. Skillnader och meningsskiljaktigheter, som träder fram under diskussioner inför samverkan, utgör spörsmål som man gemensamt måste finna en lösning på för att samverkanssituationen ska bli riktigt lyckosam. Men samverkan står inte och faller med skiljaktigheterna. Likheter i uppfattningar är det som utgör möjligheterna och bildar de fundamentala grundstenarna i samverkansstrukturen.

Den andra frågan gällde vilka krav som parterna ställde på varandra och på samverkan? Inte heller i detta fall ställdes, som jag bedömer, krav som var förvånansvärda eller orimliga. Boendes krav hade i många fall sitt ursprung i ett hopp om att försäkra och skapa trygghet för den egna insatsen. Kommunens krav bottnade ofta i ett försök att förhindra oönskväma följder av samverkan.

Svaret på frågan om i vilken omfattning boende skulle vara intresserade och beredda att delta, förvånade mig. Så länge delaktigheten byggde på frihet, och så länge som det inte förelåg någon risk att bli en kommunal skötselgubbe med underställda direktiv, var intresset stort att efter tid och förmåga delta i ett bevarande samarbete, bara man fick lära sig hur. Sysslornas art spelade mindre roll. Det faktum att studien även lockade till sig omkringboende tyder på att intresset att delta och omsorgen för närmiljön kanske är större än vad vi tror.

Kan det juridiska ansvaret fördelas mellan parterna?

Svaret är bevisligen ja, men det för också med sig faktorer som gör att samarbetet inte kan utvecklas så optimalt som det borde. Framförallt är det omöjligheten att bistå med material, redskap och finansiella medel som utgör en negativ begränsning.

Den sista frågan gällde hur man utformar en samverkan som ömsesidigt gagnar såväl ingående parter som område i fråga. Att ge ett generellt gällande svar är omöjligt. Men om parterna lyssnar på och diskuterar med varandra samt grundligt utreder förutsättningarna tillsammans når man långt. Fysiska

faktorer som att ha en definierad plats, tillgång till stödresurser och parter med en positiv attityd till samverkan är förvisso viktiga förutsättningar men ingalunda de enda pusselbitarna för en effektiv och lyckosam samverkan. De viktigaste faktorerna är av mer social karaktär och utgörs av kompetenser att kunna kommunicera och våga tilltro varandra.

SLUTSATS

Att organisera och dra upp strukturer för hur en samverkan konkret ska utformas är inte speciellt svårt. Inte heller att finna intressenter och engagera dem. Det svåra ligger i att hantera de verktyg som krävs för att leda samverkan till framgång och kontinuitet. I detta avseende vilar ett stort ansvar på myndighetens och samhällets axlar.

Kritiker kommer säkert att säga; *ja det låter bra men kommer aldrig att funka*. Det kanske är sant, men hur vet man om man aldrig provar? Och hur kan man förändra om man aldrig vågar?

Har jag glömt att säga att attityd, kommunikation och tilltro är betydande och avgörande faktorer vid brukarmedverkan?

För att skapa en positiv samhällelig attityd till samverkan som samhällsstrategi, är det möjligt att samhället måste drabbas av vad som kan liknas vid en förkylning. Någon måste börja utveckla tro och nyfikenhet på rutiner utanför normer, etc. Genom nära dialog smittar denne sin omgivning med dessatankar. Den nämnda, nyss smittade, omgivningen sprider i sin tur smittan vidare osv. När "förkylningen" slutligen, i syfte att stävja oro, lyfts fram och offentligt utreds via nyhetsmedier och på politiska nivåer kommer rädslan, att smittas via närkontakt och samröre med andra människor, sakta att avdramatiseras.

I min studie framkommer det att boende visst är intresserade av att delta i skötselåtgärder. Det enda egentliga kravet de ställer är att; *ska vi ställa upp så ska också kommunen ställa upp*. Den största delen av moroten för boendedeltagande är att kommunen tidsreglerat återkommer för utövande av skötsel. Morotens resterande del utgörs av att de själva ges laglig rätt att utöva skötsel för utformning av sin närmiljö.

Studien visar också att boende är mycket måna om sin nära naturmark och ser inte deltagandet som en chans att utestänga allmänheten, förändra eller privatisera marken.

Att inleda ett samarbete ansågs även tillföra förbättrade relationer kring och i deras närmiljö, denna relationsförbättring utgjorde i sig en stor del av den kommunala samverkansmoroten.

Med insikt om vilka förutsättningar som krävs för att förskjuta det juridiska ansvaret till de boende själva vill jag dock sätta upp ett varnande finger.

Det gäller de redan existerande brukaravtal där kommuner försökt att, och tror sig, friskriva sig ansvaret genom preciserande ansvarsformuleringar. Om kommunen bistår med redskap eller material, eller ger direktiv om vad som ska utföras, eller om boende underställs kontrolluppföljningar, så innebär det att kommunen alltså har skadeståndsansvaret för brukarnas utövande.

SLUT ORD

I de fall kommunikationen fungerar, och tilliten infinner sig, finns goda förutsättningar för att den samverkande skötseln av området når en kvalitet och en finish som annars inte skulle vara möjlig att uppnå. Denna samverkan leder då till en miljö som gagnar inte bara utövarna själva, utan även närboende och allmänhet.

Om medborgare i skötselaktiviteter är lösningen för igenväxande tätortsnära marker varken vill eller kan jag svara på. Det har inte heller varit mitt syfte. Mitt examensarbete ger endast ett förslag på hur medborgare kan delta i skötsel av dessa marker. Om den aktiviteten är rätt eller fel, eller om myndighetsstrukturen är förberedd denna strategi, kan bara de inblandade från fall till fall besvara.

Men jag är övertygad om att det gemensamma delade skötselutövandet, som jag kallar äkta samverkan, kommer att vara en avgörande faktor om långsiktighet och kontinuitet ska nås i en framtida skötselsamverkan.

--The optimism of the action is better than the pessimism of the thought--¹⁴¹.

¹⁴¹ Anon 1999a. Citat från okänd

TIPS TILL DIG SOM VILL ARBETA MED SAMVERKANDE SKÖTSEL I UTEMILJÖ

Det finns säkert lika många åsikter om vad brukarmedverkan innebär som det finns aktörer. Var och en tycks ha sin egen uppfattning om dess innebörd, det kan vara ett begrepp, en metod, teknik eller process, eller alltihop samtidigt. Detta är enkla tips baserade på mitt sätt att se på fenomenet brukarmedverkan i skötsel.

Brukarmedverkan kräver resurser, förankring och beredskap.

Brukarmedverkan är också ett roligt stimulerande arbete, men förbered dig på att det skapar förväntningar, tar tid och kräver stort engagemang av dig själv. Ställ dig därför frågan:

- ❖ är du beredd? Har du...
 - intresse och rätt attityd¹⁴² för ett uppriktigt engagemang
 - tillräcklig kunskap
 - tillgänglig tid
- ❖ är din myndighet beredd?
 - finns ambition, stöd och engagemang
 - finns kunskap
 - finns nödvändig administration

Både processens gång och resultatet är oavhängigt den förberedelse man startar upp med. Förtroende är mycket viktigt i sammanhanget. Du måste ge men också erövra boendes förtroende, både för dig och för förvaltningen som myndighetsapparat. Förtroende underhålls genom kommunikation men byggs upp genom handling. Genom att ge de boende bevis på aktivt handlande skapar du tilltro. För att du ska känna dig trygg måste du ges stöd och känna samma förtroende från dina överordnade. Oavsett om du känner dig beredd eller oberedd i denna fas är mitt tips att du kontaktar kollegor i andra förvaltningar och efterfrågar/utbyter tips och erfarenheter.

Samverkan kräver insikt och kännedom om platsspecifika förutsättningar.

Vad vet du om:

- ❖ platsen?
 - vegetationssammansättning
 - funktion för närboende och allmänhet
 - konflikter
 - framtida planering
- ❖ boendes...
 - användning av platsen?
 - potentiella intresse av skötselsamverkan?
 - troliga redskapstillgång?
- ❖ dialogutbytet "up to date"?

En tilltänkt skötselsamverkansform, som ömsesidigt gynnar såväl område som bägge parter, kräver att man först inventerar olika förutsättningar och synpunkter utifrån parternas enskilda perspektiv. Vad säger att du som projektör/skötselutövare vet vad alla vill ha? De boende känner platsen bättre än du själv vilket inte nödvändigtvis innebär att de har en annan syn än den du har. Du kan skapa dig en ganska bra bild om förutsättningarna för samverkan om du har kännedom om dialogen mellan de boende och din förvaltning fram till dagsläget.

¹⁴² Du kan få en överblick av din attityd genom att svara på frågorna på sid. 61

Samverkan kräver rannsakan och förberedelse för potentiella utfall.

Ställ dig därför frågan:

- ❖ Vad vill du få ut av samverkan?
- ❖ Vad tror du boende vill få ut?
- ❖ Vad är möjligt och vad är omöjligt?

Att man har ramarna klara för vad samverkan ska syfta till utifrån sitt egna perspektiv är viktigt. Likaså vad man tror att de boende ska föra fram. Men var öppen och ärlig. Lås dig inte av egna eller andras erfarenheter, situationer och människorna är nya från fall till fall.

En genomgång av dessa frågor hjälper dig ändå att ha svar på många frågor som boende kommer att ställa. Genom förberedelsen minskar risken för missförstånd och förväntningar orsakade av oklara svar. Den sista punkten är jätteviktig för förväntningarna startar direkt vid första kontakten.

Kommunikation är en konst och som man frågar får man svar.

När du väl träffar de boende var då noga med att:

- ❖ få med så många som möjligt
- ❖ ha klart för dig vad vill du veta och vad boende bör veta.
- ❖ välja form för dialog¹⁴³
 - skriftligt eller muntligt
 - enskilt eller möte
- ❖ rätt plats
 - kontor/samlingssal
 - i fält
- ❖ rätt tidpunkt

För att få en vettig representation av åsikter måste du tillfråga många i området, boende nära området kommenterar först och främst omgivningen närmast den enskilda fastigheten, medan boende en bit ifrån kommenterar området mer som en helhet.

Jag anser att det var enklast att uppnå en ömsesidig förståelse för vegetation och skötselåtgärder genom att föra dialogen kring detta ute i fält. Intresset för samverkan kan med fördel väckas genom skriftlig eller muntlig information. Strukturerna för samverkans uppbyggnad form och administration kan därefter diskuteras på ett gemensamt möte. Snacket sprids snabbt så var förberedd på tillströmmande intresserade från omgivning eller andra områden. Fånga upp deras intresse och erbjud en kontakt, men låt de inte överta just den här situationen.

Vem är den samverkande parten, enskilda eller organiserade brukare?

Valet beror på t.ex. situationsförhållanden och parternas intresse.

Väljer du/ni att samverka med de boende organiserade som förening så:

- ❖ be dem utse kontaktpersoner
- ❖ låt de boende själva organisera föreningens uppbyggnad i sin egen takt
- ❖ låt dem själva skapa samsyn kring deras mål och tankar med samverkan
 - nivå och typ av delaktighet
 - skötselinriktning etc

¹⁴³ Se Ranger & Westerberg, i boken *Metoder för Möten* ger de flera bra förslag på olika metoder för att nå, möta och arbeta med brukare.

Samverkan kräver tillmötesgående och samsyn mellan parterna.

Samråd med kontaktpersonerna för att ni ska finna ömsesidig samsyn kring:

- ❖ skötselriktning
- ❖ fördelning av skötselåtaganden
- ❖ tillhandahållande av material, redskap och finansiella medel¹⁴⁴
- ❖ innehåll i skötselhandling med sköselföreskrift eller (utkastskiss)¹⁴⁵
- ❖ innehåll och formulering avtalshandling

För att förhindra onödiga komplikationer och diskuterande av detaljer är det viktigt att parterna inser att samverkan inte kan innebära ett tillmötesgående av alla enskilda önskemål och att samverkan i det inledande skeendet istället byggs upp kring gemensamma uppfattningar. Divergerande detaljfrågor kommer det alltid att finnas och det är bättre att detaljerna får finna sin plats med tiden då samverkan verkligen funnit form och nivå.

Samverkan kräver handlingar för reglering och utövande.¹⁴⁶

Antalet och typen av handlingar varierar från fall till fall. Avtal ingår i regel alltid i en situation med brukarmedverkan.

- ❖ vägled boende i författandet av brukarskötselplan
 - innehåll och syfte
 - organisering av boendes skötselutövande¹⁴⁷
- ❖ information om vegetations- och redskapshantering
 - genom praktisk förevisning i fält
 - genom sammanställd enkel skötselhandling
- ❖ utforma avtal som innefattar
 - ändamål
 - förbehåll, vad får inte utföras
 - karta (områdesbegränsning)
 - giltighetstid

Upprättandet av brukarskötselplan kan utgöra ett bekymmer om boende inte tycker sig ha tillräckliga kunskaper för att författa en sådan. Där kan du hjälpa till genom att t.ex. visa på exempel hur en skötselplan brukar/kan se ut i uppställning och innehåll. Du kan också ge exempel på hur utövandet kan organiseras om det bygger både på individuella och gemensamma brukarinsatser. Innehållet i informationshandlingar och praktiska förevisningar anpassas till vad som efterfrågas. Du kommer att mötas av frågor, var inte orolig. Finns det vegetation som kräver viss typ av skötsel kan grundläggande information angående hanteringen delges som råd. Avtalet kan utarbetas på flera sätt men ovanstående punkter bör ingå. I ett avtal som avskriver din organisation skadeansvar för brukarnas utövande får du endast omtala vad brukarna inte får göra. Checka av handlingarnas juridiska hållbarhet i avseende på skadeansvar med jurist på din organisation. Även om det i denna form är bannlyst med direktiv om vad som ska, eller hur det ska, utföras säger inget att du inte kan ge råd om hur det kan utföras. Utnyttja den möjligheten och du kommer att möta tacksamma brukare, och dessutom, berika dig själv och andra med massor kunskap!

¹⁴⁴ I en samverkansform med fördelat juridiskt ansvar kan kommunen inte bistå med någon typ av bistånd eller ersättning

¹⁴⁵ I en samverkansform med fördelat juridiskt ansvar samråds istället kring en av brukarna egenhändigt framtagna "utkastskiss för sköselföreskrift" som förevisar deras syn på hur området ska utvecklas skötselmässigt och hur de tänker sig genomföra åtgärder för att uppnå detta, se *Mobilisering av boende* sid.59 och *Uppraktssamråd* sid.60

¹⁴⁶ Påståendena i denna punkt baseras på vad som gäller för en samverkansform där boende är juridiskt ansvariga för sitt eget utövande. Övriga punkter, och självklart även tipsen i denna punkt kan användas för andra former oberoende av fördelning eller belastning av skadeansvar.

¹⁴⁷ Se stycke *Organisation av boendes skötselutövande* sid.71

KÄLLOR OCH LITTERATUR

TRYCKTA KÄLLOR

Anon. (1999a) *Community forestry a change for the better*, Conference proceedings, the Guildhall, London (see www.communityforest.org.uk)

Anon. (1999b) *Naturreservatet Huskvarnabergen*, Jönköpings kommun *Skötselplan*

Anon. (2004a) *Turistguide 2004*, Jönköpings kommun

Aalbers, C (2002) Case 2- Contacts through contracts, in the report *Work package 4 the Netherlands case studies Houten and Utrecht*, Greenscom Communicating Urban Growth and green

Ahlström, I & Lindhagen, A (2005) *Besökarstudier i naturområden- en handbok*, Rapport 3 Skogstyrelsen, Jönköping

Almgren, G, Jarnemo, L, Rydberg, D (2003) *Våra ädla lövträd*, Skogstyrelsen, Jönköping

Aronsson, M & Rydberg, D (2004) *Vår tätortsnära natur - en bok om förvaltning och skötsel*, Skogsvårdstyrelsen, Jönköping

Beer, A.R, Delshamar, T, Schildwacht, P (2003) A changing understanding of the role of greenspace in high-density housing: A Europe perspective, in *Built environment* vol 29 no 2

Carr, D.S, Selin, S.W, Schuett, M.A (1998) Managing public forests: Understanding the role of collaborative planning, *Environmental management*, Vol.22;767-776.

Cornell, J (red.) (1953) *Trädgården som hobby*, När-var-hur serien, Forum, Stockholm.

Dunnett, N, Swanwick, C, Woolley, H (2002) *Improving Urban parks, play areas and green spaces*, rapport från The department for transport, local government and the regions, Great Britain

Eriksson, M (2005) *Vägar till ett effektivare samarbete i den privata tätortsnära skogen*, Rapport nr6, Skogstyrelsen, Jönköping

Falck, J & Rydberg, D (1999) *Vår skog runt knuten*, Gröna fakta vol.7 Movium-sekretariatet, Alnarp

Gustavsson, R & Ingelög, T (1994) *Det nya landskapet*, Skogstyrelsen, Jönköping

Gustavsson, R & Jönsson, A (2002) Management styles and knowledge cultures, past, present and future, related to multiple-use and urban woodlands, *Urban forestry & Urban greening*, 1:39-47

Gustavsson, R, Jönsson, A, Ode, Å (2002) *Management*, Neighbourhoods state of the art report, Programbeskrivning för Neighbourhoods in Öresund

Hallgren, L & Ljung, M (2005) *Miljökommunikation*, Studentlitteratur, Lund

Håkansson, M (red.) (1994) *PS - Praktisk skogshandbok*, Sveriges skogsvårdsförbund, Djursholm

Höök Patriksson, K (red.) (1998) *Skötselhandbok för gårdens natur- och kulturvärden*, Jordbruksverket, Jönköping.

Johnson, C.W & McPherson, E (1987) A community forestry planning process: Case study of citizen participation, *Landscape and urban planning*, vol.15;185-194

Kaplan, R, Kaplan, S, Ryan, R.L (1993) *With people in mind - Design and management of Everyday Nature*, Island press, Washington D.C. sid 124-138

Kvale, S (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Studentlitteratur, Lund

Ranger, A, & Westerberg, K (2004) *Metoder för möten - För ökat deltagande i lokalt förändringsarbete*, Malmö

Sanoff, H (2000) *Community participation methods in design and planning*, New York

Skogsstyrelsen (2005) *Grundbok för skogsägare*, Skogsstyrelsen, Jönköping

Søndergaard Jensen, F (1995) *Forest recreation in Multiple-use forestry in the nordic countries*, Grummerus printing, Jyväskylä

Van Herzele, Ann (2004) Local knowledge in action. Valuating nonprofesional reasoning in the planning process, *Journal of planning education and research* 22:1-16

Wenner, M (2000) *Public participation in forestry - in Europe and North America*, Report of the team of specialists for participation in forestry, Rapport of the FAO/ECE/ILO, Geneva Switzerland ISBN 92-2-112268-9

ELEKTRONISKA KÄLLOR/INTERNET

Hänvisning till skötselhandböcker. BTCV (British Trust for Conservation Volunteers) hemsida. <http://handbooks.btcv.org.uk/handbooks/index> kl.14,50, 2005-06-15

Hänvisning till försäkringslösning. BTCV (British Trust for Conservation Volunteers) hemsida. <http://www.btcv.org/insurance.html> kl.13,15, 2005-06-15

Berkes, F, Folke, C, Olsson, P (2003) *Adaptive co-management for building resilience in social-ecological systems* <http://www.beijer.kva.se/publications/pdf-archive/Disk175.pdf> kl.19.35, 2005-06-21

Daniels, S.E. and Walker, G.B (1999) *Rethinking Public Participation in Natural Resource Management: Concepts from Pluralism and Five Emerging Approaches*, in *Pluralism and Sustainable Forestry and Rural Development* Proceedings of an International Workshop, Rome, 9 - 12 December, 1997, Food and Agriculture Organization of the United Nations. <http://www.mtnforum.org/resources/library/danix99a.htm> kl.12.05, 2005-06-29

Duinker, P & Niles, B (2002) *Improving practice in Public participation in sustainable forest management: Proven approaches, knowledge needs and research projects*, Proceedings of a workshop of the sustainable forest management, Halifax, Nova Scotia http://www.sfm-1.biology.ualberta.ca/english/pubs/PDF/WS_2002-5.pdf kl.18.35, 2005-06-17

Kohl, J, & Yli-Peikonen, V (2005) *The role of local ecological knowledge in sustainable urban planning: perspectives from Finland* <http://ejournal.nbii.gov/archives/volliss1/0410-007.yli-pelkonen.html>, kl.21.45, 2005-06-17

Miljö- och jordbruksutskottet (2001) *En samlad naturvårdspolitik*, Miljö- och jordbruksutskottets betänkande 2001/02: MJU24 Kommunal naturvård och tätortsnära natur <http://www.riksdagen.se/debatt/0102/utskott/MJU/MJU24/MJU24005.ASP> kl.16,35, 2005-08-23

Möllersten, B (2001) *Skogar för människor - bevarande och skötsel av tätortsnära skogar*, Naturskyddsföreningen, Solna <http://www.stockholm.snf.se/bibliotek/rapport/tatortsskog.pdf> kl.08.25, 2005-08-22

Naturvårdsverket (2003) *Lokal förankring av naturvård genom deltagande och dialog*. Rapport 5264-0 <http://www.naturvardsverket.se/bokhandeln/pdf/620-5264-0.pdf> kl. 14.20, 2004-10-18

Rydberg, D (2001) *SUS 2001 skogens sociala värden*, Rapport 8J, Skogsstyrelsen <http://www.svo.se/forlag/rapporter/1704.pdf>, kl.16.25, 2005-08-22

MUNTliga KÄLLOR

Berglund, Mats. Park- och gatuingenjör Skarpnäcks stadsdelsnämnd, 2005-01-14

Eklind, Kjell. Brukare med brukaravtal med Skarpnäcks stadsdelsnämnd, 2005-01-04

Kempendal, Kenneth. Park- och gatuingenjör Maria Gamla stans stadsdelsnämnd, 2005-01-14

Martelius, Mikael. Park- och gatuingenjör Älvsjö stadsdelsnämnd, 2005-01-20

Persson, Lennart. Parkchef Lomma Kommun, 2005-01-17

Rydberg, Dan. Ansvarig Skogens sociala värden och information Skogsvårdsstyrelsen Södra Götaland, 2005-06-16

Skutin, Lars. Trädgårdsmästare Järfälla kommun, 2005-01-13

Sjölin, Bo. Brukare med brukaravtal med Lomma kommun, 2005-01-19

DIAGRAM-, FIGUR- OCH TABELLKÄLLOR

Samtliga "pratbubble" skisser är egen produktion.

Diagram 1 Egen produktion

Figur 1 Bearbetning av underlagsmaterial med tillstånd av Jönköpings kommun.

Figur 2 Bearbetning av Turist guide 2005 med tillstånd av Jönköpings kommun.

Figur 3 Eget foto

Figur 4 Bearbetning av underlagsmaterial med tillstånd av Jönköpings kommun

Figur 5 Egen produktion

Figur 6 Eget foto

Figur 7 Eget foto

Figur 8 Egen produktion

Figur 9 Egen produktion

Tabell 1 Egen produktion

Tabell 2 Egen produktion

Tabell 3 Egen produktion

Tabell 4 Egen produktion

Allt kartmaterial i bilaga 2 *Föreslagen brukarskötselplan för fallområdet* är egen produktion baserat på underlagsmaterial från Jönköpings kommun.

Samtliga bilder i bilaga 4 *Fallstudieområdet i bilder* är eget foto.

BILAGOR

- Bilaga 1 Föreslagen avtalshandling för fallstudiens samverkansform, sid.85
- Bilaga 2 Föreslagen brukarskötselplan för fallstudieområdet, sid.88
- Bilaga 3 Inbjudan till deltagande i fallstudien, sid.110
- Bilaga 4 Fallstudieområdet i bilder, sid.113

BILAGA 1 FÖRESLAGEN AVTALSHANDLING FÖR FALLSTUDIENS SAMVERKANSFORM

Denna handling har lämnats till fallstudiens parter med funktion som underlag att vidare föra diskussioner kring vid realiserande av samverkan.

Avtalet friskriver den kommunala förvaltningen skadeståndsansvar från eventuella skador som kan uppkomma i samband med de boendes utövande av skötsel i en tätortsnära naturmiljö. Förslaget exemplifieras med innehåll relaterat till fallstudiens förutsättningar.

De bilagda kartskitser som omtalas i avtalet och vars syfte är att visa aktuella ytors avgränsning och lokalisering redovisas inte här. Kartorna ska dock var tydliga och lättlästa. Det ska vara lika lätt att avläsa ytans avgränsningar både på kartan som dess gränser i verkligheten.

Avtalet är framtaget och formulerat av Mari Nilsdotter i samarbete med Göran Forss, kommunjurist Jönköpings kommun som också slutligen granskat och godkänt avtalet som juridiskt hållbart under fallstudiens förhållanden.

SAMBOSKÖTSLORÄTTSAVTAL

§1 Parter

Markägare	Kommun/markägare
	Adress
Boendeorganisationen	Intresseföreningen XXXX

Markägaren upplåter intresseföreningen nyttjanderätt och rätt att utföra skötsel och tillsyn av naturmark inom markerat område, på till detta avtal bifogad kartsbild bilaga 1.

§2 Fastighet

Avser del av äga 1:XXX. Området markerat på bilagd kartsbild.

§3 Ändamål

Upplåtelsen sker i syfte att medlemmarna i intresseföreningen aktivt ska kunna delta i tillsyn och skötsel av deras absoluta närmiljö.

§4 Åtgärd

Markägaren ska omgående efter avtalets tecknande ombesörja för en omfattande röjnings- och gallringsinsats av busk och trädvegetation med en stamdiameter överstigande 7 cm inom hela området.

Markägaren ska vart 5:e år utföra röjning och gallring av busk och trädvegetation med en stamdiameter överstigande 7 cm inom markerat område, på till detta avtal bifogad kartsbild bilaga 2.

Intresseföreningen får inte utföra åtgärd på vegetation med en stamdiameter grövre än max 7cm.

§5 Avgift

Avtalet innebär ingen avgift

§6 Ersättning

Ingen ersättning utgår från markägaren för intresseföreningens arbete eller införskaffande av redskap, och material. Markägaren bistår inte med redskap eller övrigt material.

§7 Samråd

Parterna förbinder sig att fortlöpande lämna varandra den information som kan bedömas angelägen för fullgörande av detta avtal. Samråd sker mellan nedan nämnda kontaktpersoner. Vid personbyte skall namn på ny kontaktman omedelbart anmälas.

Markägarens inledande och efterföljande insatser ska föregås av samråd.

§8Handledning och råd

Markägaren ska vid dennes skötselinsats erbjuda intresseföreningen tillfälle för praktisk handledning angående vegetations- och redskapshantering i fält. Vid oklarheter eller problematisk vegetationsåtgärd som uppstår i samband med intresseföreningens tillsyn och skötsel kan markägaren bistå med råd om intresseföreningen så önskar.

§9 Nyttjande

Intresseföreningen får inte borttaga fasta anordningar, uppföra mur, byggnad eller annan fast anordning på ytan, ej heller nyttja ytan för uppställning av fordon. Likaså får inte ledning, brunn för vatten och jordvärmeuttag belasta ytan.

§10 Ansvar

Respektive avtalspart är juridiskt ansvarig för det egna handlandet och utövandet.

§11 Giltighetstid

Avtalet gäller från datum-mån-år till datum-mån-år
Avtalet måste sägas upp för att upphöra att gälla. Intresseföreningen äger rätt att frånträda avtalet under pågående avtalsperiod med 3 månaders skriftlig uppsägningstid. Om markägaren inte säger upp avtalet, senast 6 månader före avtalets utgång, förlängs avtalet med 1 år i sänder.

§12 Brukarskötselplan

Intresseföreningen får inte utföra åtgärder annat än att samtliga åtgärder utföres i enlighet med en av intresseföreningen, efter samråd med markägaren, utarbetad brukarskötselplan.

§13 Hänsynstagande allmänhet

Intresseföreningen får inte utföra åtgärd så att allmänhetens tillgänglighet inkräktas.

§14 Hänsynstagande natur

Intresseföreningen får inte utföra åtgärd så att naturmarkskaraktären förloras.

Intresseföreningen får inte så eller plantera in andra arter än dem som naturligt förekommer i den inhemska floran.

§15 Vegetationshantering

Bägge parter ansvarar för att röjt vegetationsmaterial avlägsnas efter respektive parts skötselinsats.

§16 Övriga tillägg

Markägaren äger rätten att säga upp avtalet till förtida upphörande med 3 månaders uppsägningstid om klagomål i stor omfattning inkommer angående intresseföreningens utövande av skötsel som kan härledas överträda ovanstående paragrafer.

Kontaktpersoner

Intresseföreningen

Markägaren

Namn:

Namn:

Telefon:

Telefon:

Namn:

Namn:

Telefon:

Telefon:

Detta avtal har upprättats i två likalydande exemplar varav parterna tagit var sitt. Kartskiss över i avtalet åsyftade områden bifogas.

Plats och datum

.....
Representant markägaren

.....
Representant intresseföreningen

BILAGA 2 FÖRESLAGEN BRUKARSKÖTSELPLAN FÖR FALLSTUDIEOMRÅDET

Denna handling har lämnats till fallstudiens parter för att fungera som underlag för vidare diskussion, inför ett framtida realiserande av samverkan.

Brukarskötselplanen är mer utförlig än vad som generellt kan anses krävas. I normala fall är idén att planen endast ska förevisa boendes tänkta insatser och eventuellt deras önskemål om markägarens insatser.

Planen visar vad de boende i fallstudien hade för tankar kring skötsel och utveckling.

Samtligt kartmaterial är egen produktion baserat på underlagsmaterial från Jönköpings kommun.

VAD LIGGER TILL GRUND FÖR BRUKARSKÖTSELPLANENS INNEHÅLL

Planen baseras på de ömsesidiga synpunkter jag fick fram genom intervjuerna. Den bygger även på konkreta synpunkter angående vegetation och åtgärder som framkom senare, bland annat under vandring i fält med boende och under ytterliggare diskussioner med förvaltare och boendes arbetsgrupp.

Eftersom ingen av parterna exakt platsspecificerat rumsligheten i områdena med busk och trädvegetation presenteras ett förslag som baseras på parternas önskemål om blommande vegetation och gynnande av vissa arter. Till det lägger jag även mer landskapsarkitekturrelaterade grepp, t.ex. utnyttjande av olika arterns olika arkitektur, rumsliga skillnader i horisontala och vertikala planet, en varierad skala etc.

Den karaktär som båda parter förespråkar för detta område är i grund och botten bevarandet av den naturliga karaktär som området uppvisar redan idag, men att karaktären förstärks. Att området bitvis upplevs tätt och risigt, och stigarna på sina ställen svårframkomliga, är enligt min tolkning egentligen det de boende retar sig mest på. Bara genom att röja och gallra hårt bland uppslaget av triviala arter skulle området få den annorlunda, men fortfarande naturliga karaktär, som eftersträvas.

De divergerande uppfattningarna mellan utsikts- och naturförespråkare behöver inte ses som två polariteter utan kan enligt min mening lösas genom en kombination av dessa två perspektiv. Ökade utsiktsmöjligheter kan tillföras området samtidigt som man kompromissar med delar som uppvisar en förstärkt naturkaraktär.

För att minimera påverkan av ljud och vind, utan att för den del minska möjligheten till utsikt, är det lämpligt att sträva efter att arbeta med vegetation som inte blir allt för hög, speciellt i den närmaste anslutningen till fastigheterna. Att topografin består av naturliga terrassformationer måste också utnyttjas. En högre vegetation bör tillåtas i de nedre partierna för att ge besökaren upplevelsen av skogskänsla.

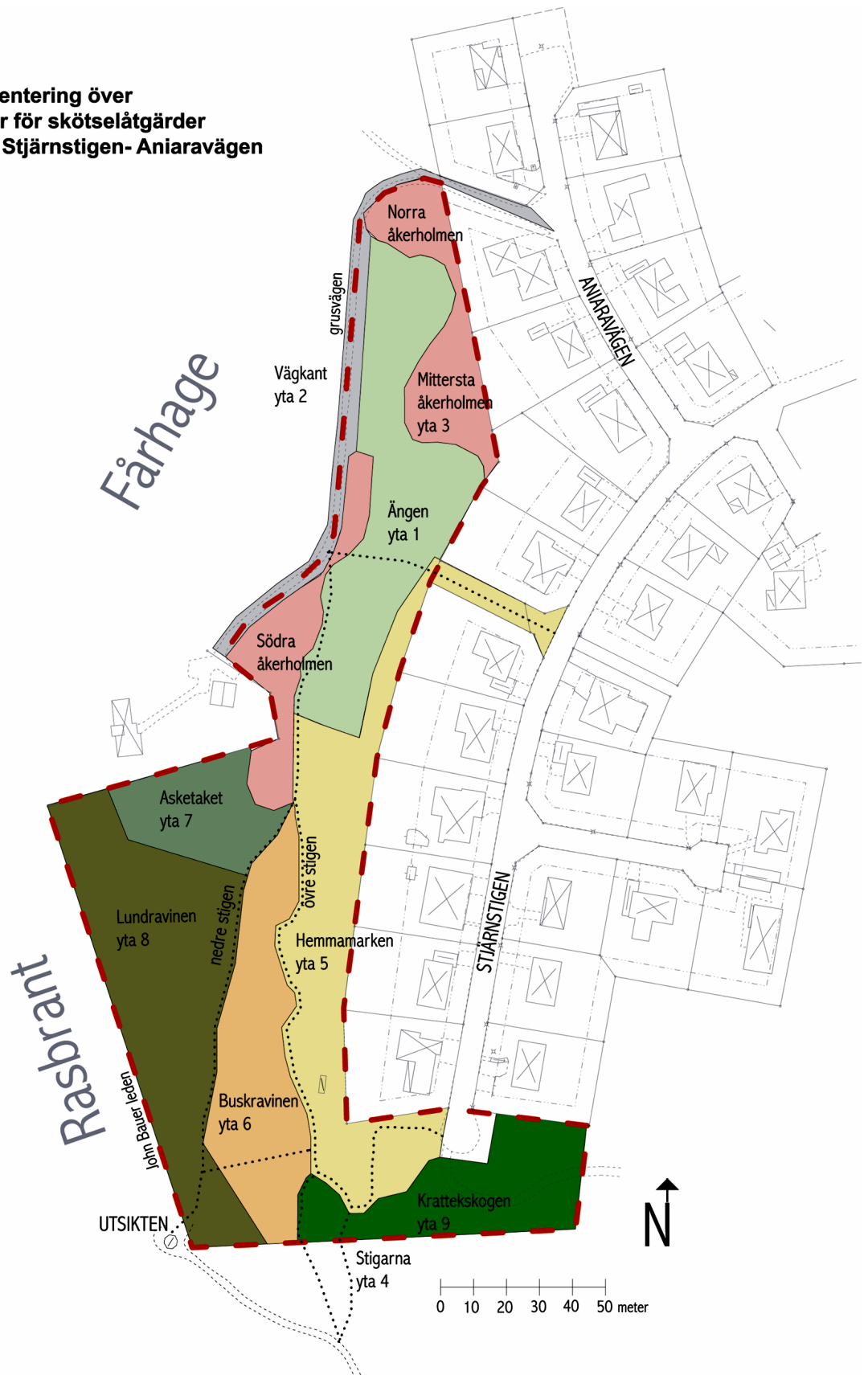
Jag har i mitt förslag velat förtydliga de vegetations karaktärer som redan existerar. Samtidigt vill jag skapa en större variation av vegetationsstrukturer för att skapa ytterliggare karaktär till området. Ibland kan trädslaget vara avgörande, på andra ytor är det någon annan egenskap t.ex. växtformen som bör framhävas.

Dessa tankar var mycket uppskattade av de boende. *"Vad mycket man kan göra av det som bara upplevs som en enhetlig massa. Jättebra att du för in nya karaktärer i området"* framfördes från boende.

Brukarskötselplan
för fallstudieområdet
Stjärnstigen – Aniaravägen
Egna hem, Huskvarna
2005

ÖVERSIKT SKÖTSELOMRÅDEN

**Orientering över
ytor för skötselåtgärder
för Stjärnstigen- Aniaravägen**

Översikt över indelning av 9 stycken skötselytor.

MÅL OCH RIKTLINJER FÖR SKÖTSEL FÖR HELA OMRÅDET

- ❖ Bibehålla och förstärka befintlig områdeskaraktär av naturmark bestående av varierande vegetationskaraktärer.
- ❖ Skapa ett trivsamt, varierat och tillgängligt landskap för såväl närboende som allmänhet.
- ❖ Skapa utsikt och samtidigt öka förekomsten av arter med blommande karaktär på bekostnad av mer triviala arter.
- ❖ Skapa och upprätthålla en väl fungerande skötsel baserad på samverkan mellan närboende och kommunal förvaltning
- ❖ Skapa en zonering där vegetationen ökar i höjd och täthet med avstånd till fastigheterna.

SKÖTSELNS UPPDELNING

INDELNING I SKÖTSELOMRÅDEN

I syfte att underlätta orientering av var och hur insats ska ske. I respektive ytområde ges förslag på bevarandevärd karaktärsvegetation och specifika åtgärder. Redovisning av såväl ytor som solitära positioner är schematiska.

PARTERNAS ÅTAGANDEN

Boende utför kontinuerlig åtgärd på vegetation med en stamdiameter understigande 7cm samt gräsmarksskötsel. Kommunala förvaltningen utför åtgärd på vegetation med en stamdiameter överstigande 7cm i periodiska 5 års intervaller. Samråd ska ske löpande mellan parterna och inför varje återkommande kommunal insats.

PRIORITERING HIERARKI

Skötselytorna är indelade i prioriteringsklasser, avser bara boendes åtaganden, beroende på frekvens av skötselinsats och i syfte att särskilja insatser och ytor som lämpligen prioriteras under gemensamma arbetshelger gentemot övriga insatser som kan utföras mer individuellt.

Prioritering hög - åtgärd sker årligen

Prioritering medium - åtgärd sker löpande, vart annat eller tredje år

Prioritering låg - ingen tidsbestämd insats

SKÖTSELÅTAGANDEN I KORTHET

För boende

Åtaganden under årliga gemensamma skötseldagar:

(i ytor 1, 4 och 5 klassade som prioritering hög)

Vår:

- ❖ Fagning av äng och ängsgräsmarker.
- ❖ Rökning av uppslaget sly.

Eftersommaren:

- ❖ Slåtter av äng och övriga gräsmarker av ängskaraktär
- ❖ Gräsrojning utmed stigar.

Åtaganden mer sporadiskt och individuellt utförda:

(i ytor 2, 3, 6 och 7 klassade som prioritering medium, i ytor 8 och 9 klassade som prioritering låg. För tidsangivelse se respektive skötselyta.)

- ❖ Bekämpning av dominerande örter
- ❖ Rökning av uppslaget sly
- ❖ Gallring och föryngringsbeskrning av buskar och träd
- ❖ Gräsrökning utmed stigar

Kommunal förvaltning**Inledande åtgärder:**

(I ytor 3-9)

- ❖ Ta ner enstaka tomtnära träd efter samråd med boende.
- ❖ Rökja uppslag av sly
- ❖ Gallra grövre busk och trädvegetation.

Tidsreglerade periodiska åtgärder:

- ❖ Efter översyn och samråd med boende utföra rökning och gallringsinsats på grövre vegetation.

BEGREPP ORDLISTA

Fagning vårstädning av gräsmarker som ska slåttas, kvistar, grenar och större ansamlingar av löv ihopsamlas.

Rökning avser borttagning av sly uppslag.

Gallring avser främst borttagning av större träd, men kan också avse beskrning av träd och buskgrenar.

Överståndare avser oftast träd med kronor som sticker upp över lägre vegetation som tillexempel buskar.

Trädsikt avser det översta skiktet av vegetation i ett bestånd och utgörs främst av träd med genomgående stam, jämför med överståndare.

Busksikt avser det skikt som utgörs av lägre vegetation med flera stammar eller grenar, oftast buskar.

Mellanskikt kan utgöras av både lägre träd med genomgående stam och högre buskar som har bladmassa befinnande mellan busksikt och trädsikt.

Fältsikt avser ört- och gräsvegetation.

Solitär avser fristående, friväxande exemplar av vegetation, kan både vara träd och buske.

ÄNGEN- SKÖTSELYTA 1

Orientering av skötselyta Ängen.

Områdesbeskrivning

Ytans storlek är ca 0,36ha och utgörs av den flacka ytan i norr som begränsas av de upphöjda "åkerholmarna", grusvägen och sträcker sig till diket.

En äng i det rätta ordets betydelse är en i allmänhet aldrig gödslad naturlig slåttermark som aldrig bearbetats eller såtts in av främmande arter. Eftersom denna yta tidigare varit åker är den ingen historiskt riktig äng men har ändå en kontinuerlig slåtterhävd som det. I en traditionell äng finner man ofta ett stort antal blommande örter och eventuellt även med inslag av lövbärande träd och buskar, så dock ej här.

Kvaliteter brister

Yta med stort symboliskt värde. Starkväxande och dominerande arter förekommer.

Skötselmål

Skapa en artrik och arttät blomstrande ängsmark genom att bibehålla och om möjligt öka mångfalden av örter och buskar. Genom kontinuerlig slåtterhävd och borttransportering av avslaget växtmaterial gynna och öka antalet konkurrenssvaga örter på bekostnad av enstaka starkväxande. Sprida kunskap och förståelse för historiska hävdtraditioner.

Skötselföreskrifter

Kommunala åtgärder:

Varken inledande eller periodiskt återkommande insatser.

Boendes åtgärder:

Prioritering hög: Åtgärderna sker årligen.

Vår:

- ❖ Fagning av ytan.

Sommar:

- ❖ Uppslag av sly av busk och trädarter som inte önskas i ängen avlägsnas i marknivå. Denna åtgärd sker lämpligen senvår/försommar, allt växtmaterial omhändertas och borttransporteras eller bränns.
- ❖ Kvävegynnade arter som hundkex, åkertistel, älggräs och skräppor mm avlägsnas innan de satt frö. Sker en gång säsong med redskap som trasar och sliter, t.ex. trådröjsåg eller uppdrages manuellt.
- ❖ Ängsytan slåttas med för slåtter lämplig skärande redskap som lie, traktordriven eller manuell slåtterbalk. Utförandet sker årligen och utföres i torr väderlek under slutet av juli till och med augusti/september. Allt växtmaterial ihopräfsas och borttransporteras från ytan 1 -4 dagar efter slåtter. (variant är att hässa höet och ge det till fårågaren)

Höst:

- ❖ Om tillväxten, t.ex. på fuktigare delar av ängen, är mycket kraftig rekommenderas en andra slåtter för att utarma vegetationen, allt material borttransporteras.

Bränning av växtmaterialet sker på anvisad plats i lämplig väderlek eller komposteras.

Örter, perenner, träd och buskar får planteras/sås in om de är av arter som naturligt förekommer i den svenska floran.

Ingen gödsling eller kalkning får förekomma.

Tips för att öka variationen och förstärka ängskaraktären:

Så in frön från ängsörter, t.ex. av prästkrage, tusensköna, humleluzern, akleja, slåttergubbe, ängsvädd, kärringtand, vit- och rödklöver, höskallra, fältgentiana, slåtterfibbla, ormrot och lågtvande gräsarter som darrgräs, fårsvingel och kamäxing. En variant är om man kan samla in absolut nyslaget hö (fröer) från traditionell äng rik på ängsörter. Höet strös ut på ytan och får ligga 2-3 dagar för att fröa av sig, eventuellt med hjälp av manuell tröskning (slagning, urskakning) för att slå ut fröna, innan det räfsas ihop och omhändertas.

Buskar kan tillåtas växa både fristående och gruppvis.
Låt ytan även fortsättningsvis stängslas in av den gärdesgård som avgränsar allmänningsgatan.
Eventuellt reparationsmaterial till gärdesgården kan tas av borttaget slymaterial från de sydligare delarna, t.ex. spön av hassel och ask.
Vid behov kan en smalare stig klippas fram genom ängen, likaså en mindre fotbollsplan.
Observera dock att klippning medför att de blommande örterna försvinner.

Konsekvensbeskrivning

En mer artvarierad och rikt blommande äng.
Genom kontinuerlig slåtter och undvikning av gödsel gynnas fleråriga örter och tunnbladiga gräs på storvuxna örters och bredbladiga gräsvegetations bekostnad. Träd och buskar ger skugga, föda och variation av livsmiljöer för såväl flora som fauna. De öppna och solvärmda delarna bildar viktiga miljöer för insekter och lockar många fjärilar.

VÄGKANTER - SKÖTSELYTA 2

Orientering av skötselyta
Vägbant

Områdesbeskrivning

En ca 2 m bred zon på varje sida av grusvägen, inkluderat diken. 0,1ha. Bildar gräns mellan ytor hävdade på olika sätt. Ena sidan vägen hävdad av mänsklig hand den andra sidan skapad av djurens mular. Vägen används av både boende och besökare och kantas av enstaka träd och buskage.

Kvaliteter och brister

Ensortad markflora med bitvis dominans av storgväxta arter.

Skötselmål

Bibehålla och om möjligt förstärka karaktären till en örtrik blommande vägbant kantad av befintliga träd och buskar.

Skötselföreskrifter

Kommunala åtgärder:

Varken inledande eller periodiskt återkommande insatser.

Boendes åtgärder:

Prioritering medium: Åtgärderna sker årligen eller vartannat år. Vart 3-5 år gallras/förnygringsbeskärs buskar i ytan.

Vår:

- ❖ Fagning av ytan. Eventuellt kan tidigare ej hävdade delar av vägrenen engångsbrännas för att underlätta renovering. Bränning ska då ske tidigt under våren för att förhindra risk

att häckande fåglar och våraktiva insekter skadas. Bränn i svag vind och vid tillfälle då det översta markskiktet är något fuktigt, annars risk för att skada på rotsystem och vilande fröbank i marken.

Sommar:

- ❖ Rot- och stubbuppslag av triviale sly längs vägrenen avlägsnas i markytan. Åtgärderna bör ske senvår/försommar och växtmaterialet omhändertas.
- ❖ Eventuella stamskott avlägsnas från björk, apel och körsbär.
- ❖ Dominerande och kvävegynnade arter som hundkex, tistel och brännässla mm avlägsnas innan de satt frö. Sker med redskap som trasar, t.ex. trådröjsåg eller uppdrages manuellt. Allt avslaget växtmaterial samlas upp och avlägsnas.
- ❖ Vägrenen slås av med för slätter lämplig skärande eller klippande redskap. Utförandet ska årligen ske i torr väderlek under perioden slutet av juli till och med augusti/september. Ihopräfsning och borttagning av allt växtmaterial från ytan sker inom en period av 1-4 dagar efter avslagning.

Bränning av växtmaterialet sker på anvisad plats i lämplig väderlek eller komposterar.

Örter, perenner, träd och buskar får planteras/sås in om de är av arter som naturligt förekommer i den svenska floran.

Samma artförslag som för ängsyta.

Ingen gödsling eller kalkning får förekomma.

I det fall grus påförs vägen bör gruset i möjligaste mån begränsas till hjulspåren.

Tips för att öka variation och upplevelse:

I ständigt fuktiga partier i diken kan fuktälskande arter planteras in, t.ex. strutbräcken, gökblomster. På del av motsvarande torrare partier kan gräsvålen avskalas, 5 cm kalkad sand påföras, försiktigt blandas med underlaget, och frö av torrängsörter sås in för att bilda en avvikande artsammansättning och kontrast till den övriga ängen.

Konsekvensbeskrivning

Se konsekvensbeskrivning för ängen.

ÅKERHOLMAR (DUNGAR) -SKÖTSELYTA 3

Orientering av skötselyta Norra, mittersta och södra Åkerholmarna

Områdesbeskrivning

De vid ängen omkringliggande ytorna med berg i dagen. 0,25ha. På grund av berg-i-dagen och större stenblock har ytorna troligtvis aldrig uppodlats och är därför att klassas som ängmark. I ytorna finner man stora exemplar av björk, apel, enstaka körsbär och ek. Även flera en- och rosbuskar.

Skötselmål

Bibehålla och om möjligt förstärka karaktären av örtrikt blommande, björk och buskklädda åkerholmar. Gynnande av blommande och bärande buskar, både i grupper och solitärt. Enbuskar och apelträd behålls.

Skötselföreskrifter

Kommunala åtaganden:

I den inledande insatsen ska kommunen ta ner de björkar som överenskommits i samråd med de boende. Därefter inga ytterliggare åtaganden än de som eventuellt överenskommes med boende, som då utföres vid tidpunkt i samband med övriga reglerade kommunala åtaganden vart 5 år.

Boendes åtaganden:

Prioritering medium: Åtgärderna sker årligen eller vart annat år. Vart 3-5 år gallras/förnygringsbeskärs buskar i ytan.

Vår:

- ❖ Fagning av ytan.

Sommar:

- ❖ Rot- och stubbuppslag av sly på åkerholmarna

avlägsnas i markytan. Åtgärderna bör ske på sen vår/försommar och växtmaterialet omhändertas.

- ❖ Eventuella stamskott avlägsnas från apel och körsbär.
- ❖ Arter som hundkex, tistel och brännässla mm avlägsnas under blomning och innan de satt frö. Sker med redskap som trasar, t.ex. trådröjsåg, eller uppdrages manuellt.
- ❖ Gräsytor på åkerholmarna slås av med för slätter lämplig skärande eller klippande redskap. Utförandet sker i torr väderlek från slutet av juli till och med augusti/september. Ihopräfsning och borttagning av allt växtmaterial från ytan sker inom en period av 1 -4 dagar efter avslagning.

Bränning av växtmaterialet sker på anvisad plats i lämplig väderlek eller komposteras.

Örter, perenner, träd och buskar får planteras/sås in om de är av arter som naturligt förekommer i den svenska floran.

Ingen gödsling eller kalkning får förekomma.

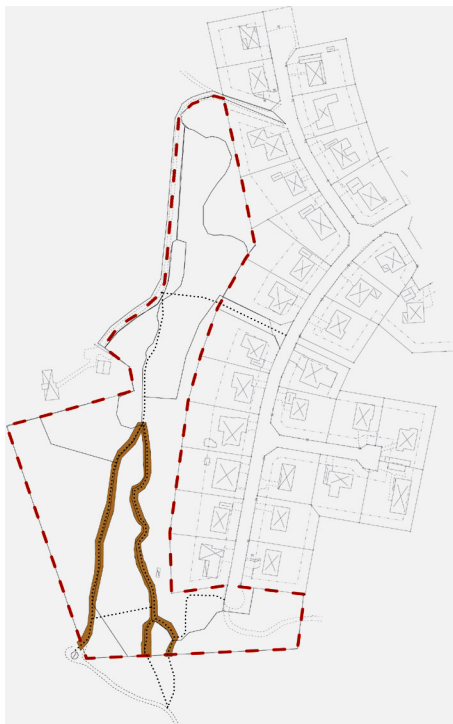
Tips för att öka variationen och upplevelse:

På torrare partier kan backtimjan, nattviol, smultron, brudbröd sås eller planteras in. På friskare partier prästkraze, liten blåklocka och gökärt).

Konsekvensbeskrivning

Se konsekvensbeskrivning för ängen.

STIGAR – SKÖTSEL YTA 4

Orientering av skötselyta Stigar.

Områdesbeskrivning

Avser stigarna som löper i nordsydlig riktning genom området på den södra sidan om diket med spången.

Kvaliteter & brister

Tät och vidväxande vegetation och fuktiga partier försvårar framkomligheten. Stenblock, bergkam och solitära träd tillför charm till stigen. Ingen visuell kontakt med omgivning och Vättern.

Skötselmål

Skapa en öppen zon utmed stigen, fri från inhängande grenar och hög gräsvegetation. I anslutning till stigarna upprätthålla enstaka busk- och trädfria ytor, "gräsfickor", varifrån det ges, genom åtgärd av omgivande vegetation, möjlighet till utblickar över Vättern.

Skötselåtgärder

Se bifogad områdesutsnitt gällande skötselyta 6 för förslag av "gräsfickor" och sparade karaktärsindivider.

Kommunala åtaganden:

- ❖ I den inledande insatsen röjs all busk och trädvegetation i en 4m bred zon utmed stigarna, endast enstaka karaktäristisk vegetation kan tillåtas stå kvar som solitär. Bergskam och stenblock bör visuellt lyftas fram. I direkt anslutning till stigarna röjs enstaka mindre ytor om ca 5x7m fria från träd

och buskvegetation, enstaka karaktäristisk solitär förhöjer upplevelsen kan tillåtas.

- ❖ Vid återkommande insatser enligt avtalet ska både stigarna synas och åtgärdas så att utgångsläget efter inledande insats återigen återställs.

Boendes åtaganden:

Prioritering hög: Årligen.

- ❖ Ta bort rot- och stubbuppslag av sly i "gräsfickorna" i anslutning till stigarna samt i en 3-4m bred zon utmed stigarna. Åtgärden utföres under sensvåren/försommaren.
- ❖ Zonen utmed stigen slås med gräsröj vid minst 1, gärna 2, tillfällen per växtsäsong. Vegetationen kan tillåtas ligga kvar.
- ❖ De öppna gräsyrtorna slås antingen med röjsåg (växtmaterialet lämnas kvar) eller slåttas samtidigt som ängen (växtmaterialet ihopsamlas)

Örter och perenner får planteras/sås in om de är av arter som naturligt förekommer i den svenska floran.

Tips för att öka variation och upplevelse:

De fuktigare partierna kan försees med enklare spångar och planteras med fuktföredragande ormbunkar för att öka upplevelsen.

I förlängningen av stigarna då de löper genom ängsmark kan en smalare remsa (1m) klippas med gräsklippare eller slås med röjsnöre för att öka framkomligheten och minska risken för skada på ängsvegetationen. De tvärgående stigarna bör ges en mer informell karaktär, dvs. inte ha samma bredd på zonen fri från buskvegetation.

Konsekvensbeskrivning

Ett lättillgängligt och framkomligt stigsystem.

HEMMAMARKEN – SKÖTSEL YTA 5

Orientering av skötselyta
Hemmamarken.

Områdesbeskrivning

Ytan är ca 0,37 ha och sträcker sig från diket och söderut mellan översta stigen och tomtgränserna. I ytans södra del är topografin mer framträdande och utgörs av den första "terrassen" där en synlig bergskam löper centralt i ytan. Norra delen av ytan är mer flack. "Spår" av boendes åtgärder syns tydligt, till exempel är träd och buskar beskärda och sly tillbaka röjt. Ytan har en öppen karaktär med endast ett fåtal högre solitära träd av arterna björk och ek. Även buskskiktet är glest. I främst den södra delen står utspridda individer av hassel, olvon, apel, en och rosor insprängda bland sly av ask, sälg, ek, körsbär och björk. Ett fuktigare parti återfinns i den mittersta delen vilket ger upphov till en förekomst av för ytan annorlunda flora, t.ex. björnloka, tistel, ormbunkar och bestånd av älggräs. Både norra och södra delen domineras av öppen gräsmark.

Kvaliteter & brister

Vissa individer av träd och buskvegetation är beskärda och formklippta vilket ger, tillsammans med välansad gräsyta, en påtaglig känsla av park/privatträdgård i den norra delen. Södra delen upplevs onaturligt abrupt i övergången till omgivning. De ställen där bergskam framträder bör visualiseras. Området tenderar att beslyas av sälg, ek, körsbär och ask.

Skötselmål

Bibehålla en öppen karaktär, med enstaka lägre solitära träd och buskar, som bildar övergång mellan tomt och

natur. Minska upplevelsen av trädgård och istället betona det naturliga uttrycket. Buskar med växtsätt som tillför färg, blomning och bär till ytan såsom t.ex. hassel, olvon, en, try, måbär, vinbär, en och rosor bevaras och fördelas inom ytan både i grupper och friväxande, avstånd mellan solitärers och grupperns grenverk ca 4-5m. Gräsytan i den norra delen, eventuellt bitvis också den södra delens gräsmark, ges en liknande skötsel och karaktär som ängen. Vegetationens maxhöjd i den södra delen understiger 5 m för att inte verka negativt på utsikten.

Skötselföreskrifter

Se bifogad områdesutsnitt över förslag för specifika åtgärder och sparande av karaktärsgeivande vegetation.

Kommunala åtgärder:

- ❖ Vid den inledande insatsen röjs och gallras, oberoende av stamdiameter, all annan busk- och trädvegetation än den i enlighet med skötselmål och förslag. I den norra delen av ytan nertas i den inledande insatsen endast de högre träd som överenskommit i samråd med de boende. Borttransport av allt röjningsmaterial ombesörjes omedelbart efter insats.
- ❖ Vid återkommande insatser enligt avtalet ska översyn ske och träd och buskvegetation, med grövre stamdiameter än 7cm, vid behov röjas eller gallras.

Boendes åtaganden:

Prioritering hög: Åtgärder utföres årligen.

Vår:

- ❖ Lättare fagning av gräsytan i den norra delen eventuellt också södra delen.
- ❖ Rövning av dominerande fältskikt, t.ex. älggräsbestånd och björnloka.
- ❖ Slyuppslag av icke önskvärda arter röjes bort, i marknivå, under senvår/försommar. Allt borttaget växtmaterial ihopsamlas och avlägsnas från platsen.

Sommar:

- ❖ Gräsytan i norra delen slåttas med skärande redskap som lie eller manuell slätterbalk i samband med slåtter av ängen och med samma hantering av växtmaterialet.

Beskärning, inte formklippning, av buskar och träd med en klenare stamdiameter än 7 cm, utföres av boende. Beskärningpunkt intill stam.

Bränning av växtmaterialet sker på anvisad plats i lämplig väderlek eller komposteras.

Örter, perenner, träd och buskar får planteras/sås in om de är av arter som naturligt förekommer i den svenska floran.

Tips för att öka variation och upplevelse:

Låt några exemplar av körsbär och rosor växa upp i den södra delen av ytan. Stigen kan kantas och framhävas genom att spara ask som kontinuerligt hamlas. Låt bergskammen var väl synlig.

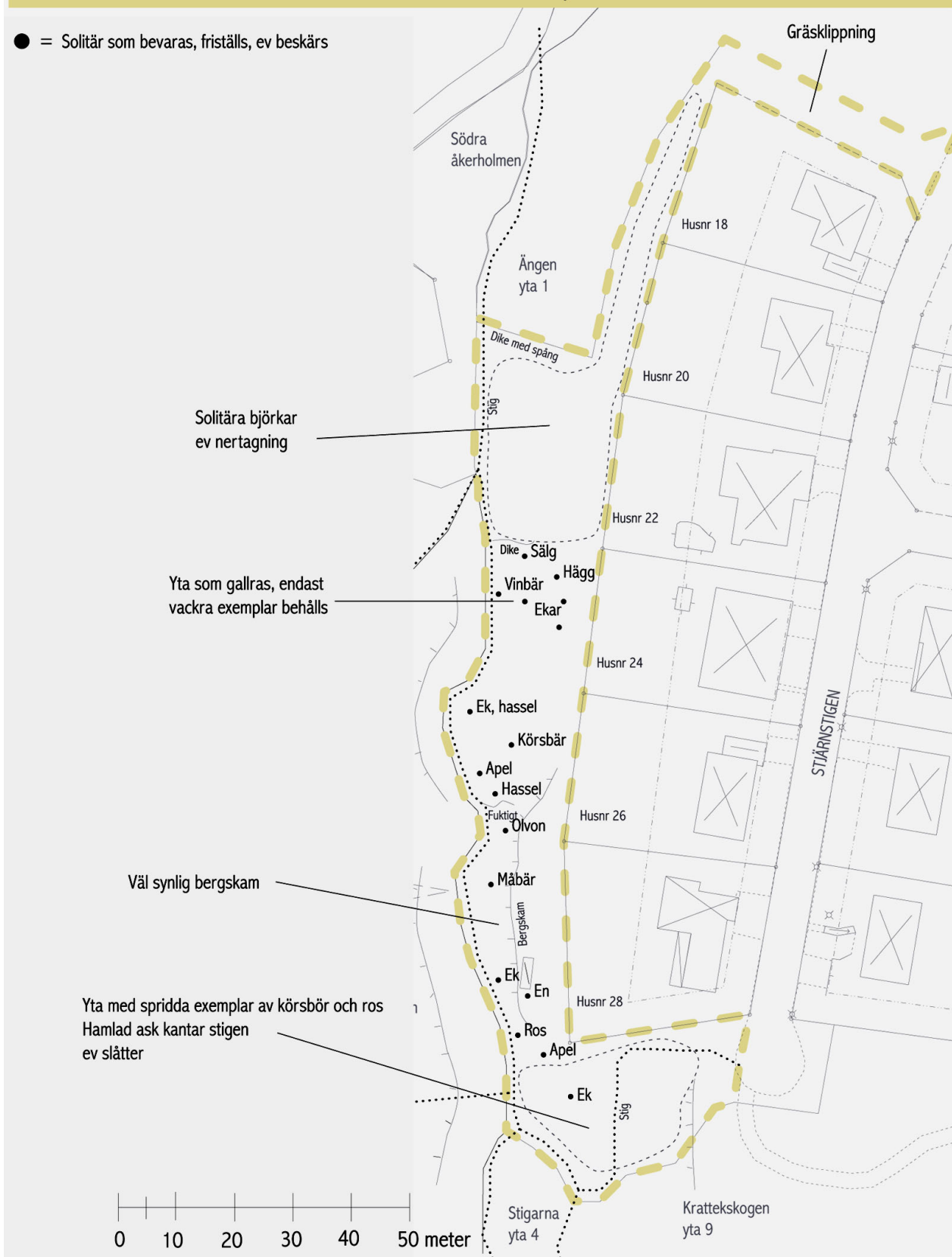
Björnlokan är tvåårig och kan bekämpas på ett par år genom kontinuerlig avslagning innan den satt frö. Observera att växtsaften kan ge brännskador. Växtmaterialet måste avlägsnas.

Konsekvensbeskrivning

En öppen karaktär med lågvuxen vegetation av ömsom blommande örtrika gräspartier och ömsom blommande buskrika naturliga partier med endast ett fåtal karaktärsfulla solitärträd utan negativ påverkan av utsikt.

Hemmamarken yta 5

● = Solitär som bevaras, friställs, ev beskärs

Områdesutsnitt visande idéförslag för ytan kallad Hemmamarken.

BUSKRAVINEN – SKÖTSELYTA 6

Orientering av skötselyta
Buskravinen.

Områdesbeskrivning

Utgörs av ytan mellan de bägge stigarna i nordsydgående riktning, ytan är ca 0,24ha. Domineras av tät 3-4 m hög slyvegetation av ek, ask, rönn och körsbär med inslag av buskar av hassel, olvon, måbär, krusbär, hägg och ros. Även en del exemplar av oxel och sälk förekommer. I norra delen ett 12-15m högt bestånd av träd som ask, ek, sälk och asp. En bitvis synlig bergskam med större stenblock löper längsgående i ytan. Höjdskillnad mellan lägsta och översta delen är ca 5-6m. Ytan upplevs som tätt och otillgängligt. Fältskiktet utgörs av tunt och glest grässkikt. Örter som smultron, tandrot och getrams förekommer utöver vårflora av vitsippa och blåsippa.

Kvaliteter & brister

Vegetation som skapar monoton och negativ upplevelse och som bitvis påverkar negativt på utsikt från fastigheterna. Topografin kan framhävas.

Skötselmål

Skapa en tillgängligare halvöppen yta som uppvisar olika vegetationskaraktärer beroende på dominerande arter. En förbindande övergång mellan den tomtnära öppnare låga karaktären och den högre och grövre angränsande vegetationen på branten. En zon som domineras av blommande och bärbärande buskarter med enstaka överståndare av träd och buskträd, för att både främja genomsikt och en god miljö för fauna och flora av mer skuggföredragande arter. I nedre delen är överståndarna

både högre och flera till antal än i den övre delen där bara enstaka och lägre överståndare förekommer. Anpassa vegetationen runslighet så att det bitvis från stigarna ges möjlighet till glimtar ut över Vättern.

Skötselåtgärder

Se bifogad områdesutsnitt över förslag för specifika åtgärder, resulterande artförhållande och sparande av karaktärsgivande vegetation.

Kommunala åtaganden:

- ❖ Kommunen ansvarar för en omfattande inledande röjning och gallring all vegetation, oberoende av grovlek. Resulterande trädskikt ska utgöra 15% av ytbeståndet, resterande utgöras av buskskikt. Buskar som bevaras och gynnas är blommande och bärbärande arter. Dessa friställs både solitärt och som artrena och blandade arter i grupper med inbörders varierad täthet. Avstånd mellan solitärers grenverk ca 1-2m och mellan grupper 3-5meter. Större exemplar av ask och asp som ämnas bortgallras ska ringbarkas och nertages efter 3 växtsäsonger. Hantering och borttransport av allt röjningsmaterial ombesörjes omedelbart efter insats.
- ❖ Vid återkommande insatser enligt avtalet ska översyn ske och träd och buskvegetation, med grövre stamdiameter än 7cm, vid behov röjas eller gallras så att utgångsläget efter inledande insats återigen återställs. Hantering och borttransport av röjnings- och föryngringsmaterial ombesörjes omedelbart efter insats.

Boendes åtaganden:

Prioritering medium: Åtgärd löpande eller vart annat vart tredje år.

- ❖ Röja uppslag av sly i främst den översta delen av ytan. Skärnsnitt placeras nära markytan. Röjningsmaterialet omhändertas för bränning eller borttransport.

Ingen skötsel på grässkiktet förutom i "gräsfickor" utmed den övre och undre stigen, se skötselyta 4.

Konsekvensbeskrivning

En tillgängligare och tilltalande miljö som uppvisar olika karaktärer beroende på att busk och trädarter förekommer i olika kombinationer och artsammansättningar.

Buskravinen yta 6

Skiktfordelning, kvarvarande arter och fordelning av forekomst efter inledande insats

Trädsikt 15%

väl fördelat mellanarter

Ek
Ask
Oxel
Körsbär
Apel
Hagtorn
Sälg
Hägg
Rönn

Busksikt 85%

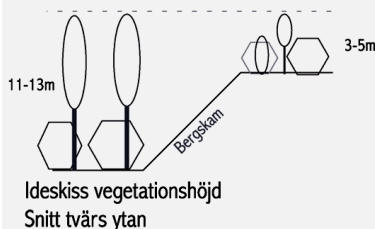
Väl fördelat mellan arter

Hassel 30%
Skogstry
Hagtorn
Ros 20%
Hägg 15%
Olvon
Måbär
En
Ekkratt buskig

solitär grupp

X X
X X
X X
X X
X X
X X
X X
X X

● = Solitär som bevaras, friställs, ev beskärs

Yta dominerad av rosor
synlig bergskam och stenblock

Yta dominerad av
hassel i grupp
utan trädsikt

Yta dominerad av
ekkratt och hassel

Yta dominerad av låg
hägg och körsbär

"Gräsficka" med synlig
bergskam

Ringbarkning av ask och asp

Yta med liknande karaktär
som lundravinen

Anpassad rumslig fördelning
av träd- och busksikt för
att gynna genomsikt

Lundravinen
yta 8

UTSIKTEN

Södra
åkerholmen

Ången

Asketaket
yta 7

Husnr 22

Husnr 24

Hemmamarken
yta 5

Husnr 26

Husnr 28

Krattekskogen
yta 9

Stigarna
yta 4

Områdesutsnitt visande idéförslag för ytan kallad Hemmamarken.

ASKETAKET -SKÖTSELYTA 7

Orientering av skötselyta
Asketaket.

Områdesbeskrivning

Tätt, 3m högt slybestånd dominerat av ask mellan nedre stigen och gula villan. Ytan är ca 0,12 ha. Andra dominant förekommande arter är körsbär, hägg, olvon, även ett mindre antal ros, hagtorn, try och ek. I fältskiktet förekommer förutom glesare tunnbladigt gräs även vitsippa, svalört och getrams.

Kvaliteter & brister

Vegetation som skapar negativ upplevelse, upplevs som tätt och otillgängligt. Ytan innehåller även arter som inte förekommer på annan plats inom området, till exempel arter som kaprifol, oxbär, och berberis.

Skötselmål

Att skapa en avvikande karaktär genom att hålla en låg vegetation bestående av buskar där enstaka trädkronor av hamlad ask sticker upp över buskarna. Hamlad ask förekommer främst utmed stigen och i den lägre västra delen av ytan, i den övre delen dominerar hägg och körsbär i buskform. Väl spridda exemplar, både artmässigt och horisontalt, över ytan för att skapa en halvöppen karaktär.

Skötselåtgärder

Se bifogad områdesutsnitt över förslag för specifika åtgärder, resulterande artförhållande och sparande av karaktärsgivande vegetation.

Kommunala åtgärder:

- ❖ Kommunen ansvarar för att en inledande röjning och gallring för att uppnå skötselmål. Ask friställs till inbördes förhållande av 5-7m, ev förstagångs hamling av individer som uppnått 5cm diameter på kaphöjd 1,7m. Alla exemplar av kaprifol, berberis, oxbär gynnas, utöver förslag. Hantering och borttransport av allt röjningsmaterial ombesörjes omedelbart efter insats.
- ❖ Vid återkommande insatser enligt avtalet ska översyn ske och vid behov träd (utöver hamlingsask) och buskvegetation med grövre stamdiameter än 7cm röjas eller föryngringsbeskäras. Hantering och borttransport av röjnings- och föryngringsmaterial ombesörjes omedelbart efter insats.

Boendes åtgärder:

Prioritering medium: Åtgärd löpande eller vart annat vart tredje år.

- ❖ Röja uppslag av sly som inte önskas. Skärnitt placeras nära markytan. Röjningsmaterialet omhändertas för bränning eller borttransport.
- ❖ Förstagångs hamla friställda askar. Sker i aug-sept det år då grovleken på önskad kaphöjd motsvarar ca 5-6 cm diameter. Därefter hamla träden vart 3-5 år samt föryngringsbeskära buskar.

Tips för att öka variation och upplevelse:

Variera stamhöjden på de hamlade askarna. Flytta och plantera revor av kaprifolen närmare i anslutning av stigen.

Konsekvensbeskrivning

De hamlade askarna skapar en speciell karaktär och utgör en förbindande länk till de beskärda trädexemplaren i den trädgårdsnära zonen samtidigt som de dessutom främjar utsikt. Hamlade askar förtydligar även stigen. Vårflora, hägg och körsbär tillför färg och doft vår/försommar, ros kaprifol detsamma under sommaren, olvon, oxbär och berberis färg till hösten.

Asketaket yta 7

Skiktfördelning, kvarvarande arter och fördelning av förekomst efter inledande insats

Trädsikt 40%

väl fördelat mellan arter

Ask 80%

Körsbär 10% (stam)

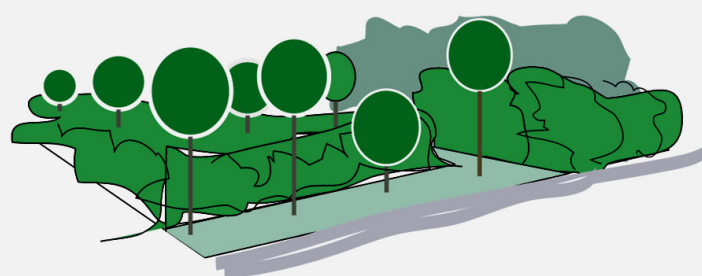
Hägg 10% (stam)

Busksikt 60%

väl fördelat mellan arter

	solitär	grupp
Skogstry	X	X
Körsbär(busk)		X
Hägg (busk)		X
Olvon	X	
Oxbär	X	
Berberis	X	
Kaprifol	X	X
Ros	X	X

● = Solitär som bevaras, friställs, ev beskärs

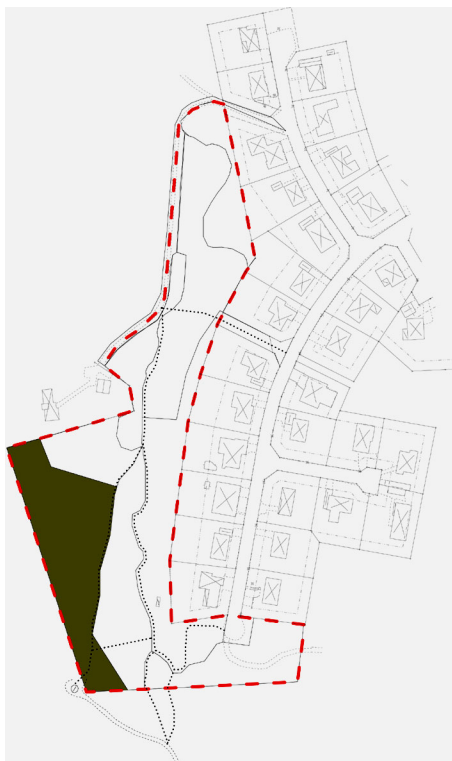

Principskiss
hamlad ask angränsande till ridå av
buskformad hägg och körsbär

Områdesutsnitt visande idéförslag för ytan kallad Asketaket.

LUNDRAVINEN – SKÖTSELYTA 8

Orientering av skötselyta
Lundravinen.

Områdesbeskrivning

Ytan är ca 0,4 ha och utgörs av den grövre vegetationen mellan den nedersta sydnordgående stigen John Bauerleden.

Ytan domineras i det översta 11-13m höga trädskiktet av grövre ek, även ask och enstaka oxel. Mellanskiktet utgörs av främst ask, ek, lönn, apel, enstammig hassel och rönn. Buskskiktet består av olvon, hagtorn, hassel, skogstry och ros. I fältskiktet finns lungört, tandrot, vitsippa, skogsbingel, ramslök och smalbladigt gräs. Sly uppslag av främst ask, en del körsbär, lönn, rönn, hallon och hägg.

Kvaliteter & brister

Yta som tillför området lundkaraktär och skogskänsla. Den högre vegetationen förhindrar utsikt från fastigheterna och den väl utvecklade skiktningen hos vegetationen medger heller ingen visuell transparans inom ytan. Trots begynnande slyuppslag upplevs ytan tillgänglig.

Skötselmål

Att säkerställa vitalitet och utveckling av en artmässigt varierad välskiktad vegetation. Att möjliggöra genomsikt genom att delar av ytan ges en betydligare glesare utbredning, både vertikalt och horisontellt.

Skötselåtgärder

Se bifogad områdesutsnitt över förslag för specifika åtgärder, resulterande artförhållande och sparande av karaktärsgivande vegetation.

Kommunala åtaganden:

- ❖ Den inledande röjning- och gallringsinsatsen genomförs i enlighet med uppställt mål över hela ytan. Gator med glest ställd trädvegetation öppnas upp där även buskvegetations rumsliga utbredning och förekomst anpassats för att möjliggöra genomsikt. Ingen speciell rumslig placering av buskar föreskrivs men hänsyn till gynnande av buskarter som tillför färg, blomning och bär till ytan eftersträvas. Hantering och borttransport av allt röjnings- och gallringsmaterial ombesörjes omedelbart efter utförd insats.
- ❖ Vid återkommande insatser enligt avtalet ska hela ytan röjas på uppslag av sly och i partier med genomsikt, vid behov, utföra åtgärder på träd och buskvegetation så att utgångsläget efter inledande insats återigen återställs. Hantering och borttransport sker endast av grövre röjningsmaterial och ombesörjes omedelbart efter insats.

Boendes åtaganden:

Prioritering låg: Inga tidsbestämda åtgärder.

- ❖ Boende får om så önskar i enlighet med skötselmålet utföra åtgärd på vegetation med stamdiameter understigande 7cm. Hantering och borttransport sker endast av grövre röjningsmaterial och ombesörjes omedelbart efter insats.

Konsekvensbeskrivning

Genom gallringen och öppnande av "genomsiktspartier" ges möjlighet till glimt av Vättern även sommartid. Den välskiktade ytan bidrar till att dämpa påverkan av vind och ljud och bidrar framför allt känslan av närhet till tillgänglig och tilltalande "skog".

Lundravinen yta 8

Skiktfordelning, kvarvarande arter och fordelning av forekomst efter inledande insats

Trädsikt 20%		
Ek	70%	
Ask	20%	
Oxel	10%	
Mellanskikt 10%		
Rönn	20%	
Hassel	50%	
Körbär	30%	
Busksikt 55%		
	solitär	grupp
Hassel	X	X
Skogstry	X	X
Hagtorn	X	X
Ros	X	X
Hägg	X	X
Olvon	X	X

● = Solitär som bevaras, friställs, ev beskärs

Anpassad rumslig fördelning av träd- och mellanskikt för att gynna genomsikt

Busksiktet består endast av hassel i grupper om 3 under ek utan mellanskikt

0 10 20 30 40 50 meter

Områdesutsnitt visande idéförslag för ytan kallad Lundravinen.

Orientering av skötselyta
Krattekskogen.

Områdesbeskrivning

Ytan är ca 0,2 ha och utgörs av ytan i söder angränsande till den öppna tomtnära hemmamarksytan och vändplanen. Trädsiktet utgörs av främst ek med inslag av ask, i busk- och mellanskikt finns enstaka apel, hagtorn, ros, olvon samt uppslag av sly av ask, körsbär och rönn. Fältsiktet utgörs främst av vårflora och gles smalbladig gräsvegetation.

Kvaliteter & brister

Vackra exemplar av 6-8m hög krattek som trängs med uppslag av sly och mer smalformiga och högre exemplar av ek ask.

Skötselmål

Säkerställa ett vitalt lågt och bredkronigt trädsikt med en sparsam förekomst av blommande och bärbärande arter i busksiktet.

Skötselföreskrifter

Se bifogad områdesutsnitt över förslag för specifika åtgärder, resulterande artförhållande och sparande av karaktärsgivande vegetation.

Kommunala åtaganden:

- ❖ Den inledande röjning- och gallringsinsatsen genomförs i enlighet med uppställt mål över hela ytan. Ingen speciell rumslik placering av buskar föreskrivs men hänsyn till gynnande av buskarter som tillför färg, blomning och bär till ytan eftersträvas. Hantering och bär till ytan eftersträvas. Hantering och

borttransport av allt röjnings- och gallringsmaterial ombesörjes omedelbart efter utförd insats.

- ❖ Vid återkommande insatser enligt avtalet ska hela ytan röjas på uppslag av sly och efter översyn vid behov utföra åtgärder på träd och buskvegetation för att utgångsläget efter inledande insats återigen återställs. Hantering och borttransport av röjningsmaterial ombesörjes omedelbart efter insats.

Boendes åtaganden:

Prioritering låg: Inga tidsbestämda åtgärder.

- ❖ Boende får om så önskar i enlighet med skötselmålet utföra åtgärd på vegetation med stamdiameter understigande 7cm. Hantering och borttransport av röjningsmaterial ombesörjes omedelbart efter insats.

Konsekvensbeskrivning

Den skiktade vegetationen bidrar till att dämpa påverkan av vind och ljud. Vegetationens låga och breda kronutbredning främjar både utsikt känsla av omslutande "skog".

Krattekskogen yta 9

Skiktfordelning, kvarvarande arter och fordelning av forekomst efter inledande insats

Tradskikt 60%

Krattek, lag o bred

Mellanskikt 10%

Apel

Hagtorn

Korsbar

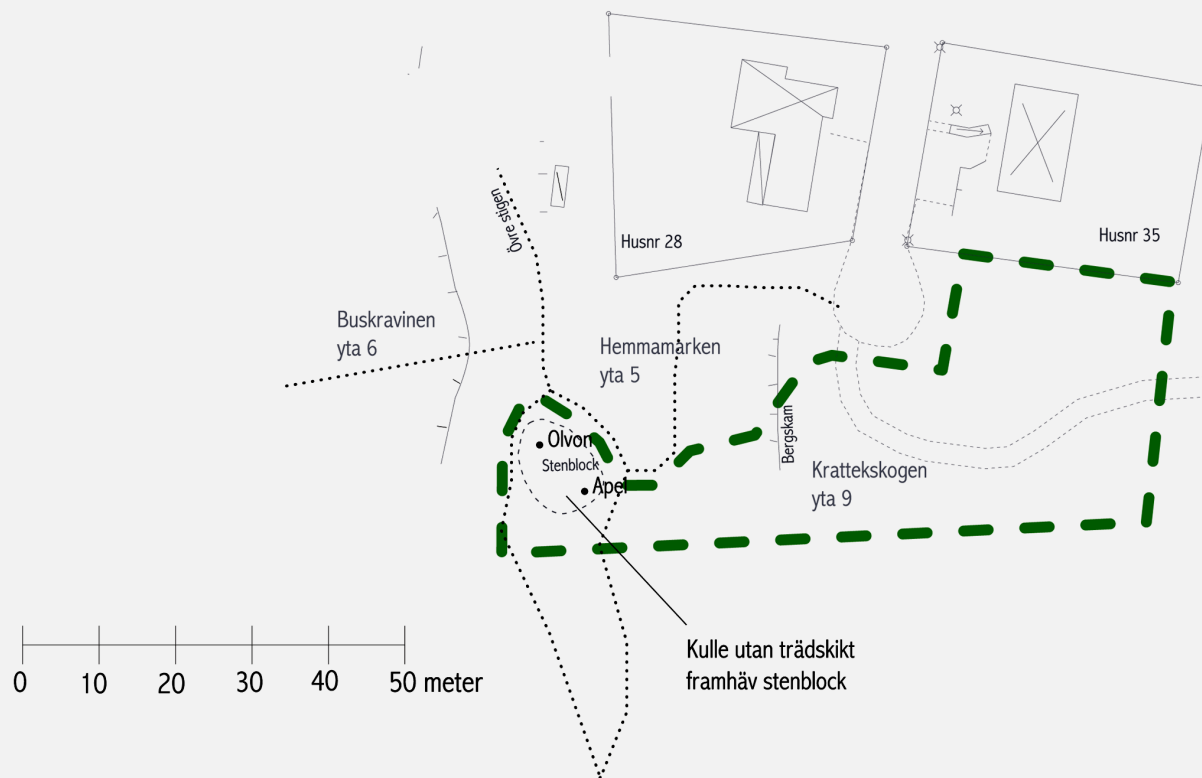
Buskskikt 30% solitär grupp

Skogstry X X

Olvon X X

Ros X X

● = Solitär som bevaras, friställs, ev beskars

Omradesutsnitt visande idéforslag for ytan kallad Krattekskogen.

ENKLA SKÖTSELTIPS

- ❖ Rätt tid för fagning (vårstädning) om det är mycket löv som måste tas bort är vid det tillfälle när vitsipporna börjar lyfta fjolårslöven från marken.
- ❖ Skärande vassa redskap, t.ex. slätterbalk, lie, klinga, kniv eller sekator till växter man månar om. Ger en liten och ren skadeyta. Slitande och skärande redskap till växter man vill utrota, t.ex. betesputs, trädröj, grovtandad slö handsåg eller slö sekator. Ger en stor och svårläkt skada vilket tar mycket kraft från plantan.
- ❖ Genom att samla ihop och bortföra avslaget växtmaterial minskar man tillförseln av kväve till marken. Brist på kväve skapar en miljö där ingen art kan växa ohämmat och helt lyckas tränga ut andra. Därför bör man på ängsytor, om man vill gynna blommande örter, borttransportera växtmaterialet, annars gynnar man främst storväxta örter och gräsvegetation.
- ❖ Större träd som skjuter rot eller stubbskott, t.ex. asp, ask, al, rönn och björk bör ringbarkas innan de tas ner. Ringbarkningen sker lättast under vår-försommar då saven stiger. Skär av barken ca 1m upp på stammen och dra bort all bark ända ner till marken, träden får sen stå under tre säsonger innan de fälls. För utarma ungsnitt av ask sparas en stam av 10 uppslag. Den får växa i 2 år innan den ringbarkas.
- ❖ Rójning av sly från rot- och stubbuppslag bör ske runt midsommartid då blad och skott innehåller som mest näring, vilket på snabbaste sätt utarmar rotsystemet. Skärpunkten på sly bör läggas så nära markytan/stubben som möjligt för att underlätta eventuell efterkommande slagning av gräsvegetation.
- ❖ Beskränning av träd och buskar varierar från art till art beroende på hur de tillväxer och är mycket komplext. Generellt kan man säga att vid beskärning av träd, för utgallring, är det bättre att ta bort hela grenen än att bara ta bort kvistar, eller korta in grenen. Stamkvistning för att höja trädkronorna sker på samma sätt. Topphuggning för att minska höjden bör undvikas, ta hellre ner hela trädet och låt istället en ny trädplanta växa upp i närheten. Körsbär och björk beskärs under sensommaren för att inte skadas. Liknande beskärningskomplexitet gäller för buskar. De föryngras generellt genom gallring där man selektivt tar bort de äldsta grenarna, oftast grövsta och risigast, eller genom att hela busken kapas ner, i båda fall strax ovan markytan.
- ❖ Brännplatsen bör ej alterneras utan förekomma på samma yta år efter år eftersom markfauna och omgivande markvegetationen skadas av temperaturen samt att bränningen innebär en koncentrerad ökning av kväve tillförsel.

Bra litteratur angående skötselutförande och sköseltekniker är svårt att finna. Sök på nätet, slå i floror men kom ihåg att erfarenheten är den bästa källan. Våga och testa olika metoder på små och betydelselösa individer av träd och buskar. Växtmaterialet är i detta fall gratis!

LITTERATURTIPS

Följande häften/böcker kan de bra tips och kunskap. De kan köpas via Skogsvårdstyrelsen och Jordbruksverket.

Hamling och lövtäkt

Åker och gårdsmiljöer

Skötselhandbok för gårdens natur- och kulturvärden

På en engelsk hemsida från BTCV finns även skötselhandböcker, för bevarande och skötsel av naturmarksmiljöer, som kan vara värd att studera.

BTCV är den största organisationen i England när det gäller bevarande och skötsel av naturmarksmiljöer. De har 150 kontor som organiserar de 130000 frivilliga volontärer som deltar i olika aktiviteter. De distribuerar på sin hemsida bl.a. en serie med skötselhandböcker. Syftet är att underlätta för de deltagande och även säkra för att arbetet som utförs är av högsta kvalitet.

Skötselhandböckerna (på engelska) finns på: <http://handbooks.btcv.org.uk/handbooks/index>

BILAGA 3 INBJUDAN TILL DELTAGANDE I FALLSTUDIEN

Utskick av förfrågan och inbjudan till medverkan i fallstudien. Utdelad till boende och förvaltare oktober 2004.

Vill du vara med att utarbeta och testa förutsättningen för alternativa skötselmetoder i form av brukarmedverkan?

I mitt examensarbete kommer jag att arbeta med den skogs- och naturmiljö som angränsar till Stjärnstigen i Egna hem, Huskvarna i en sk fallstudie. Det aktuella området utgörs av den kommunalt förvaltade marken väster om Stjärnstigen och begränsas till det område som sträcker sig längsgående utmed tomtgränser ner till bergsbranten mot Vättern, se bifogad karta. Därför är jag mycket intresserad och tacksam om du, som förvaltnings representant/delaktig i den traditionella skötseln av detta område, vill dela med dig av förvaltningens mål, förutsättningar och synpunkter angående just denna miljö.

Själva examensarbetet går ut på att undersöka förutsättningen för

brukarmedverkan. Detta genom att ur två olika perspektiv, dels de boendes och dels förvaltningens perspektiv, synliggöra skillnader och likheter i uppfattningen av vad en god tätortsnära skogs- och naturmiljö innebär och rymmer. Utifrån detta sen, i fortsatt dialog med båda parter, forma ett förslag för hur en gemensam plan gällande samverkan av skötselåtgärder, med syfte att främja en positiv utveckling och en ömsesidig nytta av skogs- och naturmiljön i det aktuella området, kan se ut.

Under vecka 45 hoppas jag du har möjlighet att träffa mig för att delge mig dina yrkesmässiga synpunkter och åsikter i en diskussion kring frågor som t.ex:

- Vilka behov och vilka krav ställer du, som professionell på en god tätortsnära skogs- och naturmiljö?
- Hur uppfattar du dagens användande och funktion av det aktuella området?
- Vilka är dina erfarenheter i möten/kontakter med boende i just Stjärnstigens område?
- Vad anser du om skötselnivån av området?
- Skulle brukarna kunna tillåtas ta aktiv del av viss skötsel och utforma den efter sina önskemål? Vilka positiva och negativa aspekter medför detta?
- Övriga frågor/ämnen rörande det aktuella området vid Stjärnstigen som du vill föra fram?

Om möjlighet finns tidsmässigt önskar jag även en diskussion på plats angående skötselintentioner mm.

För kontakt, ytterliggare information och avtalande av mötestid nås jag på telefonnummer : eller email:

Information kan även ges av initiativtagaren till examensarbetets tema Stellan Gustavsson ansvarig förvaltare av skog, arrende och naturmark i Jönköpings kommun.
Telefonnummer

Med vänlig hälsning

Mari Nilsson
Landskapsarkitektstudent vid Sveriges Lantbruks Universitet (SLU), Alnarp

Vill du vara med? Få tillfälle att påverka den skogs- och naturmiljö som angränsar din bostad, allt utefter dina egna behov och önskemål?

I mitt examensarbete kommer jag att arbeta med den tätortsnära skogs- och naturmiljön i just ditt närområde i en sk fallstudie. Därför är jag mycket intresserad och tacksam om du vill dela med dig av vad just du tänker och känner angående den miljön. Positiva som negativa aspekter, dina egna idéer för förbättring, hur innovativa eller konkret traditionella som helst. Det aktuella området som jag kommer att använda mig av i examensarbetet begränsas till den kommunalt förvaltade marken väster om Stjärnstigen som sträcker sig längsgående utmed tomtgränser ner till bergsbranten mot Vättern, se bifogad karta.

Själva examensarbetet går ut på att undersöka förutsättningen för brukarmedverkan. Detta genom att ur två olika perspektiv, dels ditt som

boende, och dels parkförvaltningens perspektiv, synliggöra skillnader och likheter i uppfattningen av vad en god tätortsnära skogs- och naturmiljö innebär och rymmer. Utifrån detta sen, i fortsatt dialog med dig/dina grannar och förvaltningen, forma ett förslag för hur en gemensam plan gällande samverkan av skötselåtgärder, med syfte att främja en positiv utveckling och en ömsesidig nytta av skogs- och naturmiljön i det aktuella området, kan se ut.

Under eftermiddag och kväll i vecka 46 kommer jag att befinna mig i dina trakter för att personligen besöka dig och dina grannar i bostaden i hopp om att ni vill vara med och delge mig era synpunkter och åsikter. Önskar du delta, får du inför vårt informella samtal gärna fundera kring frågor som:

- Hur upplever du funktionen av, och hur använder, du den angränsande skogs- och naturmiljön?
- Vilka behov och krav ställer du på en bostadsnära miljö av denna typ?
- Vilka är dina erfarenheter i möten/kontakter med de arbetare som utför skötseln?
- Vad anser du om dagens skötselnivå av området?
- Skulle du själv kunna tänka dig att aktivt ta del av viss skötsel om du gavs möjlighet att utforma den efter dina önskemål?
- Övriga frågor/ämnen rörande det aktuella området som du vill föra fram?

De inkomna åsikterna kommer att behandlas med anonymitet om så önskas och endast ligga till grund för att ge substans till mitt examensarbete, deltagandet är helt frivilligt.

För kontakt eller ytterliggare information nås jag på telefonnummer : eller email:

I hopp om att vi ses och med vänlig hälsning

Mari Nilsson

Landskapsarkitektstudent vid Sveriges Lantbruks Universitet (SLU), Alnarp

BILAGA 4 FALLSTUDIEOMRÅDET I BILDER

Här presenteras ett collage av bilder över fallstudieområdet.
I de fall siffror förekommer i kollagets bildbeskrivning relaterar dessa till
stycke Vegetationskaraktärer på sid.29.

Samtliga foton Mari Nilsdotter.

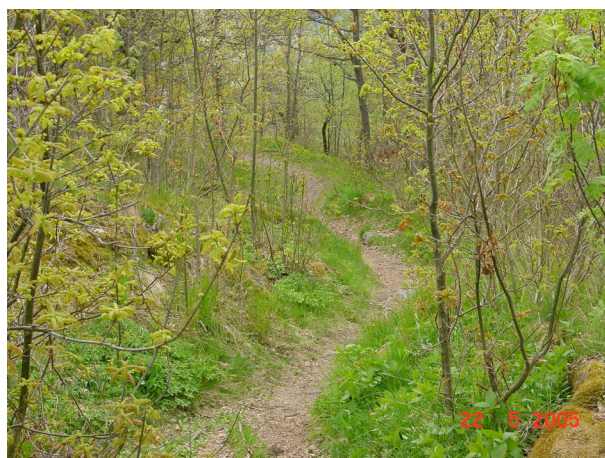
Varför ska man åka till Skottland, det är ju bara att komma hit och titta ut här, helt underbart kommenterar boende. Bild över angränsande hagmark.

1 och 2. Grusvägen som avgränsar fallområdet i väst. Till vänster i bild skimtar del av ängen - boendes stolthet. I förgrunden anas markskiktet i den björkbeklädda Åkerholmen

6. Fältskiktet i lundravinen

Stigarna i området tenderar att växa igen och försvårar framkomligheten

5. Det täta beståndet av ungask utgör ett verkligt hot mot den framtida möjligheten för utsikt. I dag en tät vägg.

3. I försök att hålla nere vegetationen hamlar och beskär boemde vegetationen, här har en apel fått smackat på sågen

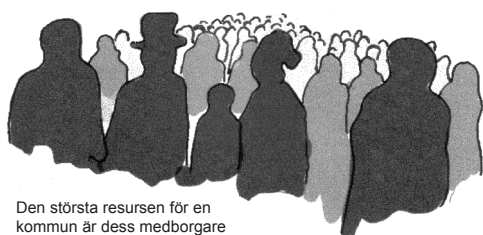
Stigarna kan vara riktigt kladdiga under höst och vår men det tillhör naturens charm menar boende

4. Stigen som utgör gräns mellan den tomtnära ytan till höger och den betydligt vegetationstätare mellanliqqande terrassen till vänster.

1. Naturens olika skepnader skapar karaktäristik åt området året om. Istället för att fyllas med allehanda blommande örter ramas ängen in av en gyllene ram under höstens månader.

Den största resursen för en
kommun är dess medborgare

Mari Nilsdotter

Brukarmedverkan i förvaltning av tätortsnära naturmark

Examensarbete vid landskapsarkitektprogrammet, SLU, Alnarp. November 2005

